

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

Kaija Miettinen

OPPIMISEN YHTEISPELI -HANKKEEN ARVIOINTITUTKIMUS

Raportit ja selvitykset 2014:15

© Opetushallitus ja tekijät

Raportit ja selvitykset 2014:15

ISBN 978-952-13-5839-5 (nid.)

ISBN 978-952-13-5840-1 (pdf)

ISSN-L 1798-8918

ISSN 1798-8918 (painettu)

ISSN 1798-8926 (verkkojulkaisu)

Taitto: Grano Oy/Jaana Jääskeläinen

www.oph.fi/julkaisut

Painopaikka: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2014

SISÄLTÖ

Tiivistelmä	5
Esipuhe	7
1 Johdanto	9
2 Arviointitutkimuksen kohdentaminen	11
3 Tutkimusasetelma	15
4 Tutkimuskysymykset	16
5 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen toteuttaminen	17
5.1 Asiakirja-analyysi	18
5.2 Yksilöhaastattelut	18
5.3 Fokusryhmähaastattelut	18
5.4 Sähköinen kysely	19
5.5 Tietoa sähköisen kyselyn vastaajista	20
5.6 Tulosten koostaminen haastattelujen ja sähköisen kyselyn pohjalta	27
6 Tutkimustulokset	28
6.1 Hankkeen taustaa ja yleistä arviointia	28
6.2 Hankkeesta tiedottaminen	29
6.3 Toimijat oppilaitoksessa	31
6.4 Opiskelijarekrytointi hankkeeseen	33
6.5 Pedagogista toimintaa ja opetusjärjestelyjä	43
6.6 Oppilaitosten ominaisuudet	52
6.7 Yhteistyö oppilaitoksen ja kuntoutustoimijan välillä	57
6.8 Pohdintaa opettajuudesta	62
6.9 Sidosryhmät ja niiden roolit kuntoutuksessa	70
6.10 Ajatuksia kuntoutusmallista ja kokeilun antamista tuloksista	71
7 Yhteenveto ja pohdinta	83
8 Johtopäätökset	95
Lähteet	100
Liitteet	101
Liite 1	101
Liite 2	102
Liite 3	103
Liite 4	104
Liite 5	106
Liite 6	115
Liite 7	116

Tiivistelmä

Oppimisen yhteispeli -hankkeen arviointitutkimuksen tavoitteena oli selvittää mielenterveyskuntoutujien avokuntoutusmallin toimivuutta, toimintatapoja ja kehitystarpeita ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa. Arviointitutkimuksen kohteina olivat OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeissa mukana olleet kaksi oppilaitosta sekä hankkeen ulkopuolelta mukaan pyydytetyt kaksi oppilaitosta, jotka toimivat vertailuoppilaitoksina.

Tutkimusmenetelminä käytettiin kohdeoppilaitoksissa aineistoanalyysiä, yksilö- ja fokusryhmähaastatteluja. Sähköinen kysely kohdistettiin kohde- ja vertailuoppilaitosten opetushenkilöstölle. Kyselyyn vastasi 326 henkilöä. Vastausprosentti ei ollut kovin suuri (21,7 %), mutta tuloksia voitaneen pitää suuntaa-antavina.

Tulosten perusteella hankkeen suunnittelu on tehty huolellisesti ja selkeästi. OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeissa ovat olleet mukana Opetushallitus, Kela sekä kaksi ammatillisen koulutuksen järjestäjää. Usean eri hallinnonalan yhteistyö nähtiin ainutkertaisena ja hyvänä toimintamallina. Tärkeänä pidettiin, että vakiinnuttamisen yhteydessä suunnittelu olisi yhtä huolellista ja tarkkaa. Erityisesti kunkin osapuolen vastuut ja velvollisuudet tulisi määritellä hyvin. Hankkeen aikana opiskelijahuollon rooli oli vahva ja erityisesti kuraattorit olivat sen toteuttamisessa avainasemassa. Heidän toiminnallaan opetuksen, opiskelijan tukemisen ja kuntoutuksen välimaastossa on oleellisen tärkeä merkitys, kun avokuntoutusta aletaan toteuttaa.

Oppilaitoksissa on valmiit toimintajärjestelmät, joihin avokuntoutusmalli voidaan integroida. Opiskelijapalvelut, opinto-ohjaus, erityisopetus sekä oppilaitoksen yleiset tukijärjestelmät soveltuivat avokuntoutuksen toteuttamiseen, joten uusia menetelmiä ei tarvinnut kehittää. Olemassa olevan järjestelmän virittäminen avokuntoutukseen tuntui riittävältä toimenpiteeltä. Avokuntoutuksessa olevat opiskelijat tarvitsevat joka tapauksessa tukea, joten lisäresursseja ei opetuksessa tarvitse oleellisesti lisätä. Yhteydenpito kuntoutustoimijan ja oppilaitoksen välillä, kuntoutustoiminnan jatkuvuuden takaaminen sekä opettajien aikaresurssin varaaminen yhteistyön toteuttamiseen osoittautuivat oleellisimmiksi lisätarpeiksi.

Avokuntoutuksessa oli mukana hyvin rajattu kohderyhmä opiskelijoita, vaikka tukea tarvitsevia olisi ollut runsaammin. Tästä syystä oppilaitoksissa toteutettiin vaihtoehtoista, matalan kynnyksen toimintaa niille opiskelijoille, jotka eivät päässeet tai halunneet kuntoutukseen. Tämä toimintamalli osoittautui hyväksi erityisesti miespuolisilla opiskelijoilla. Kaikki opiskelijat eivät halunneet mielenterveysdiagnoosia, ja diagnoosivaatimus herättikin paljon keskustelua.

Oppilaitoksissa avokuntoutusmalliin suhtauduttiin myönteisesti, mutta edellytettiin opiskelijoiden olevan ”koulukuntoisia”. Opiskelijoiden tukemisen nähtiin olevan oppilaitoksen tehtävä, mutta varsinainen mielenterveystyön nähtiin kuuluvan toisten ammattilaisten toimintakenttään. Kuntoutustoimijoiden työtä ja osaamista arvostettiin oppilaitoksissa.

Hankkeen aikana opetushenkilöstön osaaminen lisääntyi erityisesti mielenterveyden ongelmien tiedostamisessa, tunnistamisessa ja opetuksen sopeuttamisessa opiskelijan tarpeisiin. Kehittämistä tarvittaisiin vielä mielenterveysongelmaisen opiskelijan oppimisen tukemisen taidoissa, mielenterveyden ongelman kohtaamisessa ja hyväksymisessä. Opetushenkilökunta kaipaa erityisesti ohjeistusta ja käytännönläheistä koulutusta.

Koulutuksen järjestäjän rooli on tärkeä avokuntoutuksen onnistuneessa toteuttamisessa. Koulutuksen järjestäjän myönteinen asenne kuntoutukseen näkyi opetushenkilöstölle osoitetussa kyselyssä. Koulutuksen järjestäjä myös määrittelee opetussuunnitelmien ja muiden ohjeistusten kautta sen, mitä miten oppilaitoksessa toimitaan ja millaisia resursseja toimintoihin ohjataan eli mahdollistaa avokuntoutusmallin toteuttamisen oppilaitoksessa.

Esipuhe

Tämä raportti on Kelan tilaama Oppimisen yhteispeli -hankkeen arviointitutkimus. Tutkimuksen taustalla on Kelan ja Opetushallituksen yhteinen intressi: Hankkeen tavoitteena oli selvittää uuden, kehitteillä olevan mielenterveyskuntoutujien avokuntoutusmallin toimivuutta, toimintatapoja ja kehitystarpeita ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa. Arviointitutkimuksen kohteina olivat OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hanketta toteuttaneet Oulun seudun ammattiopiston ja Ammattiopisto Tavastian henkilökunta. Vertailuoppilaitoksina toimivat hankkeen ulkopuolelta mukaan pyydetty Jyväskylän ammattiopisto ja Hyria Koulutus Oy.

OPI-hanke on vuosina 2011–2013 toteutettu, Kelan rahoittama ja koordinoima hanke ammatillisen koulutuksen opiskelijoille, joilla on todennettu masennus- ja/tai ahdistuneisuushäiriö. Oppimisen yhteispeli -hanke puolestaan on Opetushallituksen rahoittama ja Kiipulan ammattiopiston koordinoima rinnakkais-hanke avokuntoutusmallin toteuttamiseksi ja kehittämiseksi. Hanke toteutettiin yhteistyössä kuntoutuspalvelujen tuottajien kanssa, jotka olivat Verve ja Kiipulan kuntoutuskeskus.

Arviointitutkimuksen perusteella avokuntoutusmalli soveltuu ja integroituu oppilaitosten toimintaan hyvin. Oppilaitoksissa on valmiit toimintajärjestelmät, joihin avokuntoutusmalli voidaan integroida, eikä uusia menetelmiä tarvitse luoda. Olemassa olevien opiskelijoiden tukijärjestelmien virittäminen avokuntoutukseen tuntui riittävältä toimenpiteeltä. Opetushenkilöstön osaamisen lisääminen mielenterveysasioissa, opiskelijahuollon mukana olo sekä koulutuksen järjestäjän tuki ja paneutuminen avokuntoutusmallin toteuttamiseen nähtiin tärkeinä tekijöinä kuntoutuksen onnistumiselle.

Arviointitutkimukseen osallistui noin 350 opetus- ja opiskelijahuollon henkilöä. Heille lämmin kiitos vastauksista sähköiseen kyselyyn, joka saapui oppilaitoksiin kesken kaikkien muiden kiireiden ja kyselyjen.

Hankkeen projektipäälliköt ja -koordinaattorit ovat olleet tärkeä tiedonlähde. He ovat osallistuneet kokouksiin ja keskusteluihin, hankkineet tutkijan pyytämää tietoa ja toimittaneet materiaaleja. Siitä kiitos erityisesti projektijohtaja Petteri Oralle ja projektikoordinaattori Ulla Kauraselle Kiipulasta, opiskelijapal-

velupäällikkö Päivi Kortesianemelle Tavastialta sekä projektikoordinaattori Niina Moilaselle ja Anne-Mari Saarelalle Oulun seudun ammattiopistosta. Kela on seurannut intensiivisesti arvioinnin edistymistä ja tukenut omalla toiminnallaan tutkijan työtä. Opetushallituksen väki on toiminut taustatukena ja antanut asiantuntija-apua sekä antanut käyttöön ohjelmiston tutkimukseen liittyviin tietokoneajoihin. Siitä kiitos opetusneuvos Anne Mårtenssonille ja Juhani Pirttinemelle sekä projektipäällikkö Salla Hurnoselle.

Tutkimusta seuraavaan ja tukevaan ohjausryhmään kuuluivat johtava tutkija Annamari Tuulio-Henriksson ja suunnittelija Irja Kiisseli Kelasta, kehitysjohdaja Arja Kilpeläinen Bovallius-ammattiopistolta, opiskelijapalvelupäällikkö Päivi Kortesianemi Koulutuskeskus Tavastialta, rehtori Saija Pentti-Niemelä Oulun seudun ammattiopistosta, rehtori Arto Lehtola Hyriasta, rehtori Kirsti Kosonen Jyväskylän ammattiopistosta sekä opetusneuvos Juhani Kulmala Opetushallituksesta. Heidän apunsa ja asiantuntijuutensa olivat korvaamattomia tutkimuksen toteuttamisessa. Sihteerinä toimi arviointitutkimuksen tekijä, Bovallius-ammattiopiston erityisasiantuntija Kaija Miettinen.

Kaija Miettinen
erityisasiantuntija, FT
Bovallius-ammattiopisto

1 Johdanto

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on arvioida Opetushallituksen rahoittamaa ja Kiipulan ammattiopiston toteuttamaa **Oppimisen yhteispeli -hanketta**, joka on rinnakkaishanke Kelan koordinoimalle **OPI-hankkeelle**. Hankkeiden tavoitteena on kehittää valtakunnallinen kuntoutusmalli toisella asteella opiskeleville nuorille, joilla on todennettu masennus- ja/tai ahdistuneisuushäiriö. (Kansaeläkelaitos 2010.)

Kelan koordinoiman OPI-hankkeen tavoitteena on vähentää ja ehkäistä oppilaitoksessa opiskelevan kuntoutujan mielenterveyden ongelmiin liittyviä haittoja ja vahvistaa opiskelijan toimintakykyä, hyvinvointia ja elämänhallintaa. Hankkeen tavoitteena on myös kehittää ja arvioida opiskelijoille tarkoitettua avomuotoista kuntoutuspalvelua, johon voi osallistua opiskelun ohella, sekä kehittää palveluntuottajien, oppilaitosten ja opiskelijan hoito- ja tukitahojen välistä yhteistyötä.

Opetushallitus kehittää mallia yhdessä Kelan kanssa ja levittää tietoa valtakunnallisesti omalla toiminta-alueellaan. Koulutuspoliittiset tavoitteet, kuten koulutuksen läpäisyn parantaminen, keskeyttämisen ehkäiseminen, koko ikäluokan kouluttamisen edistäminen sekä tasa-arvoisten koulutuspalvelujen toteutuminen toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa, vaikuttavat hankkeen taustalla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012a.)

Oppimisen yhteispeli -hankkeen tavoitteena on lisätä kohdeoppilaitosten opetushenkilöstön pedagogisia valmiuksia järjestellä ja mukauttaa opetusta sekä lisätä tietoja ja taitoja ohjata ja tukea mielenterveyskuntoutujanuorta toisen asteen opinnoissa. Tavoitteena on myös edistää opettajien ja muun henkilöstön yhteistyötä mielenterveyskuntoutujan tukemiseksi erityisopetuksen, opiskelijaterveydenhuollon, kuntoutusasiiantuntijoiden, hoitavan tahon ja lähiverkoston kesken. Hankkeen ydintavoitteena on opiskelumotivointia edistävien toimien ja ohjauksen kehittäminen.

Kohdeoppilaitoksina ovat hankkeessa toimineet Oulun seudun ammattiopisto (OSAO) ja Ammattiopisto Tavastia (Tavastia), joiden opiskelijoita on mukana kuntoutusmallikokeilussa. Vastaavat kuntoutustoimijat ovat Verve ja Kiipulan kuntoutuskeskus (Kiipula), jotka tekevät oppilaitosten kanssa arjen yhteistyötä

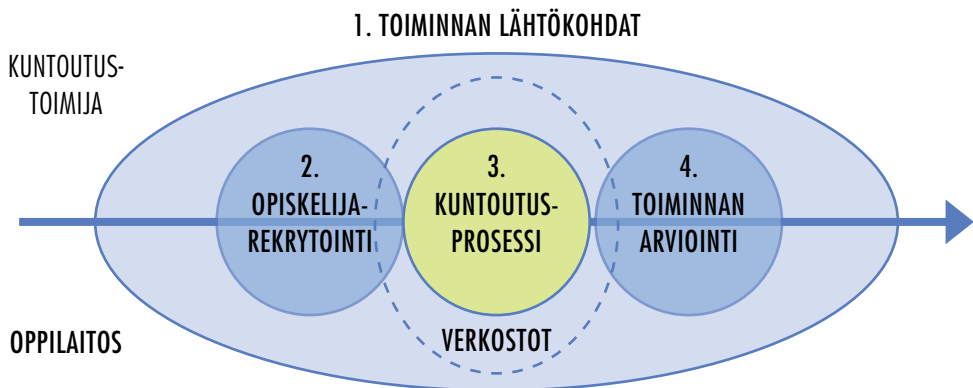

kuntoutusmallin kehittämisessä ja mielenterveystyön edistämässä. Arviointitutkimuksessa on mukana myös kaksi oppilaitosta, jotka eivät ole olleet mukana hankkeessa. Nämä oppilaitokset ovat Hyria ja Jyväskylän ammattioppilaitos (Jyväskylä). Nämä oppilaitokset toimivat tutkimuksessa **vertailuoppilaitoksina**, ja niiden osuus tulee esille ainoastaan sähköisessä kyselyssä.

Arviointitutkimuksen toteuttamista on seurannut ja ohjannut ohjausryhmä, joka on kokoontunut kolme kertaa. Ohjausryhmään on kuulunut kohde- ja vertailuoppilaitosten johtoa, Kelan ja Opetushallituksen edustaja sekä hanketta hallinnoivan Bovallius-ammattiopiston koulutusjohtaja. Kokouksia on kahdesti laajennettu siten, että niihin on kutsuttu mukaan ammatillisten erityisoppilaitosten johtoa. Ohjausryhmän kokoonpano on esitetty liitteessä 1.

2 Arviointitutkimuksen kohdentaminen

OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeissa kehitetään toimintaa eri näkökulmista. OPI-hankkeen keskiössä ovat kuntoutustoiminta, kuntoutustoimijat ja opiskelijat. Oppimisen yhteispeli -hankkeen keskiössä ovat opetus, opettajat ja oppimisen tukeminen. Oppimisen yhteispeli -hankkeen osuuteen kuuluvat siten kuvassa 1 esitetyistä hankekokonaisuudesta kuvion alaosaan eli oppilaitoksen toimintaan liittyvät asiat.

Kuva 1. OPI-hankkeen kuntoutusmalli (Kiipula 2012)

Seuraavana on määritelty muutamia tutkimuksessa esiintyviä keskeisiä ammatilliselle koulutukselle oleellisia käsitteitä.

Opiskelijan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma (HOPS) perustuu ammatillisesta koulutuksesta annettuun lakiin (L 630/1998, 14 §). Siinä on säädetty opiskelijan mahdollisuudesta yksilöllisiin opintojen valintoihin. HOPSin pohjana toimii koulutuksen järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma, jonka rajoissa opiskelija voi tehdä yksilöllisiä valintoja opiskeltavista tutkinnon osista ja opintojen edistymisestä. Valinnaisuuden toteutumisen varmistamiseksi koulutuksen järjestäjän pitää laatia opiskelijan yksilöllisten lähtökohtien pohjalta tämä suunnitelma, jota päivitetään koko koulutuksen ajan. HOPSin laatimisen tavoitteena on opiskelijan sitoutuminen ja motivoituminen opiskeluun koko koulutuksen ajaksi. Opiskelijaa ohjataan HOPSin laadinnassa ja sen toteutumisen seurannassa.

Ammatillinen erityisopetus takaa koulutuksellisen tasa-arvoisuuden niille opiskelijoille, joiden oppimisedellytykset ovat joko tilapäisesti tai pysyvästi heikentyneet. Syyinä voi olla esimerkiksi vamma, sairaus, kehityksessä viivästyminen, tunne-elämän häiriö tai jokin muu syy. Näille opiskelijoille opetus voidaan antaa erityisopetuksena. Erityisopetuksen avulla turvataan henkilökohtaisiin edellytyksiin perustuva oppiminen, itsensä kehittäminen ja ihmisenä kasvamisen. Erityisopetukseen liitetään tarvittaessa muita tukitoimia ja kuntoutusta yhteistyössä kuntoutuspalvelujen tuottajien kanssa. Erityisopetuksen tarve on määriteltävä ammatillisen koulutuksen lain (L 630/1998, 20 §) ja opetussuunnitelman perusteiden pohjalta jokaiselle opiskelijalle yksilöllisesti. Tavoitteiden saavuttamista on tuettava yksilöllisesti suunnitellun ja ohjatun oppimisprosessin sekä erilaisten tukitoimien avulla.

Erityisopetusta tarvitsevalle opiskelijalle on laadittava aina kirjallinen *henkilökohtainen opetuksen järjestämisestä koskeva suunnitelma eli HOJKS* (L 630/1998, 20 §). Suunnitelman pitää sisältää opiskelijan saamat erityiset opetus- ja opiskelijahuollon palvelut, muut henkilökohtaiset palvelu- ja tukitoimet sekä erityisopetuksen perusteet. HOJKS on laadittava opiskelijan, tarvittaessa hänen huoltajansa, aikaisemman koulun edustajien sekä opettajien ja opiskelijahuollon asiantuntijoiden kanssa. Mikäli ammattitaitovaatimuksia mukautetaan, HOJKSiin kirjataan opiskelijan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, jossa määritellään opiskelijan yksilölliset oppimisen tavoitteet. Ne perustuvat hänen opiskelemansa tutkinnon perusteisiin.

Koulutuksen järjestäjä (oppilaitos) määrittelee ne toimitavat ja voimavarat, joiden avulla koulutus järjestetään. Koulutuksen järjestäjä päättää esimerkiksi siitä, miten paljon resurssia ryhmänohjaajalla, opettajalla tai opiskelijahuollon henkilöllä on varattuna tiettyihin tehtäviin. Lisäksi koulutuksen järjestäjä määrittelee opetussuunnitelman ja erinäisten ohjeiden ja määräysten avulla, mitä oppilaitoksessa opetetaan, millä tavalla opetus järjestetään, miten opiskelijoita arvioidaan tai esimerkiksi kuinka paljon ryhmänohjaajalla on aikaa varattuna HOJKSin tekemiseen tai projekteihin. Koulutuksen järjestäjä myös linjaa ne tehtävät, jotka se katsoo kuuluvan omalle alueelleen (esim. kuntoutukseen liittyvät asiat). Nämä kaikki taustalla olevat asiat vaikuttavat myös opettajan mahdollisuuksiin paneutua opiskelijan tukemiseen. Koulutuksen järjestäjästä on säädetty ammatillisen koulutuksen lainsäädännössä (L630/1998, 8 §). Koulutuksen järjestäjällä voi olla useita oppilaitoksia. Tässä arviointitutkimuksessa koulutuksen järjestäjän tilalla käytetään usein oppilaitos-sanaa, koska hanke on toteutettu jossakin koulutuksen järjestäjän oppilaitoksessa ja käsitteenä oppilaitos on opetushenkilöstölle tutumpi ja opetuslähtöisempi.

Ryhmänohjaaja, ryhmävastaava tai vastuuopettaja on nimetty tietylle opiskelijaryhmälle. Hän toimii ryhmän opiskelijoiden yhdyshenkilönä opiskelijahuoltoon, muihin opettajiin, opiskelijan kotiväkeen ja koulutuksen järjestäjään päin. Hän myös vastaa ryhmänsä opiskelijoiden HOPSien ja HOJKSien tekemisestä ja päivittämisestä yhdessä muiden opettajien kanssa. Hän seuraa opiskelijan opintosuorituksia ja poissaoloja ja ottaa tarvittaessa yhteyttä opiskelijan huoltajiin ja opiskelijahuoltoon. Tässä arviointitutkimuksessa käytetään **ryhmänohjaajan** käsitettä.

Aineenopettajat opettavat opiskelijoita tietyissä tutkinnon osissa kuten joissakin ammatillisten aineiden opinnoissa. He vastaavat opiskelijan oppimisesta ja oppimisen arvioinnista kyseisessä tutkinnon osassa. Aineenopettaja ottaa tarvittaessa yhteyttä ryhmänohjaajaan, mikäli oppimisessa tai opiskelussa ilmenee ongelmia. Aineenopettajat opettavat usein monilla eri koulutusaloilla ja perustutkinnoissa opiskelevia opiskelijoita.

ATTO-aineiden opettaja on lyhenne opettajista, jotka vastaavat ammattitutkintoa täydentävien tutkinnon osien opettamisesta. Näitä aineita ovat äidinkieli, toinen kotimainen kieli, vieras kieli, matematiikka, fysiikka ja kemia, yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tieto, liikunta, terveystieto, taide ja kulttuuri (Opetushallitus 2009, 77–109). Näitä aineita nimitetään myös *yhteisiksi aineiksi*.

Yhdyshenkilö on opiskelijan kuntoutuksen aikainen tukihenkilö, joka välittää tietoa opiskelijan, opetushenkilöstön ja kuntoutustoimijoiden välillä. OSAOssa tukihenkilöä kutsuttiin OPI-traineriksi.

Opiskelijahuolto on oppilaitoksen opetustyötä tukevaa toimintaa, jonka tavoitteena on turvallisen ja terveen oppimis- ja työympäristön luominen. Opiskelijahuoltoon kuuluvat tavallisesti kuraattori, terveydenhoitaja, opinto-ohjaajat. Yhteistyötä tehdään lisäksi oppilaitosten ulkopuolisten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Joissakin oppilaitoksissa myös opiskelija-asuntolan henkilöstön edustaja kuuluu opiskelijahuoltoryhmään. Opiskelijahuollon henkilöt ovat yleensä avainasemassa, kun opiskelijoita nimetään erityisopetusta saaviksi opiskelijoiksi tai ohjataan ulkopuolisten palvelujen pariin. Oppimisen yhteistyöhankkeessa opiskelijahuolto on ollut avainasemassa, kun opiskelijoita on rekrytoitu hankkeeseen.

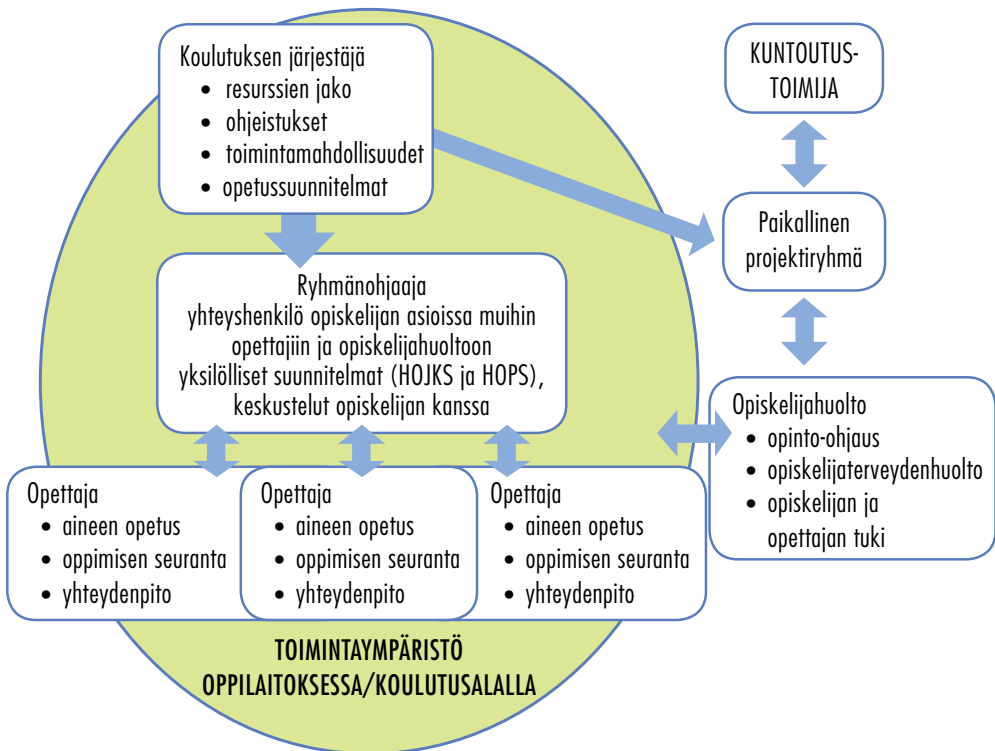
Paikalliseen projektiryhmään kuuluvat kuntoutuspalvelun tuottajan, oppilaitoksen, opiskelijahuollon sekä Kelan edustaja ja tarvittaessa muita yhteistyötahoja. Paikallisen projektiryhmän tavoitteena on kehittää ja arvioida kuntoutuksen toteuttamista ja onnistumista.

Työssäoppiminen on ammatilliseen koulutukseen kiinteästi kuuluva opintojen osa ja koulutuksen järjestämismuoto, jossa osa tutkinnon tavoitteista opitaan työpaikalla (L 630/1998, 16 §). Se on tavoitteellista, ohjattua ja arvioitua opiskelua. Kaikkiin ammatillisten perustutkintojen ammatillisiin opintoihin sisältyy työssäoppimista vähintään 20 opintoviikkoa.

3 Tutkimusasetelma

Tutkimuskohteina ovat koulutuksen järjestäjä (oppilaitos), hankkeessa mukana olevat opettajat, oppilaitoksen opiskelijahuolto sekä paikallisen projektin toimijat. Näiden toimijoiden taustalla vaikuttavat oppilaitoksen toimintaympäristö, sen toimintatavat ja asenteet. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät opiskelijat, kuntoutuskurssit sekä opiskelijan ja kuntoutuspalvelujen tuottajien välinen vuorovaikutus.

Tutkimusasetelma on esitetty kuvassa 2. Opiskelijahuolto ja paikallinen projektiryhmä ovat yhdistäviä tekijöitä oppilaitoksen ja kuntoutustoimijan välillä. Ne toimivat siten tämän tutkimuksen näkökulmasta oppilaitoksen ja kuntoutuksen välimaastossa. Kuviossa on esitetty oppilaitoksen sisällä toimiva verkosto sekä vaikutussuhteiden pääasialliset suunnat. Nämä vuorovaikutussuhteet muodostavat perustan tutkimukselle. Tutkimuksessa on tärkeää ottaa huomioon oppilaitoksen koko toimintaympäristö, joka vaikuttaa oleellisesti opettajan toimintatapoihin.

Kuva 2. Keskeiset tutkimuskohteet ja vuorovaikutussuhteet

4 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen yleisenä tarkoituksena on selvittää oppilaitoksen ja opettajien toimintaa Oppimisen yhteispeli -hankkeessa, arvioida kuntoutusmallin toimivuutta oppilaitosympäristössä ja selvittää mallin kehittämistarpeita. Mukaan otetaan opiskelijahuoltoa niiltä osin kuin asia koskee opiskeluun liittyviä järjestelyjä. Tutkimuksen kohteena on myös kuntoutustoimijoiden ja opetuksen välisen vuorovaikutuksen ja yhteistyön luonne ja sujuvuus.

OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeelle on oppilaitosten tasolla asetettu seuraavia tavoitteita:

1. rakentaa opiskelijoiden avokuntoutusmalli, johon voi osallistua opiskelun ohella
2. kehittää kuntouttavan tahon, oppilaitoksen sekä opiskelijan hoito- ja tukitahojen välistä yhteistyötä ja luoda tarkoituksenmukaisia yhteistyökäytäntöjä
3. löytää keinoja yhdistää kuntoutuskurssi, oppilaitoksen tukitoimet sekä opiskelijan muut hoito- ja tukipalvelut opiskelijan kuntoutumista edistävaksi kokonaisuudeksi
4. parantaa opettajien taitoja tunnistaa mielenterveyden häiriöistä johtuvia oppimisen ongelmia sekä ohjata opiskelijat tarjolla olevaan kuntoutukseen. Tunnistaminen tapahtuu niin itsenäisesti kuin yhteisöllisestikin, ja opiskelijaa osataan motivoida kuntoutukseen.
5. parantaa oppilaitoksen käytössä olevia yksilöllisen opetuksen menetelmiä, joilla voidaan tukea mielenterveyden häiriöistä kuntoutuvia opiskelijoita
6. parantaa oppilaitoksen eri henkilöryhmien keskinäistä yhteistyötä kuntoutusprosessin käynnistämisessä ja tukemisessa. Oppimista tukeva kuntoutus on tavoitteiltaan kaikkien tiedossa ja toteuttamisvastuu kuuluu kaikille.
7. vahvistaa ja monipuolistaa oppilaitoksen henkilökunnan yhteistyövalmiuksia opiskelijan hoito- ja tukitahojen kanssa
8. kasvattaa opetushenkilökunnan osaamista mielenterveyskuntoutujan kohtaamisessa sekä opettamisen ja ohjauksen erityiskysymyksissä
9. tuottaa kuntoutusmallin levittämiseen materiaalia, koulutuksia ja konsultatioita muihin oppilaitoksiin ja verkko-oppimisympäristöissä. Hankkeen toiminta, tulokset ja malli kootaan loppujulkaisuksi yhteistyössä rahoittajien kanssa.

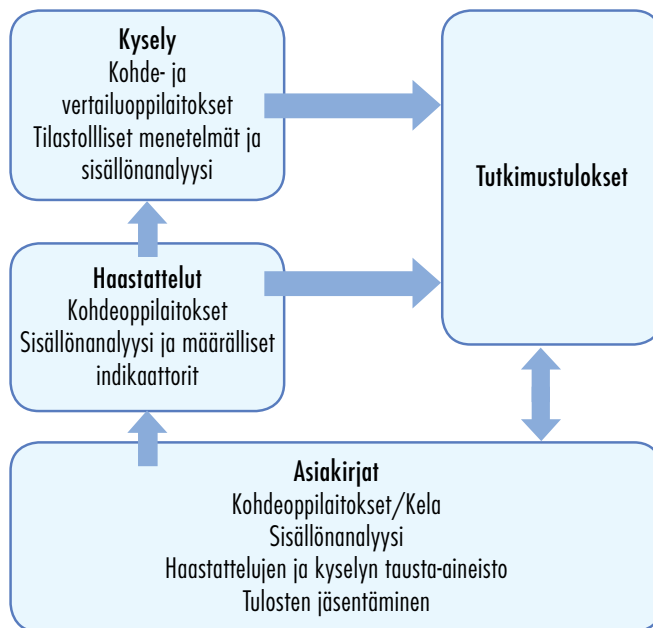
Tämän tutkimuksen tavoitteena on arvioida, miten nämä asetetut tavoitteet on saavutettu ja tehdä johtopäätöksiä kuntoutusmallin toimivuudesta ja tehdä kehittämisehdotuksia.

5 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimusmenetelminä käytettiin asiakirjojen sisällönanalyysia, yksilöhaastatteluja, fokusryhmähaastatteluja sekä sähköistä kyselyä. Haastatteluihin osallistui ainoastaan kohdeoppilaitosten henkilökuntaa. Sähköinen kysely kohdistettiin sekä kohdeoppilaitosten että vertailuoppilaitosten opetushenkilöstölle. Kohdeoppilaitosten henkilökunnalle varattiin kyselyssä oma osio, johon ainoastaan he vastasivat. Tutkimuksessa noudatettiin arviointitutkimuksen periaatteita, joiden mukaan tavoitteena on tuottaa tietoa hankkeen toiminnasta ja toteutumisesta päätöksenteon pohjaksi ja mallin jatkokehittelyn perustaksi (Korkeakoski & Tynjälä 2010, 11).

Tutkimuksessa käytettiin sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia menetelmiä ja tietoa hankittiin eri kohderyhmiltä. Tavoitteena oli saada tutkivasta asiasta dynaaminen, moniammatillinen ja monipuolinen kuva. Tämä tutkimustapa tuottaa Johnsonin ja Onwuegbuzien mukaan (2004, 15) hyvää tutkimusta ja edistää vuoropuhelua eri koulukuntien välillä.

Kuvassa 3 on esitetty arviointitutkimuksen rakenne.

Kuva 3. Arviointitutkimuksen rakenne

5.1 Asiakirja-analyysi

Tutkija keräsi ja analysoi hankkeen alussa ja sen aikana tuotetut asiakirjat, kuten suunnitelmat, julkaisut, muistiot ja seminaariyhteenvedot (liite 2). Näiden asiakirjojen perusteella tutkija selvitti arviointitutkimuksen pohjaksi hankkeen tapahtumia, toimintaa ja tuloksia. Asiakirja-analyysin tuloksia käytettiin yksilöhaastattelujen, fokusryhmähaastattelujen sekä sähköisen kyselyn taustamateriaaleina. Niiden pohjalta tutkija laati haastattelujen teemat sekä sähköisen kyselyn kysymykset.

5.2 Yksilöhaastattelut

Yksilöhaastattelut toteutettiin puolistrukturoituina haastatteluina käyttäen runkona hankkeelle asetettuja tavoitteita. Haastattelujen aikana tutkija teki muistiinpanot. Lisäksi haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin keskeisiltä osilta. Tavoitteena oli varmistaa, ettei tutkijalta jäänyt kirjaamatta oleellisia asioita. Yksilöhaastattelujen tarkoituksena oli selvittää, mitä hankkeessa on tapahtunut, miten koulutuksen järjestäjät ja projektikoordinaattorit näkevät hankkeen sujuneen ja miten toimintaa voitaisiin parhaiten toteuttaa oppilaitoksissa.

Yksilöhaastattelut toteutettiin Oulussa Kuntoutuskeskus Verven tiloissa ja Hämeenlinnassa Koulutuskeskus Tavastian tiloissa. Oulussa haastattelussa olivat mukana OSAOn projektikoordinaattori, erityisopettaja ja ammatillinen kuntoutusohjaaja. Hämeenlinnassa yksilöhaastatteluun osallistui Tavastian koordinaattori. Liitteessä 3 on esitetty tiedot haastatteluista ja osallistujista. Hämeenlinnassa oli jo aikaisemmin pidetty kokous, johon osallistuivat koko hankkeen projektikoordinaattori, Tavastian projektikoordinaattori sekä Kiipulan projektijohtaja. Tässä tapaamisessa saatiin perustietoa hankkeesta, joten laajempaa yksilöhaastattelukierrosta ei ollut tarpeen enää järjestää.

Yksilöhaastattelujen avulla luotiin pohjaa fokusryhmähaastattelujen sisältöjen suunnitteluun ja organisoimiseen. Tuloksia hyödynnettiin myös tutkimustuloksina ja tulosten tulkinnassa.

5.3 Fokusryhmähaastattelut

Fokusryhmähaastattelujen tavoitteena oli selvittää hankkeessa toimineiden henkilöiden kokemuksia kuntoutusmallista, sen toimivuudesta ja soveltuvuudesta oppilaitoksen toimintaan sekä ajatuksia hyvin toimivasta mallista. Liitteessä 3 on esitetty tiedot molemmissa oppilaitoksissa kahdelle eri kohderyhmälle tehdyistä haastatteluista. Haastattelujen kohderyhmät olivat

1. opettajat ja opiskelijahuollon henkilöstö
Haastattelun tavoitteena oli selvittää kokemuksia ja näkemyksiä hankkeesta opetuksen ja pedagogiikan näkökulmasta. Näissä haastatteluissa mukana olleiden henkilöiden nimikkeitä olivat: kuraattori, erityisopettaja, ohjaaja, ATTO-aineiden opettaja, nuoriso-ohjaaja, opiskelijapalvelupäällikkö, erityisopetuksen vastaava ja opinto-ohjaaja.
2. koulutuksen järjestäjän ja projektiryhmän edustajat
Haastattelujen tavoitteena oli selvittää näkökulmia hallinnon ja kahden organisaation yhteistyön näkökulmasta. Näissä haastatteluissa mukana olleiden nimikkeitä olivat: rehtori, opiskelijahuollon esimies, projektikoordinaattori, opiskelijapalvelupäällikkö, ammatillinen kuntoutusohjaaja sekä palvelupäällikkö (kuntoutus).

Fokusryhmähaastattelut toteutettiin haastattelurungon (liite 4) pohjalta puolistrukturoituina haastatteluina, joissa käsittelyyn otettiin tarvittaessa teemojen ulkopuolelta nousseita oleellisia asioita. Haastattelurungossa oli tutkimussuunnitelman mukaisesti kuusi teemaa, jotka toimitettiin etukäteen haastateltaville ja niiden alla tarkentavia kysymyksiä. Haastattelujen aikana tutkija teki muistiinpanot, lisäksi haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin keskeisiltä osilta. Tavoitteena oli varmistaa, ettei tutkijalta jäänyt kirjaamatta oleellisia asioita. Haastatteluihin oli varattu aikaa noin kaksi tuntia ja aika kului lähes minuutilleen. Etukäteen laadittu haastattelurunko osoittautui liian tarkaksi ja sitä seurattiinkin väljästi. Haastattelija kuitenkin varmisti kysymyksillä, että keskeiset teemat otettiin keskusteluun mukaan.

5.4 Sähköinen kysely

Sähköisen kyselyn lomake testattiin viidellä henkilöllä, jotka olivat kohdeoppilaitosten edustajia tai kokonaan ulkopuolisia henkilöitä. Palautteiden perusteella lomaketta korjattiin ja täydennettiin. Liitteessä 4 on kyselylomake ja liitteessä 5 sähköpostin läheteviesti.

Sähköinen kysely kohdistettiin kohde- ja vertailuoppilaitosten opetushenkilöstölle. Sähköpostiosoitteet saatiin suoraan oppilaitoksilta eli OSAOlta (624), Tavastialta (277), Jyväskylästä (355) ja Hyrialta (292). Kysely lähetettiin sähköisen Webropol-kyselyohjelman avulla jokaisen vastaajan henkilökohtaiseen sähköpostiosoitteeseen 2.2.2014 ja uusintakysely 18.2.2014. Kysely suljettiin 4.3.2014. Kysely tavoitti 1 502 henkilöä, ja siihen vastasi 326 henkilöä eli vastausprosentti oli 21,7. Suhteellisen pienen vastausprosentin vuoksi tulokset eivät ole yleis-

tettäviä, mutta ovat kuitenkin suuntaa-antavia. Kyselyssä oli erikseen oma osio kohdeoppilaitoksille (liite 5, kysymykset 23–27). Kohdeoppilaitoksille kohdistettuun kyselyn osioon vastasi 194 henkilöä, eli vastausprosentti oli 21 %.

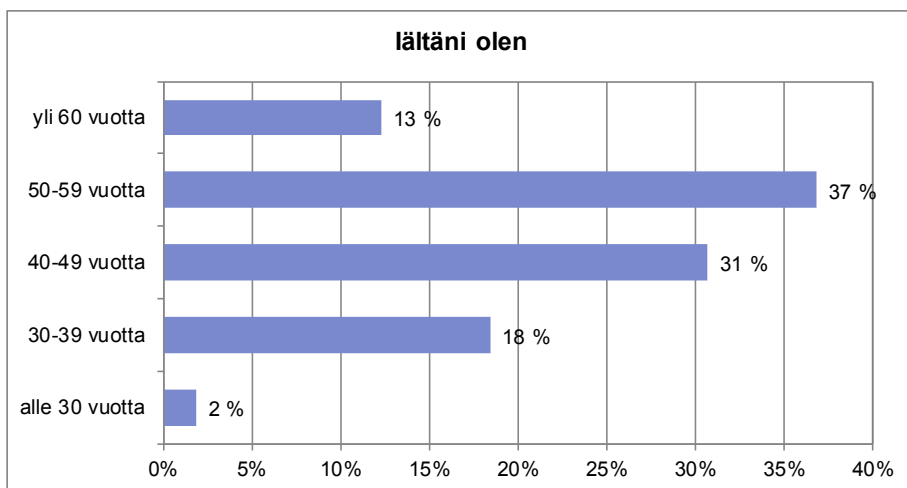
Kyselyn tarkoituksena oli selvittää, miten oppilaitoksissa tuetaan mielenterveydenongelmaisten opiskelijoiden oppimista ja tutkinnon suorittamista, miten yhteistyötä tehdään ja osaamista kehitetään, ja ajatuksia siitä, miten kohderyhmän hyvinvointia ja opiskelua pystyttäisiin edelleen edistämään. Toisena tavoitteena oli vertailla kohdeoppilaitosten ja vertailuoppilaitosten vastauksia. Tavoitteena oli kartoittaa, onko hanke tuottanut eroja hankkeessa mukana olleiden ja sen ulkopuolella olleiden oppilaitosten välille, eli tutkia, sitä onko hankkeella ollut vaikuttavuutta.

Sähköisen kyselyn analyysissä käytettiin pääosin kvantitatiivisia menetelmiä, kuten suoria jakaumia sekä ristiintaulukointia. Ristiintaulukoinnin perusteella arvioitiin muuttujien välistä korrelaatiota, jota kuvataan p-arvojen avulla (Yli-Luoma, P.V.J. 2000, 46). Tilastollinen ajo tehtiin Opetushallituksen hallinnoimalla SPSS-ohjelmalla. Melko runsaasti avovastauksiin käytettiin kvalitatiivista sisällönanalyysia.

5.5 Tietoa sähköisen kyselyn vastaajista

Sähköiseen kyselyyn vastasi 326 henkilöä. Näistä 60 % työskenteli oppilaitoksissa, joissa hanketta on toteutettu, ja 40 % oppilaitoksissa, joissa hanketta ei ole toteutettu.

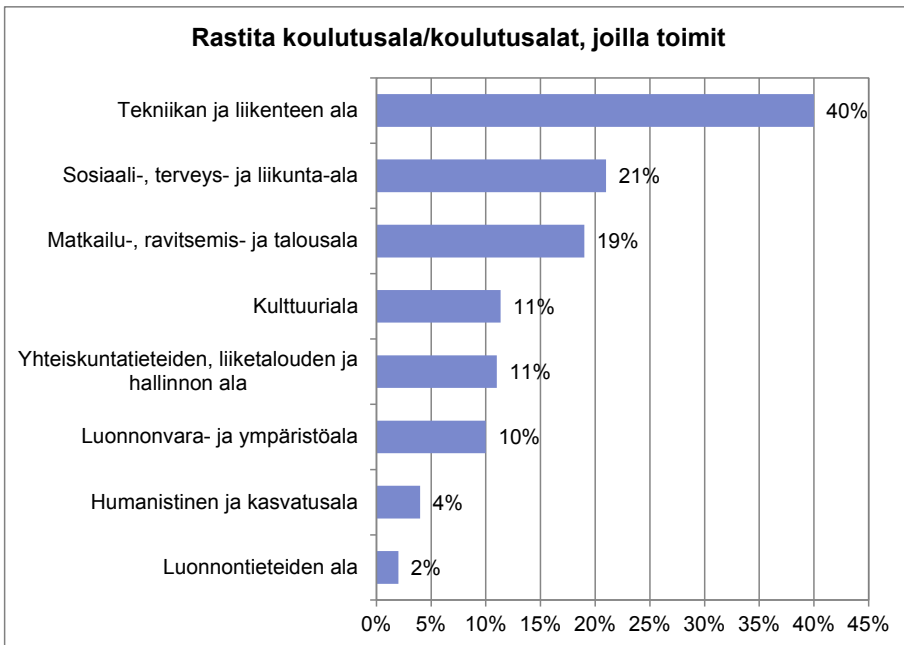
Vastaajista 61 % oli naispuolisia ja 39 % miespuolisia (N = 324). Vastaajista oli yli 49-vuotiaita 50 % (kuva 4). Kumpulaisen (2011, 76) mukaan ammatillisen koulutuksen opettajista alle 40-vuotiaita on 18 %, 40–49-vuotiaita 33 % ja yli 49-vuotiaita 49 %, joten kyselyyn vastanneiden ikäjakauma vastasi suunnilleen ammatillisen koulutuksen opettajien yleistä ikäjakaumaa. Vertailuoppilaitoksissa työskentelevät ovat suorien jakaumien perusteella hivenen nuorempia kuin kohdeoppilaitosten vastaajat, mutta tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä. Ammatillisen koulutuksen opettajat ovat yleisesti ottaen suhteellisen iäkkäitä, mikä kertoo pitkästä kouluttautumisesta ja uranmuodostumisesta.

Kuva 4. Vastaajien ikäjakauma (N = 326)

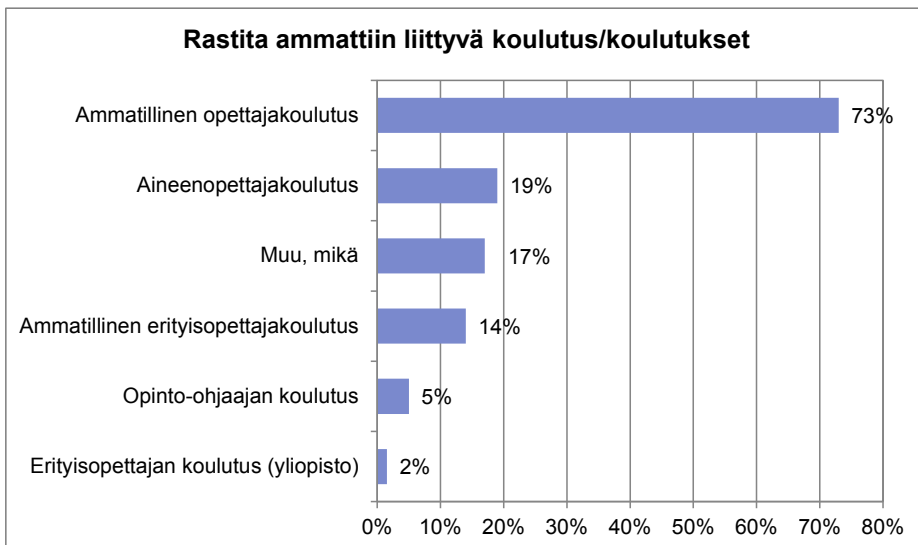
Opettajan rooli mielenterveysongelmaisen opiskelijan oppimisen tukemisessa nähtiin kyselyn vastaajien mielestä tärkeänä (79 %). Vain 8 % vastaajista oli asiasta eri mieltä. Vertailu- ja kohdeoppilaitoksissa ei havaittu tässä kysymyksessä eroja.

Vastaajista suurin osa työskenteli tekniikan ja liikenteen alalla (kuva 5). Ala on ammatillisessa koulutuksessa opiskelija- ja henkilöstömäärältään suurin. Kumpulaisen (2011, 74) mukaan tämän alan opettajia on ammatillisen koulutuksen opettajista 36 %, sosiaali- ja terveysalan opettajista 16 %, matkailu-, ravitsemis- ja talousalan opettajista 12 % ja kulttuurialan opettajista 9 %. Tutkimuksessa vastaavat luvut olivat 40 %, 21 %, 19 % ja 11 %. Kyselyssä nämä koulutusalat olivat prosentuaalisesti valtakunnallisiin lukuihin verrattuna ylliedustettuina. Selityksenä on se, että myös ATTO-aineiden opettajat ovat mukana tutkimuksen luvuissa. Jakauman voidaan kuitenkin katsoa vastaavan valtakunnallista jakaumaa, joten vastaajajoukon voidaan katsoa edustavan hyvin eri koulutusaloja. Vertailu- ja kohdeoppilaitosten vastaajien koulutusalojen välillä ei ollut oleellisia eroja.

Kuva 5. Koulutusalat, joilla vastaajat työskentelevät (N = 326)

Tavallisimmaksi ammattiin liittyväksi koulutukseksi mainittiin ammatillisen opettajakoulutus, jonka ilmoitti yli 70 % vastaajista sekä vertailu- että kohdeoppilaitoksissa (kuva 6).

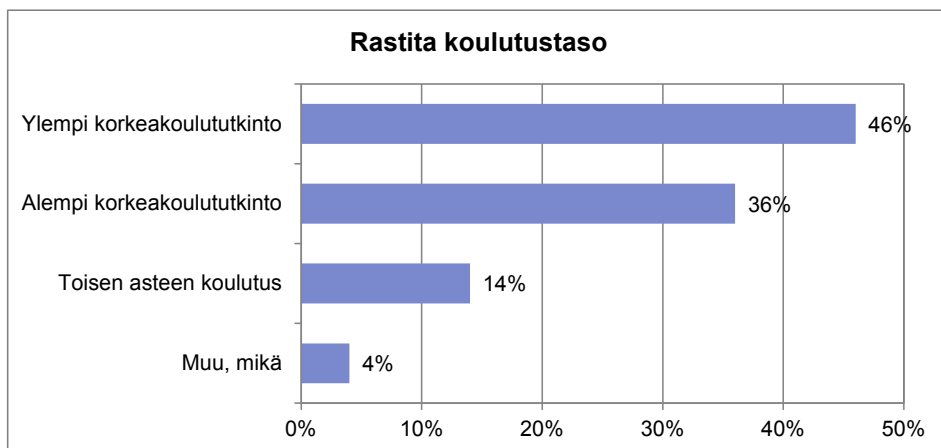

Kuva 6. Ammattiin liittyvä koulutus (N = 326)

Opettajakoulutuksen saaneita vastaajia on kohdeoppilaitosten joukossa hieman enemmän kuin vertailuoppilaitosten joukossa. Vertailuoppilaitoksissa puolestaan oli hieman enemmän vastaajia, jotka ilmoittivat koulutustaustakseen jonkin muun kuin opettaja- tai opinto-ohjaajan koulutuksen. Tulos ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä. Kysymyksen oli vaihtoehtojen perusteella ymmärtänyt oikein suurin osa vastaajista, mutta muutamalle oli epäselvää, mitä kysymyksellä tarkoitettiin. Epätietoisten määrä oli kuitenkin niin vähäinen, ettei sillä ole vaikutusta kyselyn lopputulokseen.

Muina ammattiin liittyvinä koulutuksina mainittiin erilaiset ammattitaitoa lisäävät opinnot, näyttötutkintomestarikoulutukset ja aikuisten ammattitutkinnot, nuorisotyöhön liittyvät koulutukset, peruskoulu, työkokemus, terapeuttiset koulutukset ja kesken olevat pedagogiset opinnot.

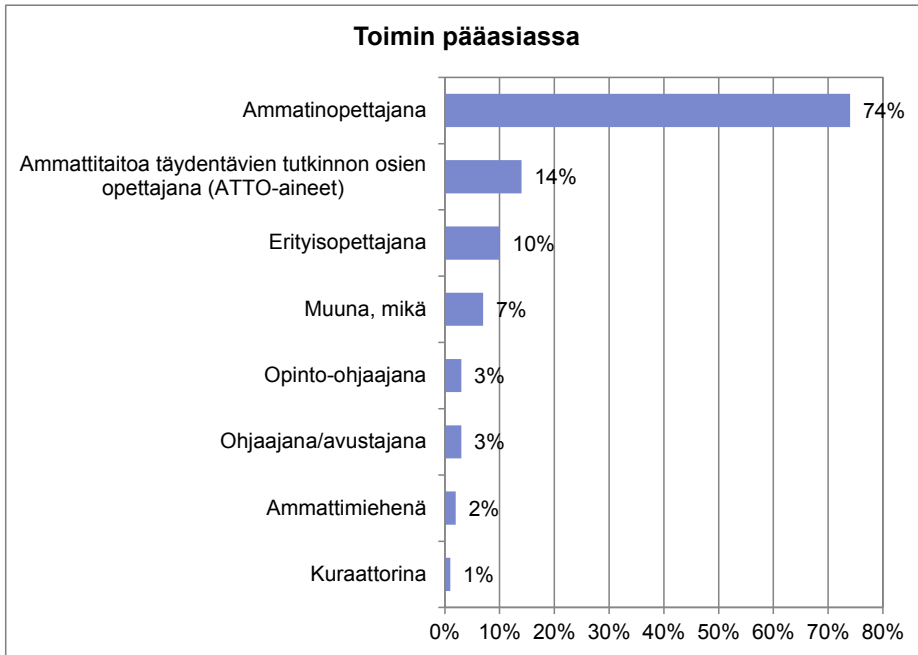
Suurimmalla osalla vastaajista (82 %) oli ylempi tai alempi korkeakoulututkinto (kuva 7). Kohdeoppilaitosten vastaajilla on hieman useammin ylempi korkeakoulututkinto kuin vertailuoppilaitosten vastaajilla (48 % / 42 %). Vertailuoppilaitosten vastaajilla oli puolestaan hieman useammin toisen asteen tutkinto kuin kohdeoppilaitosten vastaajilla (7 % / 16 %). Ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. Muutamilla vastaajista oli useampia tutkintoja eri koulutustasoilta tai muita ei tutkintotavoitteisia koulutuksia.

Kuva 7. Vastaajien koulutustaso (N = 326)

Vastaajista 74 % työskenteli ammatinopettajana (kuva 8). Toiseksi suurimpana ryhmänä olivat ATTO-aineiden opettajat (14 %) ja erityisopettajat (10 %). Vuoden 2010 tilastojen mukaan ammatillisessa koulutuksessa työskenteli 14 514 opettajaa, joista 87 % työskenteli ensisijaisesti ammatillisten aineiden opettajana

ja 13 % yhteisten aineiden opettajina. Opetusta antavista opettajista 1,3 % toimi erityisopettajina (Kumpulainen 2011, 68–69). Tässä kyselyssä erityisopettajien suhteellinen osuus oli suuri verrattuna valtakunnalliseen tilastoon, mutta ero saattaa selittää tutkimusaihe sekä se, että ammattinopettaja saattaa toimia myös erityisopettajana. Vertailu- ja kohdeoppilaitosten vastaajien tehtävänimikkeissä ei ollut oleellisia eroja, jakaumat olivat hyvin toistensa kaltaisia.

Kuva 8. Vastaajien tehtävänimike (N = 326)

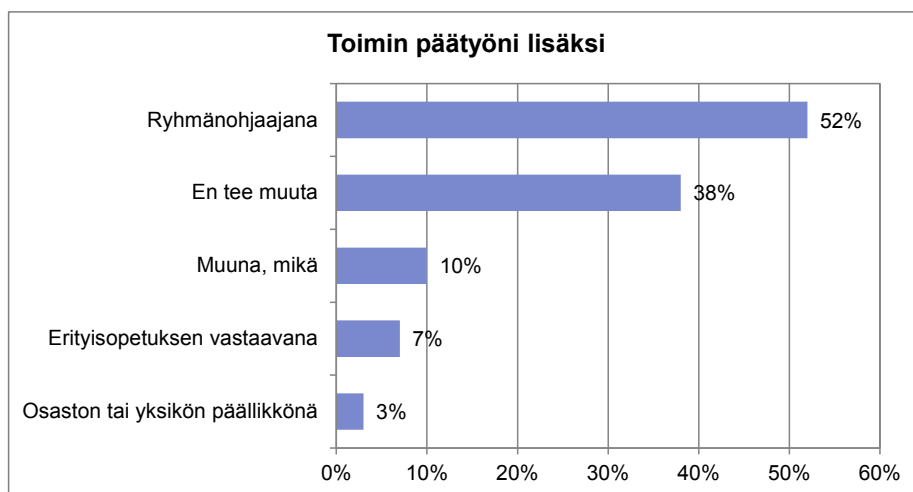
Muina tehtävinä mainittiin osastonjohtaja, koulutuspäällikkö tai koulutusjohtaja tai muu esimiesasemassa oleva, erilaiset vastuuopettajan tehtävät, nuoriso-ohjaaja, työnhakuvalmentaja, kehittämis- tai projektitehtävät sekä, valmennus- ja tukitehtävät.

Yksi vastaajista lähetti sähköpostiviestin, jossa pohdittiin kyselyyn vastaamista ohjaajan näkökulmasta. Hänen mukaansa vastaaminen olisi antanut virheellisen viestin ja halusi siksi valottaa asiaa muulla tavoin.

Olen työskennellyt viime vuosien aikana usean opiskelijan kanssa, joiden olen nähnyt hyötyvän suuresti OPI-bankeesta. Koen myös olleeni itse suurena tukena ohjaajan työssäni kyseisten opiskelijoiden kanssa, eikä jopa enemmän kuin opetushenkilöstö. Ilman kyselyä voin todeta, että bankkeiden kaltaisille tukitoimille on todella tarvetta ammatillisen koulutuksen parissa. Hyödyt ovat yksilötasolla mittavat silloin, kun

tuki tulee opiskelijalle oikeaan aikaan. Muita tukipalveluja tarvitaan koko yhteiskunnassa silloin, kun opiskelijan toimintakyky ei riitä opintojen suorittamiseen.

Vastaajista 52 % toimi oman työnsä ohessa ryhmänohjaajana (kuva 9). Toisen ison ryhmän vastaajia muodostivat henkilöt, joilla ei ollut vastuullaan oman työnsä lisäksi muita tehtäviä (38 %). Suorien jakaumien perusteella kohdeoppilaitosten vastaajat tekevät hieman enemmän oman työnsä ohessa myös muita tehtäviä kuin vertailuoppilaitosten vastaajat. Tuntumaksi jäi, että kohdeoppilaitoksissa opettajien toimenkuva saattaa olla laajempi kuin vertailuoppilaitoksissa. Ero ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä.

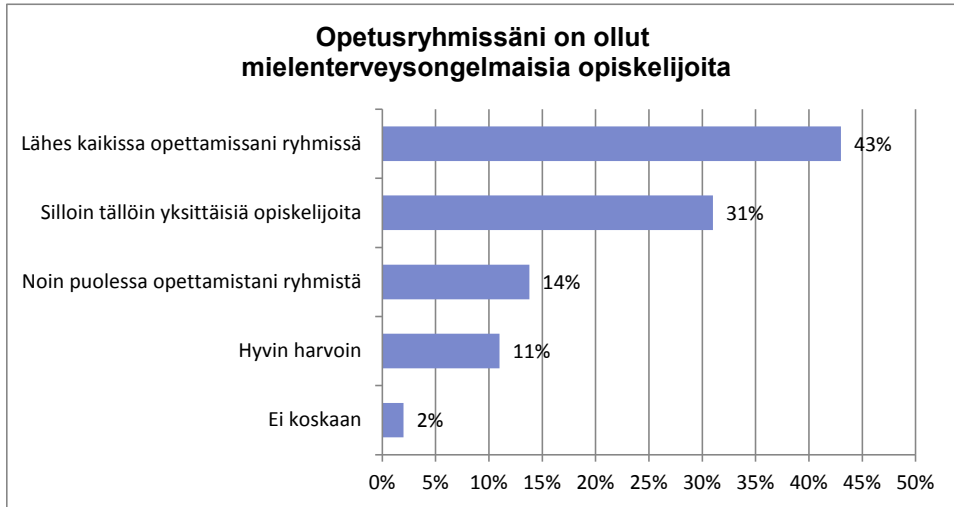
Kuva 9. Toimiminen oman työn lisäksi muissa tehtävissä (N = 326)

Muita mainintoja olivat erilaiset opetuksen oheistehtävät, kuten tutkintovastaava, urakatöistä vastaava, aikuiskoulutuksesta vastaava, opinto-ohjaaja tai opiskelijoiden muissa tukitehtävissä toimiminen sekä yhdyshenkilötehtävät eri opintojen välillä. Sivutoimisia tuntiopettajia oli muutama, samoin yrittäjiä ja luottamushenkilöinä toimivia. Oman työn lisäksi mainittiin kansainvälinen toiminta, työssäoppiminen ja Taitajakisat. Muutama vastaajista toimi myös eri hankkeissa ja projekteissa.

Vastaajista 43 % ilmoitti, että mielenterveysongelmaisia opiskelijoita on lähes kaikissa ryhmissä ja 30 % ilmoitti heitä olevan silloin tällöin (kuva 10). Vain vajaat 2 % vastaajista ilmoitti, ettei heidän ryhmissään ole koskaan mielenterveysongelmaisia opiskelijoita. Mielenterveysongelmaisia opiskelijoita koettiin olevan enemmän vertailuoppilaitoksissa kuin kohdeoppilaitoksissa. Vertailuoppilaitosten vastaajista 65 % vastasi, että lähes kaikissa ryhmissä tai ainakin puo-

lessa opiskelijaryhmistä on mielenterveysongelmaisia opiskelijoita, kun vastaava luku kohdeoppilaitoksilla oli 50 %. Eron syynä saattaa olla tunnistamisen kehittyminen, jolloin kohdeoppilaitoksissa opiskelijan tuen tarpeen perusteet osataan paremmin erotella ja jäsentää.

Kuva 10. Opetusryhmissäni on ollut mielenterveysongelmaisia opiskelijoita (N = 326)

Vastajilta tiedusteltiin heidän osallistumistaan mielenterveyshankkeisiin. Hankkeeseen osallistuminen kertoo yleensä mielenkiinnosta asiaa kohtaan ja toisaalta lisää tietämystä mielenterveyden asioista. Taulukkoon 1 on koottu kyselyn vastaukset.

Taulukko 1. Osallistuminen mielenterveyttä koskeviin hankkeisiin (N = 326)

Hankkeisiin osallistuminen	kyllä	en
Olen ollut toimijana mielenterveyteen liittyvässä hankkeessa	8 %	92 %
Olen osallistunut jonkin mielenterveyshankkeen tilaisuuteen	38 %	62 %
Olen kuullut, että oppilaitoksessamme on meneillään mielenterveyteen liittyvää kehittämistoimintaa	25 %	75 %
Olen hyödyntänyt mielenterveyshankkeissa tuotettua materiaalia	29 %	71 %

Mielenterveyshakkeissa toimijana vaikuttaneiden määrä on vähäinen. Tämä vahvistaa myös muissa yhteyksissä esille tullutta ajatusta, että mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden asioihin tarttuminen ei ole kovin yleistä ja he tavallaan peittyvät erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden muuhun joukkoon.

Asia kuitenkin kiinnostaa, koska lähes 40 % vastaajista on osallistunut aihetta koskevaan koulutukseen. Vertailuoppilaitoksissa tietoisuus mielenterveyshankkeista tai osallistuminen niitä koskeviin tilaisuuksiin on selkeästi vähäisempää kuin kohdeoppilaitoksissa. Mielenterveyshankkeissa tuotettua materiaalia on hyödyntänyt kummankin oppilaitosryhmän vastaajista noin 30 %, joten siltä osin eroavaisuutta ei ole.

Kyselyssä oli kaikille vastaajille varattu avovastausmahdollisuus, jota hyödynsi 73 vastaajaa. Osa vastauksista oli suhteellisen pitkiä, ja sanomaa oli pohdittu perusteellisesti. Aihepiiriltään vastaukset olivat vaihtelevia, ja tästä syystä ne on liitetty muuhun tekstiin sopivien otsikoiden alle.

Kyselyn muodosta ja koostumuksesta tuli muutama kommentti. Todettiin, että kysely on kohdistettu nuorten koulutukseen, joten aikuiskoulutuksessa siihen on hankala vastata. Yksi vastaajista lähetti sähköpostilla viestin, jonka mukaan aikuiskoulutuksessa tiedon saanti opiskelijan ongelmista on erittäin hankalaa ja saattaa johtaa jopa kestävämpiin opiskelijavalintoihin. Tiedon puute myös vaikeuttaa tukitoimien antamista ja opiskelijan oppimisen tukemista. Pari vastaajaa koki, että ei voi vastata kyselyyn, koska ei tunne aihepiiriä ollenkaan. Kysymyksiä piti yksi vastaaja kovin pitkinä.

5.6 Tulosten koostaminen haastattelujen ja sähköisen kyselyn pohjalta

Haastattelujen perusteella tehtyjen muistiinpanojen ja litterointien pohjalta on tehty aineistoanalyysi induktiivisesti, eli aineistosta poimittiin ne asiat, jotka nousivat haastatteluissa vahvasti esille tai jotka esiintyivät puheenvuoroissa usein. Aiheet luokiteltiin ja teemoiteltiin ja tulokset koottiin näiden teemaotsikoiden alle. Samojen teemaotsikoiden alle liitettiin myös soveltuvin osin sähköisen kyselyn tulokset tai niitä varten luotiin uudet otsikot. Tuloksia tulkittaessa pitää huomioida, että haastatteluihin osallistui vain kohdeoppilaitosten asiantuntevaa henkilökuntaa, kun taas kyselyyn osallistui kohdeoppilaitosten ja kahden vertailuoppilaitoksen koko opetushenkilöstö. Tekstissä on mainittu, kummasta tutkimustavasta on kulloinkin kyse.

Kohdeoppilaitosten väliset erot eivät ole tarkastelun kohteena, joten ne käsitellään pääosin yhtenä kokonaisuutena. Mikäli selkeitä eroavaisuuksia löytyi ja ne liittyvät toisen oppilaitoksen rakenteellisiin tai kulttuurisiin taustoihin tai niillä on oleellista merkitystä kuntoutusmallin toteuttamisen kannalta, on oppilaitos mainittu ja eroavaisuuksien syitä on pyritty tarkastelemaan. Vastaavasti vertailuoppilaitosten kyselyn tulokset käsitellään yhtenä kokonaisuutena, joten erillisten oppilaitosten tuloksia ei raportissa käsitellä.

6 Tutkimustulokset

6.1 Hankkeen taustaa ja yleistä arviointia

Tämän luvun tavoitteena on taustoittaa Oppimisen yhteispeli -hankkeen toimijoita ja toimintatapoja. Tavoitteena on hahmottaa hankkeen kokonaisuutta ja auttaa tutkimustulosten tarkastelussa.

Molemmat kohdeoppilaitokset kutsuttiin hankkeeseen. Molemmilla vastinpari eli kuntouttava taho sijaitsee lähellä oppilaitosta ja yhteistyötä oli tehty jo ennen hanketta. Tilannetta vielä yhdenmukaistaa se, että molempien kuntouttavien tahojen organisaatioon sijoittuu ammatillinen oppilaitos, joten ammatillisen koulutuksen tuntemus on ollut niissä jo valmiina. Oletettavasti tämä lähtökohta on edesauttanut hankkeen toteuttamista ja helpottanut yhteistyötä. Hankkeesta saatuja tuloksia ei siten voi suoraan yleistää koko ammatillista koulutusta koskeviksi, koska mukana olevat toimijat ovat valikoituneet jo valmiiksi luotujen vuorovaikutussuhteiden tai osaamisen perusteella.

Hanke koettiin alusta lähtien ainutlaatuiseksi ja täysin uudentyyliksi toimintatavaksi, koska siinä tehtiin yhteistyötä eri organisaatioiden ja hallinnonalojen välillä. Oppilaitosten taustalla vaikutti Opetushallitus ja kuntoutustoimijoiden taustalla Kansaneläkelaitos. Taustaorganisaatiot ja kuntoutuspalvelujen tuottajat olivat alusta lähtien mukana hankkeen suunnittelussa. Yhteinen suunnittelu on tuottanut kaikkien osapuolten näkökulmasta selkeän suunnitelman. Eri toimijoiden roolit ja tehtävät on määritelty ja yhteistyökäytännöt on sovittu. Hanke koettiin huolellisesti suunnitelluksi, tarpeelliseksi ja tulokselliseksi. Erityisesti korostettiin hyvää pohjatyötä, mikä on kantanut hanketta loppuun asti.

Kuntoutusmahdollisuus koettiin molemmissa oppilaitoksissa hyväksi ja konkreettiseksi työkaluksi, jota oppilaitoksilla ei aikaisemmin ole ollut. Kuntoutuksen tuominen opiskelijoiden ja oppilaitoksen arkeen koettiin hyväksi lähtökohdaksi. Erityisen hyvänä hankkeessa pidettiin sitä, että kuntoutus liittyy opetukseen, eli ne eivät ole irrallisia palasia. Tavastiassa nähtiin, että kuntoutuksen tapahtuminen tutulla oppilaitoksen alueella helpottaa opiskelijoiden sitoutumista kuntoutukseen. Oppilaitoksesta on myös helppo kannustaa opiskelijaa ja tarvittaessa jopa saattaa hänet kuntoutukseen. Toisaalta OSAOssa koettiin hyväksi kuntoutuksen sijoittaminen kuntoutustoimijan tiloihin, koska se erotti

kuntoutuksen oppilaitoksen arjesta. Hanke sai kummassakin tapauksessa hyvin positiivisen vastaanoton, sen nähtiin olevan ajankohtainen ja oppilaitosten näkökulmasta sillä oli selkeä tilaus.

Hankkeen konkreettisessa käynnistysvaiheessa oli oppilaitosten välillä nähtävissä eroja organisoinnissa. Oulussa kuntoutuskurssit järjestettiin kuntoutuskeskuksen tiloissa. Syyksi mainittiin, että OSAOlla on monia toimipaikkoja hajallaan sekä Oulussa että lähikunnissa. Kuntoutustoimijan eli Verven Oulun keskustassa sijaitsevat tilat ovat kaikista toimipaikoista tuleville opiskelijoille helposti saavutettavissa. Tavastialla toiminta tapahtui oppilaitoksen tiloissa. Oppilaitos sijaitsee tiiviisti rajatulla alueella ja on siten helposti opiskelijoiden saavutettavissa. Kiipulan ammattiopiston yksi toimipaikoista sijaitsee Tavastian tiloissa, joten yhteys Kiipulan ja Tavastian välillä on olemassa myös oppilaitostasolla. Kiipulan toimijat ovat vanhastaan tuttuja Tavastian toimijoiden kanssa, joten yhteistyö on käynnistynyt suhteellisen helposti.

Tavastialla pedagogisena lähtökohtana oli alusta alkaen, että opiskelijan tuki ja ohjaus perustuu oppilaitoksen olemassa olevaan erityisopetuksen järjestämiseen ja siinä käytettyihin keinoihin. OSAOssa vastaavaa linkitystä ei ole samalla tavalla korostettu, mutta käytännössä opetusmenetelmät ja -järjestelyt ovat samat kuin erityisopetuksessa käytetyt. Myös rahoitus järjestyy molemmissa pääosin erityisopetuksen rahoituksen kautta.

Suunnittelu- ja aloitusvaiheessa opetushenkilöstön rooli ei näy, painopiste on opiskelijahuoltohenkilöstön työskentelyssä. Opetushenkilöstölle annettiin tietoa hankkeesta, mielenterveyden ongelmista ja niiden kuntouttamisesta. Opetustoitintaan liittyvää keskustelua on alkuvaiheen taustamateriaalien perusteella käyty kuntoutuskurssien sovittamisesta oppilaitoksen työjärjestyksiin, erityisopetuksen menetelmien hyödyntämisestä ja poissaolojen korvaamisesta. Haastattelujen perusteella hankkeen aikana kehitettyjä uusia opetusmenetelmiä tai -järjestelyjä ei tullut esille.

Molemmissa oppilaitoksissa syntyi epämuodollisempaa, matalan kynnyksen kuntoutustoimintaa opiskelijoille, jotka eivät päässeet tai eivät halunneet osallistua hankkeen järjestämään kuntoutukseen. OSAOssa toiminta oli nimeltään Arkiryhmä ja Tavastiassa Freedom-toiminta.

6.2 Hankkeesta tiedottaminen

Haastattelujen perusteella hankkeesta ja uusien kuntoutuskurssien alkamisesta on oppilaitoksissa tiedotettu koko henkilöstölle sähköpostin kautta. Hanketta

on myös esitelty erikseen johdolle, osastonjohtajille, opettajille, ryhmänohjaajille, opiskelijoille, henkilöstö- ja työpaikkakokouksissa, erilaisissa infoiskuissa, ilmoitustauluilla, opiskelijan oppaissa ja oppilaitosten opiskelijahuoltoryhmissä. Hankkeesta on tehty ja jaettu esitteitä. Hanketyöntekijät ovat tuoneet hanketta jatkuvasti esille, ja siitä on päivitettyä tietoa oppilaitosten intra- ja internetsivustoilla.

Opiskelijahuollon henkilöstö on kertonut hankkeesta monille eri tahoille opiskelijoita rekrytoidessaan, joten tiedottamista on alkuvaiheessa tapahtunut runsaasti. Hankkeesta on tiedotettu aktiivisesti sidosryhmille, kuten terveyskeskuksille, psykiatrisille avoyksiköille, työpajoille, yläasteiden kuraattoreille ja terveydenhuollon toimijoille.

Molemmissa oppilaitoksissa on käytössä Wilma-ohjelma, joka on oppilaitoksen opiskelijahallinnon internetliittymä. Wilmaa voivat käyttää opettajat, opiskelijat ja opiskelijan vanhemmat, ja se on toimiva väline oppilaitoksen tietojen välittämiseen. Wilmassa on molemmissa oppilaitoksissa hankkeesta pysyvä tiedote. Sitä kautta välitetään ajankohtaista tietoa uusista kursseista ja niiden aikatauluista. Opiskelijahuoltohenkilöstö tuntee hankkeen hyvin ja pystyy pitämään sitä kaiken aikaa vaihtoehtona opiskelijoiden kanssa työskennellessään. Tiedottaminen näyttäytyi tehokkaana ja kattavana.

Opetushenkilökunta saa tietoa yleisellä tasolla, ja osittain sen katsottiin riittävän, koska asia ei koske kaikkia opettajia. Syvemmän tiedottamisen katsottiin olevan tarpeen silloin, kun opettajan opetusryhmästä opiskelija osallistuu kuntoutukseen. Opettaja saa tiedon omien opiskelijoidensa kuntoutukseen osallistumisesta sekä kuntoutuskurssien ajankohdat. Erityisen tärkeänä nähtiin, että opettajat saavat ajoissa tiedot kuntoutuskurssien aikatauluista ja että päivämäärät ovat jatkuvasti nähtävillä oppilaitoksen Wilmassa tai muussa tietojärjestelmässä. Tutkijalle tuli tässä vaiheessa vaikutelma, että varsinainen opetushenkilökunta jäi kuntoutusprosessissa hyvin pinnallisen tiedon varaan ja hieman ulkopuoliseksi toimijaksi.

Opettajille opiskelijan osallistuminen kuntoutukseen saattaa todentua vasta, kun opiskelija on poissa oppitunnilta. Joissakin tapauksissa opiskelija itse ilmoittaa kurssille osallistumisestaan suoraan opettajalle. Yleisesti nähtiin, että opettajan ei tarvitsekaan olla kovin syvällä kuntoutuksen toteuttamisessa. Hänen tehtävänänsä on tunnistaa opiskelijan ongelmia ja viedä huolta eteenpäin opiskelijahuollon ihmisille ja tukea opiskelijan opintoja niillä keinoilla, joita oppilaitoksessa muutoinkin käytetään.

Tärkeänä nähtiin, että tietoa kuntoutuksesta on pidettävä jatkuvasti yllä, koska oppilaitoksen arjessa tieto muutoin hautautuu ja asia unohtuu. Erityisesti tiedot-

taminen koettiin tärkeäksi opiskelijoita harvemmin opettaville opettajille, sivutoimisille tuntiopettajille ja ATTO-aineiden opettajille. Jaksojen vaihtuessa kaikille opettajille tiedottamista pidettiin tärkeänä ja myös haastavana tehtävänä. Tavastian strategiana on ollut **portaittainen tiedottaminen**, jonka mukaan asiasta on tiedotettu ensin niille asiantuntijaryhmille, joita se eniten koskee. Tiedotusta on jatkettu esimerkiksi osastonjohtajille, jotka edelleen vievät asian omille osastoilleen osastokokouksissa ja edelleen kaikille opettajille.

6.3 Toimijat oppilaitoksessa

Projektikoordinaattori

Hankkeen aikana kummassakin oppilaitoksessa toimivat projektikoordinaattorit, joilla on ollut hieman erilaiset roolit. OSAOssa projektikoordinaattori on ollut yleisesti hankkeista vastaava henkilö ja Tavastialla opiskelijahuollosta vastaava kuraattori. Tavastiassa projektikoordinaattorin ote hankkeen sisältöihin näyttäytyi vahvana. OSAOssa projektikoordinaattorin rooli on hankkeen aikana supistunut yhä enemmän hankkeen tekniseen hoitamiseen. Opiskelijoita koskevat, sisällölliset asiat ovat alkaneet kulkea suoraan yhdyshenkilöiden kautta, joita OSAOssa kutsuttiin OPI-trainereiksi. Osasyynä erilaisiin painotuksiin oppilaitoksissa on ollut myös projektikoordinaattorin vaihtuminen OSAOssa.

Opiskelijan tukihenkilöt

Hanke organisoitiin oppilaitoksissa hieman eri tavoin. Tavastialla opiskelijoiden ja kuntoutuksen välisenä yhdyshenkilönä ja opiskelijan tukihenkilönä toimivat pääsääntöisesti koulukuraattorit, jotka tekivät yhteistyötä ryhmänohjaajien kanssa. Koska myös projektikoordinaattorina toimi kuraattori, oli Tavastian hanke hyvin vahvasti opiskelijahuoltohenkilöstön hallinnassa.

OSAossa tukihenkilöinä toimivat OPI-trainerit, jotka opiskelijat itse saattoivat valita. Tavoitteena oli, että opiskelija luottaa tukihenkilöönsä ja heidän välisessä yhteistyössä toimii. OSAossa OPI-traineri on tavallisesti kuraattori, opinto-ohjaaja tai erityisopettaja. OPI-traineria luonnehdittiin opiskelijan puhemiesiksi, joka huolehtii hänen asioistaan oppilaitoksessa myös kuntoutuskurssien välillä. Hän myös toimii opetuksen ja kuntoutuksen yhdyshenkilönä ja välittää tietoja opettajien ja kuntoutustoimijoiden kesken.

Tässä arviointitutkimuksessa käytetään käsitettä yhdyshenkilö, kun puhutaan OPI-trainerista ja opiskelijoiden tukihenkilöstä kuntoutuksen ja opetuksen välillä.

Opiskelijahuolto

Kummassakin oppilaitoksessa avokuntoutusmalli perustuu vahvasti opiskelija-huollon henkilöstön toiminnan varaan. Mikäli yksikössä on ammattitaitoinen kuraattori, opinto-ohjaaja tai erityisopettaja, joka jatkuvasti ylläpitää tietoisuutta kuntoutusmahdollisuudesta, on kuntoutuksen toteutuminen helpompaa. Todettiin myös, että ohjaustyössä on havaittu hyväksi toimijan pitkä kokemus oppilaitoksen toiminnasta. Tällöin toimija tuntee opiskelijat ja oppilaitoksen toimintakulttuurin ja hänellä on varmuutta ja tietoa tehdä päätöksiä ja ohjata opiskelijoita. Toisaalta hän myös tuntee opettajat ja koulutusalat ja osaa oikealla tavalla lähestyä opetuskenttää sieltä tulevan tuen varmistamiseksi.

Ryhmänohjaaja

Ryhmänohjaajan rooli on hankkeen aikana korostunut, ja asia nousi monessa haastattelupuheenvuorossa esille. Ryhmänohjaaja tai joissakin tapauksissa ryhmää paljon opettava ammatillinen opettaja on henkilö, joka tietää, mitä ryhmän opiskelijoilla on meneillään ja miten opinnot etenevät. Ryhmänohjaaja myös seuraa opiskelijan opintojen edistymistä ja läsnäoloa koulussa ja viestii asioista yhdyshenkilölle. Hänellä on tärkeä rooli tiedon välittämisessä yhdyshenkilöiden, opiskelijapalvelujen henkilöiden ja opetushenkilöstön välillä. Ongelmaksi koettiin, ettei ryhmänohjaajalla ole opiskelijalle opetusta kaikilla jaksoilla, jolloin yhteys opiskelijaan saattaa heikentyä.

Ryhmänohjaajat eivät ole yleensä osallistuneet hankkeen verkostopalaveriin, vaikka siellä olisi käsitelty oman opiskelijan asioita. Joissakin tapauksissa ryhmänohjaaja on kutsuttu kokouksiin, kun se on koettu välttämättömäksi. Kuntoutuspalvelujen tuottajan kanssa pidettävissä verkostopalavereissa ovat olleet yleensä opiskelija ja yhdyshenkilö, joka välittää tarvittaessa tietoa ryhmänohjaajalle tai muille opettajille. Ryhmänohjaajan aktiivisempi osallistuminen on ollut harkinnassa, jopa yhdyshenkilönä toimimista on harkittu, mutta se ei saa laajaa kannatusta. Ajan irrottaminen kokouksiin on hankalaa ryhmänohjaajan monien muiden vastuiden lisäksi. Opiskelijat eivät myöskään aina halua, että opettajat ovat kovin tiiviisti mukana kuntoutuksessa.

Haastatteluissa todettiin, että ryhmänohjaajan olisi hyvä olla mukana ainakin kuntoutuksen loppuvaiheen päättökokouksessa, jotta hän osaisi jatkaa työtä opiskelijan kanssa. Kuntoutumistoimenpiteiden tulisi jatkua kurssin jälkeenkin opetuksen tukitoimintana. Ryhmänohjaus sinänsä on oppilaitoksessa jatkuvaa toimintaa ja soveltuva toimintamuoto opiskelijan tukemiseen myös mielenterveyden näkökulmasta. Ryhmänohjaajien tulisi kuitenkin saada koulutusta mielenterveyden asioista, jos malli vakiinnutetaan ja heiltä edellytetään aktiivisempaa roolia. Todettiin myös, että ryhmänohjaajien tehtäväkenttä on jo nyt laaja ja lisätehtävät edellyttävät lisäresursseja työhön.

Hankkeen aikana on todettu, ettei tieto kuntoutuksesta aina välity muille opettajille, jos tiedottaminen jää vain ryhmänohjaajan vastuulle. Tästä syystä opiskelijan kuntoutuksesta on alettu tiedottaa laajemmin, kaikille opiskelijaa opettaville opettajille. Ryhmänohjaajien työ helpottuu ja yleisesti todettiin, että ryhmänohjaaja helpottaa, kun opiskelijasta on huolehtimassa muitakin henkilöitä. Kuntoutustoimijan läsnäolo tekee opiskelijan ongelmasta todemman, opettajat ottavat sen paremmin huomioon ja se tuo toiminnalle uskottavuutta.

Opettaja

Haastattelujen perusteella opettajien rooli hankkeessa on päivittäisen perustyön tekeminen eli opettaminen, opiskelijoiden ohjaaminen ja tukeminen. Yleensä opettaja toimii myös jonkin ryhmän ryhmänohjaajana, jolloin hän saa tiedon omien opiskelijoidensa osallistumisesta kuntoutukseen ja välittää tiedon muille opiskelijoille. Muiden ryhmien opiskelijoista hän saa tiedon muilta ryhmänohjaajilta. Opiskelijan tukeminen tapahtuu oppilaitoksen tavanomaisten toimintamuotojen mukaan samoin kuin erityisopetuksen järjestäminen.

Perustyötä tekeville opettajille yhteistyö kuntoutuspalvelujen tuottajan kanssa saattaa olla kaukainen asia. He eivät välttämättä halua asiaan syvemmin paneutua, mutta tekevät opiskelijan kanssa yhteistyötä ja vievät oppimista eteenpäin. Opettajan keinot ovat haastattelujen ja kyselyn perusteella yleisen pedagogiikan keinoja, kannustamista ja ymmärtämistä. Tarvittaessa opettajia on pyydetty mukaan kuntoutuspalaveriin.

Opettajat tarvitsevat tietoa lisää, sillä esimerkiksi masennusta ei haastattelujen perusteella osata käsitellä samalla tavalla kuin muita erityisopetuksellisia tarpeita. Opettajat eivät myöskään pysty erottamaan erilaisia mielenterveysongelmia toisistaan. Opettajat myös tarvitsevat pitkäjänteistä tukea, kun rakentavat luottamuksellista suhdetta opiskelijaan. Aluksi opiskelija saattaa kieltäytyä puhumasta, häipyy tilanteesta tai käyttäytyy oudolla tavalla. Sitkeyttä ja pitkäjänteistä työtä tarvitaan. Todettiin myös, että opettajan arki on kiireinen, hankkeita on paljon ja henkilökuntakin on joskus kuntoutuksen tarpeessa

6.4 Opiskelijarekrytointi hankkeeseen

Tunnistaminen

Haastattelujen perusteella avokuntoutusmallissa on uutta oppilaitoslähtöisyyttä, kun oppilaitoksessa pohditaan, tunnistetaan ja valitaan ne opiskelijat, joille kuntoutus saattaisi sopia. Tämä poikkeaa aikaisemmasta käytännöstä, jossa Kela teki päätökset oppilaitoksen toiminnasta irrallaan. Toimintaa verrattiin haastatteluissa työpaikoilla tapahtuviin TYK- ja ASLAK-kuntoutuksiin.

Keskeisinä toimijoina tunnistamisessa ovat haastattelujen perusteella terveydenhoitajat, kuraattorit, opinto-ohjaajat ja erityisopettajat, jotka saavat syvemmän kontaktin opiskelijaan. Heillä on myös mahdollisuus saada luottamuksellista taustatietoa opiskelijasta. Tunnistamisen voi myös käynnistää opettajan huoli opiskelijan opintojen etenemisestä. Opiskelija on myös saattanut tunnistaa ongelmansa ja hakeutuu itse kuntoutukseen.

Mielenterveyden ongelmien tunnusmerkit

Haastattelujen perusteella keskeisiä indikaattoreita tuen tarpeesta ovat poissaolot koulusta, osallistumattomuus oppituntien aikana, tunneilla ”nukkuminen”, kyvyttömyys opiskella, mielialan vaihtelut tai ahdistuneisuusoireet. Sähköisessä kyselyssä tiedusteltiin opetushenkilöstöltä avoimen kysymyksen muodossa käsityksiä ja havaintoja siitä, miten mielenterveyden ongelmat näkyvät oppilaitosympäristössä. Vastaukset ovat hyvin yhteneväisiä haastatteluissa saatujen tulosten kanssa. Opetushenkilöstön kuvaukset ovat kuitenkin moninaisempia ja rikkaampia, mahdollisesti myös vähemmän jäsentyneitä. Vastauksia saatiin 192, eli 59 % kaikista vastaajista kuvaili jollakin tavalla mielenterveyden ongelmia omasta näkökulmastaan. Avovastausten sisällönanalyysin tulokset on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2. Mielenterveyden ongelmien tunnusmerkit opetushenkilöstön kokemana (N = 192)

Mielenterveyden ongelmien ilmeneminen	Mainintoja	%
Omissa oloissa oleminen, eristäytyminen, vetäytyminen, poissaolevuus tunneilla	118	61
Ulkonäkö ja käyttäminen ja niissä tapahtuvat muutokset	117	61
Poissaolot ja myöhästymiset	98	51
Ahdistuneisuus, alakuloisuus, surullisuus, ilottomuus	75	39
Oppimiseen ja opiskeluun liittyvät ongelmat	65	34
Aloitekyvyttömyys, passiivisuus	64	33
Väsymys	58	30
Keskittymiskyvyn puuttuminen	33	17
Masentuneisuus	29	15
Unihäiriöt	25	13
Voimakkaat mielialan muutokset	20	10
Elämänhallinnan vaikeudet, oman toiminnan ohjaamisen vaikeudet	17	9
Huono itsetunto	17	9

Valtaosa maininnoista keskittyi opiskelijan ulkonäköön, olemukseen tai käyttäytymisessä esiintyviin muutoksiin. Käyttäytymiseen liittyi pääasiassa vetäytymistä, allapäin oloa, itkuisuutta tai vahvaa ylivilkkautta, yksinäisyyttä, mielialan muutoksia ja omituisuutta. Heikentynyt oman hygienian hoitaminen, pukeutumiseen liittyvät asiat ja osallistumattomuus yhteiseen ruokailuun nähtiin vastaajien mielestä merkkeinä opiskelijan mielenterveyden ongelmista. Hyvin vähän mainittiin varsinaisia opetustilanteita häiritseviä ominaisuuksia. Mielenterveyden ongelma koetaan pitkälti opiskelijan sisäiseksi ongelmaksi, joka kuitenkin selvästi havaitaan opiskeluympäristössä. Äreys oli lähes ainoa ulospäin suuntautuva piirre, joka tuli useammin esille muihin henkilöihin kohdistuvana toimintana.

Masennus esiintyi vastauksissa yläkäsitteenä, jonka alle oli listattu masennukseen yleisesti liitettäviä piirteitä. Osa vastaajista mainitsi masennuksen ainoastaan yhtenä, erillisenä piirteenä muiden mielenterveyden ongelmia kuvaavien ominaisuuksia muassa. Mielenterveyden ongelmiin liittyvät käsitteet ovat oppilaitoksissa vielä jäsentymättömiä.

Oppimiseen liittyvät ongelmat ovat usein kytköksissä muihin opiskelijan pulmiin, kuten poissaoloihin, motivoitumattomuuteen, sitoutumattomuuteen tai aloitekyvyttömyyteen, jotka haittaavat opiskelun onnistumista. Varsinaisia oppimisvaikeuksia ei vastauksissa tuotu kovin paljon esille.

Muutama vastaaja toi esille sosiaaliseen kanssakäymiseen ja sosiaalisiin tilanteisiin liittyvät vaikeudet. Paniikkihäiriö, rutiineihin juuttuminen tai pakkotoiminnot mainitsi muutama vastaaja. Aggressiivisuuden ja epäluuloisen käyttäytymisen, päihteiden käytön tai minäkäsityksen vääristymisen mainitsi myös muutama vastaaja. Minäkäsityksen vääristyminen saattoi olla joko omien kykyjen yliarvioimista tai aliarvioimista. Lisäksi itsetuhoisuus, kyynisyys, harhaluuloisuus ja liiallinen avoimuus saivat kukin pari mainintaa.

Ajattelemisen aihetta antaa seuraava kommentti, jossa pohditaan nuorten opiskeluongelmia yleensä ja niiden suhdetta mielenterveyden ongelmiin. Aina ei ole helppo tunnistaa mielenterveyden ongelmia muista opiskelijan opiskeluun ja oppimiseen liittyvistä vaikeuksista.

Koulussa asia näkyy ebkä poissaoloina, keskittymisvaikeutena, haluttomuutena, mutta samat merkit ovat monella opiskelijalla, jotka eivät tietäkseni kärsi mielenterveyden ongelmista, mutta joiden koulunkäynti on bankalaa. Enimmäkseen mielenterveyden ongelma "löytyy", kun opiskelija itse kertoo.

Opettajien mahdollisuuksista havaita ja puuttua opiskelijoiden ongelmiin ker-
too seuraava kommentti:

*Vaikka teoriassa tietää ongelmien tunnusmerkit, ei niitä kykene ope-
tustilanteessa isossa ryhmässä havaitsemaan ellei anna opiskelijalle
henkilökohtaista ohjausta – eikä aina silloinkaan. On siis hyvin vaikea
sanoa, kuinka paljon ja millaisia mielenterveysongelmia opiskelijoilla
on, koska niiden tunnistaminen useinkin vaatisi hyvinkin henkilökohtai-
sta keskustelua opiskelijan henkilökohtaisista asioista. Nämä kuulu-
vat ryhmäohjaajan tehtäviin – eivät yksittäisten aineenopettajien teh-
täviin. Ongelmat kulminoituvat useimmiten näkyvimmin runsaisiin
poissaoloihin.*

Vaikka opettaja olisi halukas tukemaan opiskelijaa, ei se aina onnistu opiskeli-
jan oman haluttomuuden vuoksi:

*Mielenterveysongelmat on jollakin tapaa vaikea asia kohdata. Usein-
kaan opiskelija ei halua sen tulevan esille. Opettajana näkee, että kaik-
ki ei ole kunnossa, mutta opiskelija saattaa jopa kieltää ongelmat. Ja
useasti mielenterveysongelmista kärsivä nuori jää vain pois koulusta,
joten hänen kanssaan toimiminen hankaloituu.*

Sosiaalinen media sai tässä kyselyssä vain yhden maininnan. Se kuitenkin saat-
taisi olla väline, jonka avulla vaikeasti lähestyttävää opiskelijaa olisi mahdolli-
suus lähestyä pehmeästi:

*Jotkut vetäytyvät esim FB:n ”syyliin” - vaikea irrottautua somesta opis-
keluaikana.*

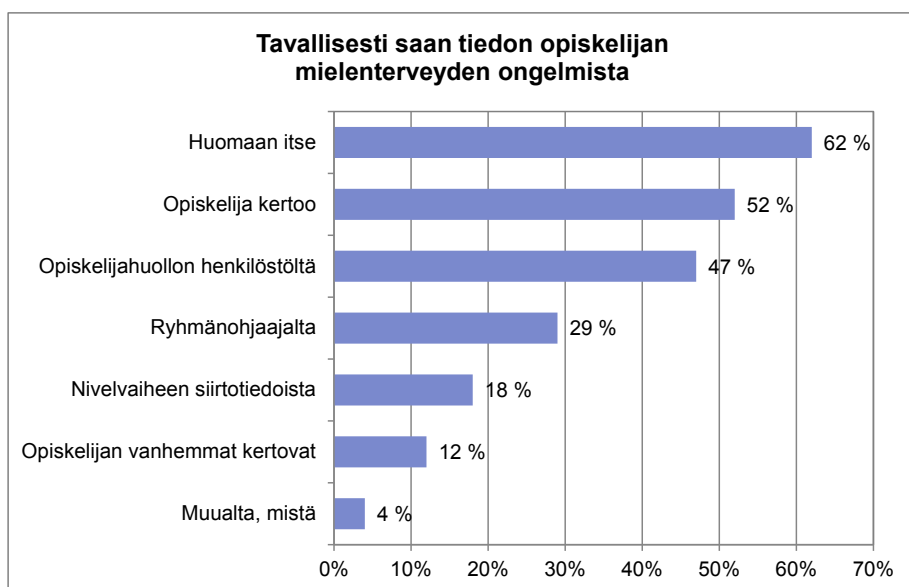
Mistä saadaan tietoa?

Ammatillisilla oppilaitoksilla on yleensä hyvät yhteydet alueensa peruskoului-
hin, joten uusien opiskelijoiden tuen tarpeesta on mahdollista saada tietoa.
Haastattelujen mukaan Oppimisen yhteispeli -hankkeessa ei tätä tietoa kuiten-
kaan hyödynnetty, sillä nuorten halutaan aloittavan toisen asteen opinnot uu-
dessa oppilaitoksessa puhtaalta pöydältä. Oppimisympäristö on uusi ja erilai-
nen peruskouluun verrattuna, ja nuorille halutaan antaa mahdollisuus suorittaa
opinnot tavallisten nuorten tapaan.

Haastattelujen mukaan alkuhaastatteluja tai -kartoituksia ei sanottavasti hyö-
dynnetä rekrytoitaessa opiskelijoita hankkeeseen. Haastateltavien mukaan
niissä päästään harvoin sellaiseen keskusteluun tai tietoon käsiksi, jonka pe-

rusteella mielenterveyden ongelmia voitaisiin tunnistaa. Hankkeeseen tulevat opiskelijat ovatkin yleensä toisen ja kolmannen vuoden opiskelijoita, jolloin tietoa on pystytty hankkimaan ja päätöksiä tekemään. Mikäli hankkeessa on ensimmäisen vuoden opiskelijoita, on nimeäminen tapahtunut yleensä vasta kevätlukukaudella. Syksy on käytetty tuen tarpeen selvittelyyn ja opiskelijan motivoimiseen mukaan hankkeeseen. Suurin osa hankkeeseen osallistuneista opiskelijoista on nimetty erityisopiskelijoiksi, mutta ei välttämättä kaikkia. Osa opiskelijoista on saattanut tulla hankkeeseen suoraan opiskelijaterveydenhuollosta ilman erityisopiskelijaksi nimeämistä.

Sähköisessä kyselyssä tunnistamisen tapoja kartoitettiin valmiiden vastausvaihtoehtojen avulla (kuva 11).

Kuva 11. Mielenterveysongelman opiskelijan tunnistaminen (N = 326)

Vastaaja saattoi merkitä useamman kohdan, joten valintoja kertyi enemmän kuin oli vastaajia (831). Lisäksi avovastauksessa vastaaja saattoi tuoda esiin lisää keinoja, joiden avulla mielenterveysongelman opiskelija tunnistetaan.

Pääasiallinen tiedonsiirto näyttää tapahtuvan kyselyn mukaan opiskelijan ja opetushenkilöstön välillä. Opiskelijahuollon rooli näyttäytyy myös vahvana. Ryhmänohjaajan rooli tiedonsiirrossa jää edellisiä heikommaksi. Nuorten elämässä eivät vanhemmat näytä tämän kyselyn mukaan vaikuttavan kovinkaan vahvasti. Myöskään siirtotiedot peruskoulusta tai muualta eivät ole keskeisiä tiedonsiirron välineitä, mikä tuli esille myös haastatteluissa.

Suorien jakaumien perusteella kohdeoppilaitoksissa opettaja huomaa opiskelijan ongelman itse tai tieto kulkee oppilaitoksen sisällä opiskelijahuollon tai ryhmänohjaajan kautta. Vertailuoppilaitoksissa tietoa saadaan kohdeoppilaitoksia enemmän opiskelijalta itseltään tai nivelvaiheen siirtotiedoista.

Avovastausmahdollisuus, jossa oli mahdollisuus mainita myös muita tiedonsiirtotapoja tai -tahoja tuotti vain 13 vastausta. Siten valmis valintalista näytti kattavan käytössä olevat mahdollisuudet. Aikuisopiskelijoista aikuinen opiskelija itse tai ryhmän muut jäsenet saattavat ottaa asian puheeksi. Yleisin avovastaus oli, ettei tietoa saa mistään tai asia oli kovin vieras. Alla kaksi suoraa lainausta vastauksista:

En mistään, jos opiskelija ei kerro. oma ammatillinen pätevyuteni ei riitä diagnoosin tekoon.

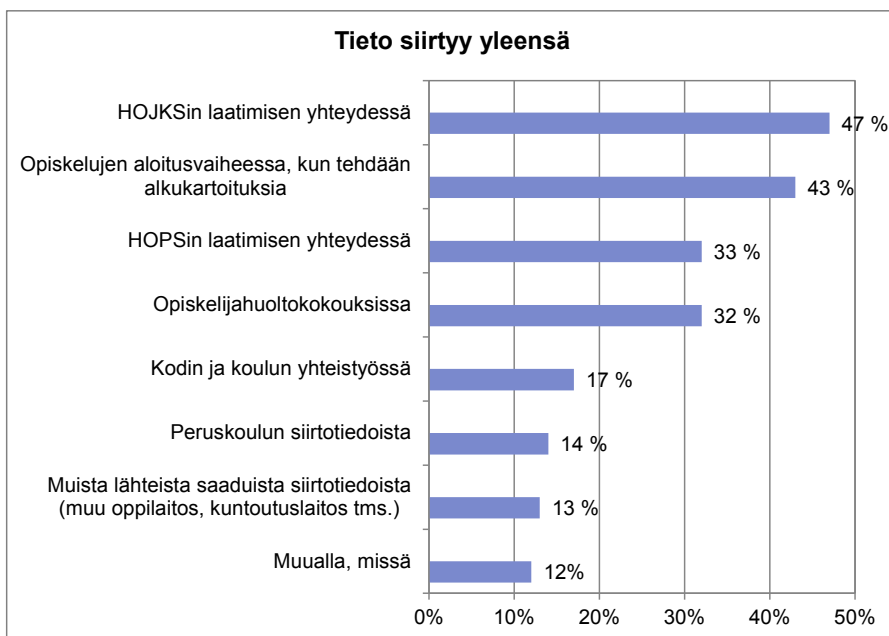
Minulla on niin niukka kokemus opetustyössä mielenterveysongelmaiten kohtaamisesta, että en osaa sen perusteella ottaa kantaa asiaan.

Tiedon kulku ja tiedon saaminen askarrutti joitakin niin paljon, että kyselyn vapaassa osassa sitä kommentoitiin. Joidenkin opettajien mielestä salassapitovelvollisuus haittaa, kun ei saada tietoa opiskelijan tilanteesta. Tukeminen on hankalaa, kun ei tiedä, mitä pitäisi tukea ja miten.

Iso oppilaitos, jossa tieto ei kulje riittävän hyvin opettajien välillä... monesti tuetaan mielestäni väärin perustein ja oppilaat osaavat käyttää hyväksi tällaista systeemiä, jolla koulussa on helppo olla tekemättä mitään. Eli oppilaalta ei vaadita mitään ja tehtävät tehdään niiden puolesta... mihin tämä kasvattaa... ei mihinkään.

Miten tieto siirretään

Sähköisessä kyselyssä kartoitettiin opetushenkilöstön näkemystä siitä, minkä toiminnan tai dokumentin välityksellä tieto opiskelijan mielenterveyden ongelmasta siirtyy vastaajille (kuva 12). Tarjolla oli valmiit vaihtoehdot ja vastaaja saattoi tuoda esille lisää omia vaihtoehtoja avoimessa vastauskentässä. Vastauksia saatiin yhteensä 687.

Kuva 12. Tiedon siirron mekanismi (N = 326)

Kysely vahvistaa tulosta, jonka mukaan mielenterveydenongelma todetaan useimmiten opiskelijan ja opetushenkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa, kuten HOPS- ja HOJKS -keskusteluissa tai opiskelijahuoltohenkilöstön kautta. Suorien jakaumien perusteella kohdeoppilaitoksissa näiden keskustelujen käyttö on runsaampaa kuin vertailuoppilaitoksissa. Vertailuoppilaitokset puolestaan saavat hieman enemmän tietoa peruskoulun siirtotiedoista ja koulun ja kodin yhteistyöstä kuin kohdeoppilaitokset. Opetushenkilöstö saa tietoa myös alkukartoituksista, jotka taas haastatteluissa mukana olevien näkökulmasta eivät olleet oleellinen tiedonlähde. Alkukartoituksia hyödynnetään molemmissa oppilaitosryhmissä hyvin samalla tavalla. Opetushenkilöstö on hyvin vahvasti alkukartoituksissa mukana ja toteuttavat ne käytännössä, jolloin opettaja saa hyvän kontaktiin opiskelijoihin ja pystyy havainnoimaan opiskelijaa monipuolisesti. Muualta saatavat tiedot tai yhteistyö kotiväen kanssa jäävät vähäisemmiksi tiedonvaihtovälineiksi.

Kysymykseen liittyvään avovastausmahdollisuuteen tarttui 37 vastaajaa. Avovastauksissa korostui toisaalta niiden vastaajien osuus, jotka eivät saaneet tietoa ollenkaan tai tieto tuli ikään kuin ohimennen ja epävirallisesti. Toisaalta vastaajat toivat esille sen, että he itse selvittävät asiaa oppitunneilla ja erityisesti silloin, kun keskustellaan opiskelijan poissaoloista. Muutama vastaaja kuvasi avovastauksessa myös selkeän toimintamallin, jonka mukaan heille jaettiin tietoa.

Kuntoutukseen ohjaus ja valinta

Opiskelijoiden rekrytointi kuntoutukseen ja hankkeen pariin on tapahtunut pääosin opiskelijapalveluiden taustatyön kautta, keskeisinä henkilöinä ovat kuraattorit ja terveydenhoitajat sekä opinto-ohjaajat ja erityisopettajat. Opettajat ja ryhmänohjaajat antavat vinkkejä opiskelijapalveluille, kun ovat tunnistaneeet opiskelijan mahdollisen tuen tarpeen, joten he eivät itse suoraan vaikuta rekrytointiin. Opiskelijoiden omaehtoinen hakeutuminen ei ole haastattelujen mukaan ollut kovin onnistunutta. Ammatti-ihmisen ohjauksessa hakeutuminen on antanut parempia tuloksia, ja kuntoutukseen on saatu opiskelijat, jotka siitä parhaiten hyötyvät.

Alkuvaiheessa kuntoutustoimintaa markkinoidaan opiskelijoille opiskelun tukiprosessina. Mielenterveyskuntoutuksen käsitettä ei ensi vaiheessa käytetä, jotta opiskelijat paremmin motivoituisivat lähtemään mukaan kuntoutukseen. Kurseilla mukana olleet kuitenkin hyväksyivät kurssin tarkoituksen ja mielen-terveyskuntoutuksen nimikkeen käytön ja esiintyivät esimerkiksi kuntoutustoiminnasta kirjoitetuissa artikkeleissa omalla nimellään.

Kuntoutusajatuksen takana saattaa olla monia toimijoita, eikä opiskelija itse ole aina niistä tietoinen. Esitys kuntoutukseen lähtemisestä saattaa tulla opiskelijalle täytenä yllätyksenä. Tällöin opiskelijan saaminen ajatuksen taakse ja motivoiminen vaatii aikaa ja paneutumista. Opiskelijoiden motivaation lisäämiseksi ovat opiskelija ja yhdyshenkilö joissakin tapauksissa tehneet tutustumiskäyntejä kuntoutuspalvelujen tuottajan luokse, jolloin kuntoutuksen käsite ja toimintatavat ovat tulleet tutuiksi opiskelijalle jo etukäteen.

Opiskelijarekrytointi on monivaiheinen ja hidas prosessi, jonka eteen on jonkun tehtävä työtä. Haastatteluissa on ollut mukana suuri joukko opiskelijoita, joiden kanssa on tutkailtu kuntoutusmahdollisuutta. Tavastialla puhuttiin 200 opiskelijasta. Näitä opiskelijoita ei hylätty, vaikka he eivät olisi kuntoutukseen lähteneet tai päässeet. Hankkeen vaikutukset ovat siten olleet laaja-alaisempia kuin pelkkien kuntoutukseen osallistuneiden määrästä saatettaisiin päätellä. Siten ohjaus koskee suurta joukkoa opiskelijoita, vaikka vain pieni osa lähtee varsinaiseen kuntoutukseen. Hankkeen avulla on tavoitettu tukea tarvitsevia opiskelijoita, joita ehkä ei muutoin olisi tavoitettu.

Rekrytoinnin yhteydessä on tavattu myös opetushenkilöstöä, vanhempia ja sidosryhmien ihmisiä ja sen myötä mielenterveyteen liittyvistä asioista on keskusteltu monien eri tahojen kanssa. Hanke yhdistää eri näkökulmia ja toimijoita, kuten OPH, Kela, oppilaitos, kuntoutuslaitos ja opiskelijan kotikunta, joten sillä on ollut hyvin laaja-alaisia vaikutuksia.

Nyt saadun kokemuksen perusteella OPI-hankkeen koettiin soveltuvan opiskelijoille, joiden sairaus oli alkuvaiheessa eikä vielä kroonistunut. Tällöin opiskelu ja tutkinnon suorittaminen kannustavat opiskelijaa ja auttavat asennoitumaan tulevaisuuteen positiivisesti.

Naispuoliset opiskelijat hakeutuvat kuntoutukseen helpommin. Miespuolisten opiskelijoiden saaminen kuntoutukseen on ollut vaikeampaa ja sen arvioitiin soveltuvan sosiaalisille miehille. Epämuodollisempiin Freedom- ja Arkiryhmiin on osallistunut enemmän miespuolisia opiskelijoita. Eri koulutusalojen ja perustutkintojen opiskelijoiden hakeutumisessa kuntoutukseen on myös suuria eroja. Tekniikan aloilta hakeudutaan heikoimmin, kulttuurialalta ja sosiaali- ja terveysalalta hakeutuminen on runsaampaa.

Pohdintaa diagnoosivaatimuksesta

Diagnoosin ja B-lausunnon hankkimista opiskelijalle pidettiin hankalana, hitaana ja työläänä. Hankkeen toimintatavat olivat uusia, eivätkä esimerkiksi terveyskeskuslääkärit tunteneet hanketta, mikä vaikeutti diagnoosin saamista. OSAO joutui tekemään tiedottamista ja yhteistyötä laajasti, koska sen piti tavoittaa monen eri kunnan terveyskeskukset ja toimijat. Tilannetta helpotti kuntoutuspalvelujen tuottajien lääkäreiden mahdollisuus kirjoittaa opiskelijalle B-lausunto. Hankkeen tullessa tutummaksi lausunnon saaminen helpottui ja lääkärit pystyivät toimimaan nopeastikin.

Hankkeen edetessä asenteet ovat muuttuneet ainakin osittain diagnoosimyönteisemmiksi. Nähdään, että diagnoosi antaa perustan ja oikeuden toimia joustavasti ja eri tavalla juuri tämän opiskelijan kohdalla. Diagnoosi tuo myös toimintaan uskottavuutta ja jämäkkyyttä. Se antaa luvan mukauttaa opetusta ja opetussuunnitelmia, ottaa käyttöön erityisopetuksen menetelmiä ja opiskelijan edun mukaisia kokonaan uusiakin toimintatapoja. Lisäksi diagnoosi lisää uskottavuutta siitä, että opiskelijalla oikeasti on mielenterveyden aiheuttamia ongelmia, joihin hän tarvitsee apua. Kyse ei ole pelkästään opiskelijan laiskuudesta tai välinpitämättömyydestä. Opettajat ottivat opiskelijan ongelmat vakavammin ja myös sidosryhmien suhtautuminen muuttui enemmän todesta ottavaksi. Onko niin, ettei opetuksen piirissä mielenterveyden ongelmia osata ajoissa ja riittävästi ottaa esille, joten tarvitaan diagnoosin antama tuki? Toisaalta oppilaitoksilla ei ole riittävästi auktoriteettia mielenterveyden asioiden suhteen, jotta opetuksen piiristä tulevat asiat otettaisiin oikeasti huomioon.

Kaikki lääkärit eivät halunneet kirjoittaa lausuntoa nuorelle, koska pelättiin leimautumista. Mielenterveyden pulmat ovat opiskelijoilla yleisiä ja saattavat myös olla ohimeneviä. Diagnoosi saattaa kuitenkin vaikuttaa pitkälti opiske-

lijän tulevaisuuteen. Esitettiin, että tulisi kehittää uusi, väliaikaiseksi määritelty opiskelijadiagnoosi, jota voitaisiin kutsua esimerkiksi nuoruuden elämänhallinnan diagnoosiksi.

Toisaalta kaikki opiskelijat eivät halunneet hankkia diagnoosia. Mielenterveyskuntoutujan status ei ollut kaikkien mieleen ja kuntoutukseen osallistuminen saattoi pysähtyä siihen. Molemmissa oppilaitoksissa keskusteltiin näistä opiskelijoista, jotka eivät halunneet osallistua tai jotka eivät päässeet kuntoutukseen. Pohdittiin, miten heitä voisi tukea, ja molemmissa oppilaitoksissa ratkaistiin asia ainakin osittain järjestämällä Arkiryhmä- ja Freedom-toimintaa. Oulussa hyödynnettiin myös sosiaalista mediaa, jota oli jo aikaisemmin kehitetty muissa hankkeissa.

Haastatteluissa tuli esille, että avokuntoutus koettiin kevyeksi toiminnaksi verrattuna hakeutumisen monivaiheisuuteen ja työläyteen. Toisaalta todettiin, että alkuvaiheessa tuntuu vaikealta, mutta vähitellen asia tulee tutuksi ja mahdollisuutta osataan paremmin hyödyntää. Opiskelijoiden tuen tarpeet ovat myös kovin erilaisia. Joillakin opiskelijoilla on kyse opintojen loppuunsaattamisesta, kun taas toisten kanssa pyritään selviämään vain päivä kerrallaan. Kohderyhmän määrittelyä vielä opetellaan ja haetaan kokemuksia siitä, keille malli parhaiten soveltuisi.

Hyvänä asiana nähtiin, että diagnoosin ansioista kuntoutuskurssien osallistujajoukosta muodostui homogeeninen. Tällöin liittyminen oli opiskelijalle helpompaa ja toiminnan tavoitteet palvelivat paremmin kaikkia osallistujia. Oppilaitoksissa opittiin myös näkemään, että kuntouttava toiminta palvelee vain tiettyä opiskelijaryhmää. Sen ulkopuolelle jää opiskelijoita, joiden ongelmat ovat vähäisempiä ja joille oppilaitos voi järjestää muuta tukea. Havahduttiin näkemään myös kolmannen sektorin toimijat, joita ovat esimerkiksi Nuorten talot ja Tyttöjen ja Poikien talot. Todettiin, että näistä kolmannen sektorin toimijoista on jopa ylitarjontaa, ja pohdittiin niiden roolia syrjäytymisen ehkäisytyössä. Voisiko nuorten tukeminen ollakin enemmän niiden tehtävä, jolloin oppilaitos voisi tehokkaammin keskittyä tutkintojen suorittamisen edistämiseen?

Toisen ryhmän hankkeen ulkopuolelle jääneitä muodostivat opiskelijat, joiden ongelmat olivat liian vaikeita kuntoutukseen ja joiden opiskelukuntoisuus epäilytti. Oppilaitoksissa koettiin, että myös tämän ryhmän suhteen hanke toi selkeyttä ja apua, kun sidosryhmiin saatiin toimiva yhteys ja opiskelija ohjattiin vaativampaan kuntoutukseen. On myös havahduttu siihen, että Kelalla on muutakin toimintaa, johon opiskelijoita voi ohjata silloin, kun ongelmat eivät oppilaitoksessa ratkea. Hankkeen myötä on siis avautunut uusia kanavia ja uusia ajattelumalleja.

6.5 Pedagogista toimintaa ja opetusjärjestelyjä

Tässä luvussa tarkastellaan oppilaitoksen näkökulmasta mielenterveysongelmaisen opiskelijan opettamista, pedagogiikkaa ja opetusjärjestelyjä. Aineisto on saatu kyselystä sekä haastatteluista. Kyselyn avovastausmahdollisuutta käytti hyväkseen 205 henkilöä. Vastaukset keskittyivät muutamaan keskeiseen teemaan, joten ainakin näiden vastaajien näkemykset siitä, miten mielenterveysongelmaisen opiskelijan oppimista tuetaan, ovat hyvin samansuuntaiset.

Millainen on mielenterveysongelmainen opiskelija?

Sähköisen kyselyn avulla pyrittiin selvittämään, millaisena opetushenkilöstö näkee ja kokee mielenterveysongelmaisen opiskelijan ja miten tukeen liittyvä vuorovaikutus toimii. Yli puolet vastaajista (54 %) koki, että tuntee mielenterveyden ongelmien tavallisimmat tunnusmerkit. Seuraavaan taulukkoon 3 on koottu kyselyssä saadut vastaukset ja niiden frekvenssit.

Taulukko 3. Mielenterveysongelmainen opiskelija oppijana ja tuen kohteena (N = 326)

Mielenterveysopiskelija oppijana ja tuen saajana	Erimieltä tai jokseenkin eri mieltä	En osaa sanoa	Samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä
Mielenterveysongelmaisilla opiskelijoilla on enemmän oppimisen ongelmia kuin muilla opiskelijoilla	23 %	18 %	59 %
Mielenterveysongelmaisilla opiskelijoilla on paljon poissaoloja koulusta	3 %	6 %	91 %
Mielenterveysongelmaiset opiskelijat ovat tunnollisia opiskelijoita	36 %	34 %	30 %
Tunnen itseni joskus avuttomaksi, kun työskentelen mielenterveysongelmaisen opiskelijan kanssa	14 %	8 %	78 %
Minun on helppo ottaa puheeksi mielenterveysasiat opiskelijan kanssa	40 %	15 %	45 %
Minun on helppo tukea mielenterveysongelmaista opiskelijaa	40 %	22 %	38 %
Opiskelijoiden on yleensä helppo keskustella opettajan kanssa ongelmistaan	50 %	19 %	31 %
Opiskelijat ottavat mielellään tarjoamani tuen vastaan	24 %	26 %	50 %
Tiedän mielenterveyden ongelmien tavallisimmat tunnusmerkit	20 %	26 %	54 %

Kyselyn perusteella lähes 60 % vastaajista koki, että mielenterveysongelmaisilla opiskelijoilla on enemmän oppimisen ongelmia kuin muilla opiskelijoilla. Epäselväksi jää, millaisia oppimisen ongelmat ovat. Varsinaisia oppimisen vaikeuksia ei mielenterveysongelmaisten osalta tuoda esille, vaikeudet ovat muita oppimisen esteitä. Eri mieltä olevia vastaajia oli 23 %, joten oppimisen ongelmat ovat yleisiä, mutta eivät suinkaan aina liity mielenterveyden ongelmaan. Tämä tukee myös sitä käytäntöä, jonka mukaan opiskelijaa ei aina tarvitse nimetä erityistä tukea tarvitseväksi opiskelijaksi ainakaan opiskelukyvyn vuoksi. Vertailu- ja kohdeoppilaitosten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa, mutta prosenttiosuuksien perusteella kohdeoppilaitoksissa ollaan hieman useammin sitä mieltä, että mielenterveysopiskelijoilla on enemmän oppimisen ongelmia kuin muilla opiskelijoilla.

Mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden poissaoloista ovat vastaajat hyvin yksimielisiä, sillä yli 90 % vastaajista katsoi, että mielenterveysongelmaisilla opiskelijoilla on enemmän poissaoloja kuin muilla opiskelijoilla. Samaa mieltä olivat sekä kohde- että vertailuoppilaitokset, eikä tilastollisesti merkitsevää eroa näiden välillä ollut.

Opiskelijan tunnollisuudessa mielipiteet jakaantuivat hyvin tasaisesti, mutta yleiseksi tuntumaksi jäi, ettei mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden erityisenä ongelmana nähdä tunnollisuutta, joka haittaisi ja hidastaisi opintoja. Vertailu- ja kohdeoppilaitokset näkevät asian hyvin samalla tavalla, eikä eroavaisuutta niiden välillä ole havaittavissa.

Suurin osa vastaajista (78 %) tuntee avuttomuutta työskennellessään mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden kanssa. Tämä kertoo henkilöstön tuen ja tiedon tarpeesta, mikä on tullut esille sekä haastatteluissa että kyselyn muissa kohdissa. Tässä kohden kohdeoppilaitosten vastaajat toivat hieman enemmän esille avuttomuuden tunnetta. Ero ei ollut vielä tilastollisesti merkitsevä ($p = 0,084$), mutta prosentuaalisista luvuista ero on havaittavissa. Varovaisesti voitaneen olettaa, että tieto lisää tuskaa, koska kohdeoppilaitokset kokevat tilanteet jonkin verran ongelmallisemmiksi kuin vertailuoppilaitokset.

Mielenterveysongelman puheeksi ottamisen ja opiskelijan tukemisen koki vaikeaksi noin 40 % kaikista kyselyyn vastanneista. Toisaalta saman verran vastaajista oli sitä mieltä, että puheeksi ottaminen ja tukeminen on helppoa. Tämä kertonee jonkin verran siitä, että oppilaitoksissa on osaamista mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden kohtaamisessa, mutta se on toistaiseksi vain osan hallinnassa. Prosentuaalisten vertailujen perusteella kohdeoppilaitoksissa erityisesti puheeksi ottaminen tuntuu vaikeammalta kuin vertailuoppilaitoksissa. Ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä.

Kaikista vastaajista enemmistön (50 %) mielestä opiskelijan ei ole helppo puhua opettajan kanssa mielenterveyden ongelmistaan, ja saman verran opiskelijoita (50 %) ottaa tarjotun avun vastaan. Tulokset ovat hyvin samansuuntaiset vertailu- ja kohdeoppilaitoksissa. Prosentuaalisten vertailujen perusteella kohdeoppilaitosten opiskelijat ottavat tarjotun tuen helpommin vastaan kuin vertailuoppilaitoksissa. Kohdeoppilaitosten vastaajista 49 % oli joko samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että opiskelijat ottavat vastaan tarjotun tuen. Vertailuoppilaitoksissa vastaava luku oli 35 %.

Mielenterveysopiskelijoiden tukeminen osana oppilaitoksen tavallista toimintaa

Kyselyn perusteella lähes 80 % vastaajista näki opettajan roolin opiskelijan tukemisessa ratkaisevana. Opiskelijan tukemisen nähdään olevan myös opiskelijahuollon tehtävä, sillä kaikista vastaajista 53 % oli tätä mieltä. Oppilaitosten vastausten välillä ei ollut oleellisia eroja.

Ammatillisella peruskoulutuksella onkin pitkät perinteet opiskelijoiden oppimisen ja elämänhallinnan tukemisessa. Toiminta sisältyy oleellisesti ammatilliselle koulutukselle annettuun tehtävään, joten hankkeeseen ei ole lähdetty tyhjältä pöydältä. Toimiva opinto-ohjaus, opiskelijaterveydenhuolto ja erityisopetus ovat oppilaitoksissa arkipäivää. Niillä on vakiintuneet toimintamallit ja vastuulliset toimijat. Oppilaitoksessa huolenpito opiskelijasta näkyy siinä, että huolehditaan opintojen etenemisestä, seurataan poissaoloja ja puututaan asioihin tarvittaessa. Jos opinnot eivät etene tai poissaoloja on liikaa, käydään opiskelijan kanssa keskustelua opettajien ja ryhmänohjaajan kanssa, sitten osaston tai yksikön johtajan kanssa. Huolen kasvaessa otetaan mukaan vanhemmat, erityisopetuksen ihmiset ja opiskelijahuollon henkilöstö.

Oppilaitoksissa on hyvin pitkään käsitelty erilaisia oppimiseen liittyvää problematiikkaa, kuten lukemisen ja kirjoittamisen ongelmia, tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia, autistisia piirteitä, Aspergerin oireyhtymää tai kehityksen viivästyksiä. Mielenterveysongelmaisia opiskelijoita on tuettu yhtenä osana muiden tukea tarvitsevien opiskelijoiden kanssa. Mielenterveyden ongelmat ovat saattaneet kuitenkin jäädä näiden primäärien, oppimisessa ja opetuksessa vahvasti esille tulevien ongelmien varjoon, joten opettajien taidot tunnistaa niitä tai vastata niihin ovat ehkä heikommat kuin muiden oppimisen ja opiskelun ongelmien kohdalla. Toisaalta keinoja oppimisen ongelmien kompensoimiseen on oppilaitoksissa jo kauan kehitelty, ja osa keinoista toimii hyvin myös työskennellessä mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden kanssa.

Opetusjärjestelyt ja mukauttaminen

Kyselyn avulla tarkennettiin opetushenkilöstön ajatuksia siitä, miten opetusta mukautetaan tai muutetaan silloin, kun mielenterveysongelmainen opiskelija tarvitsee tukea. Avokysymykseen vastasi 198 henkilöä, joista yli puolet (58 %) muuttaa oppimistavoitteita tai opiskeluympäristöä ja -menetelmiä, mutta kuitenkin siten, että tutkinnon normaali suorittaminen on tavoitteena. Varsinaisen mukauttamisen eli oppimistavoitteiden selkeän alentamisen mainitsi vain muutama vastaaja.

Kyselyssä tiedusteltiin vastaajilta heidän näkemystään opetussuunnitelman mukauttamisesta mielenterveysongelmaisen opiskelijan tarpeisiin. Kaikista vastaajista 64 % oli sitä mieltä, että mukauttaminen on oppilaitoksessa mahdollista ja 18 % oli eri mieltä asiasta. Hieman vahvemmin mukauttamisen mahdollisuus tuli esille kohdeoppilaitosten vastauksissa suorien jakaumien perusteella, mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

Kyselyn kaikista vastaajista 56 % oli sitä mieltä, että mielenterveysongelmaisille opiskelijoiden kanssa voidaan toteuttaa erilaisia opetusmenetelmiä ja -järjestelyjä. Vastaajista 23 % oli eri mieltä asiasta. Suorien jakaumien perusteella kohdeoppilaitosten vastaajat olivat vahvemmin erilaisten järjestelymahdollisuuksien puolella, kun taas vertailuoppilaitosten vastaajat eivät näitä mahdollisuuksia nähneet olevan mahdollista tehdä. Ero oli suorien jakaumien osalta selkeä, mutta tilastollista merkitsevyyttä ei voitu varmasti osoittaa. Varovaisesti voitaneen saatujen tulosten perusteella olettaa, että kohdeoppilaitoksissa nähdään vertailuoppilaitoksia vahvemmin mielenterveysopiskelijoiden tukemisen mahdollisuudet.

Opetuksen ja oppimateriaalin selkiyttäminen ja opittavan aineksen pilkkominen pienempiin osiin mainittiin useasti. Opetustilanteissa hyödynnettiin tukiopetusmahdollisuutta, ohjaajien, erityisopettajien tai muiden oppilaitoksessa toimivien asiantuntijoiden apua. Muita keinoja olivat yksilöllisten opintopolkujen luominen, jolloin myös yleensä opiskeluaikaa muutetaan. Erityisen tärkeänä pidettiin sopivien työssäoppimispaikkojen valintaa yhdessä opiskelijan kanssa. Tarvittaessa työssäoppiminen tapahtui omassa oppilaitoksessa, työpajalla tai se räätälöitiin muutoin opiskelijan edellytysten mukaisesti. HOPS- ja HOJKS-keskusteluissa sovitaan opiskelijan kanssa opintojen etenemisestä ja seurannasta.

Kuntoutuskurssi hyväksyttiin opintosuoritukseksi vapaasti valittaviin opintoihin. Tämä kuntoutuskurssin opinnollistaminen on selkeästi lisännyt opiskelijoiden motivaatioita kuntoutuksen suhteen. Saman suorituksen opiskelijat saivat myös Freedom-kurssille osallistumisesta.

Opiskelijan yksilölliset polut ja muut yksilölliset ratkaisut

Yksilöllinen opetus ja ohjaus on kyselyyn vastanneiden tärkein keino tukea mielenterveysongelmaista opiskelijaa ja tuki tapahtuu tavallisessa opiskelijaryhmässä. Tämä tarkoittaa henkilökohtaista ohjausta ja erityistä huomioimista luokkatilanteissa, erilaisten tehtävien antamista, vaihtoehtoisia suoritus- ja tenttimistapoja, etätehtävien antamista ja kotona tekemistä, spontaaneja tuki- ja ohjauskeskusteluja opiskelun lomassa, opintojen tavoitteiden henkilökohtais- tamista opiskelijan motivoimiseksi ja ryhmätilanteiden hienovaraista järjestelyä opiskelijan oppimisen tukemiseksi. Esimerkkeinä mainittiin istumapaikkojen järjestely siten, että opiskelija pääsee osaksi luokkayhteisöä, työryhmien raken- taminen opiskelijaa tukeviksi ja parityöskentelyyn osallistuminen opiskelijan parina, mikäli tilanne niin edellyttää. Työvaltainen oppiminen, konkreettinen tekeminen ja työpaikalla oppiminen mainittiin oppimistapoina, joiden avulla opiskelija pystyy keskittymään opintoihin ja pysyy intensiivisemmin tekemisessä kiinni. Seuraavana erään vastaajan ajatuksia:

Pyrkiä muokkaamaan opiskelua siten, että opiskelija kykenee siitä suo- riutumaan ja hän saa näin onnistumisen kokemuksia. Tarjota jous- tavia suoritusten menetelmiä ja mahdollisimman paljon yksilöllistä tukea. Antaa paljon palautetta onnistumisesta.

Osa vastaajista koki opetusjärjestelyt oleellisen tärkeiksi ja palasi niihin vielä avovastauksissa kyselylomakkeen lopussa. Siinä yhteydessä komentoitiin eniten (45 %) opetukseen, oppimisympäristöihin ja oppimisen tukemiseen liittyviä asioita. Opiskelun etenemistä ja onnistumisen kokemuksia vastaajat pitivät tärkeinä ja näkivät, että he sen myötä pystyvät tukemaan opiskelijan opiskelua ja parantavat opiskelijan opiskelumotivaatiota ja itsetuntoa. Tähän päämäärään pyritään kannustamalla ja huomioimalla opiskelijan suorituksia, keskustelemal- la ja ohjaamalla, etenemällä pienin askelin ja asettamalla tavoitteet opiskelijan edellytysten mukaisiksi. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että opiskelija pidetään opiskelun syrjässä kiinni ja pyritään kiinnittämään sekä opintoihin että omaan opiskeluryhmäänsä.

Eiköhän tuo jatkuva tsemppaaminen ole aika olennaisessa osassa. Usein tällainen henkilö on joutunut päähän potkituksi liian monta kertaa, kun hänet on ymmärretty laiskaksi tai ”taivaanrannanmaa- lailijaksi”. Kuitenkin positiivinen, ymmärtäväinen tsemppi on saatta- nut tuoda hänestä esiin aivan uusia hyviä piirteitä.

Periaatteessa kannatan sitä, että kaikilta vaaditaan samat suoritukset ja osallistuminen; voimme myös tehdä karhunpalveluksen, jos sysäämme opiskelijan tavallaan eri raiteelle kuin muut vaatimalla häneltä vähemmän ja ymmärtämällä hänet ns. kuoliaaksi.

Joustavuutta lisää

Joustavuutta opetuksessa lisää 31 % kyselyyn vastanneista. Tässä yhteydessä mainitaan usein kevennetty lukujärjestys tai keventäminen, mikä useimmiten tarkoittaa työpäivien lyhentämistä ja opiskeluajan pidentämistä, mutta myös sisältöjen tai opiskelumenetelmien muuttamista opiskelijalle soveltuvammaksi. Erityisesti esille tuli työpäivien lyhentäminen työssäoppimisen aikana. Suorituksiin annettiin yleisesti enemmän aikaa ja myöhästymiset sallittiin ja ymmärrettiin opiskelijan ominaispiirteitä. Opiskelijan jaksamista tarkkailtiin ja otettiin huomioon suorituksista sovittaessa. Tauot ja keskeytykset sovittiin etukäteen ja opiskelija saattoi aloittaa koulupäivän hieman myöhemmin kuin muut. Opiskelijan kanssa neuvoteltiin ja sovittiin kaikista muutoksista.

Toisinaan tuntien ohjelma muuttuu kokonaan mielenterveysopiskelijan huonon jaksamisen takia. Kevennän sisältöä kaikkien osalta. Joskus mielenterveysopiskelijan on helpompi lähteä tunnilta pois ja muut jatkavat.

Aitaa välittämistä ja positiivista palautetta

Kyselyyn vastanneista runsas viidennes (22 %) pohti avovastauksissa omaa toimintaansa tai olemassa olevia oppimisympäristöjä ja pyrki kehittämään niitä opiskelijan oppimista tukevammaksi. Oleellista näissä pohdintoissa oli, ettei pyritty muuttamaan pelkästään opiskelijaa. Tästä osuudesta saattaa löytyä sellaisia kehittämisajatuksia, joiden avulla mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden opintoja voidaan tukea. Samat keinot hyödyntävät todennäköisesti kaikkia opiskelijoita ja työyhteisössä toimivia.

Vastaajat pyrkivät pitämään opetustilanteet mahdollisimman rauhallisina ja leppoisina. Tavoitteena oli luoda turvallinen oppimisympäristö, jossa opiskelijan on hyvä olla. Tämä edellyttää myös hyvää ryhmädynamiikkaa luokkayhteisössä. Huomioiminen pyritään kuitenkin tekemään mahdollisimman huomaamattomasti, jotta opiskelija ei tule esille kohteena.

Keskustelemalla, kannustamalla, tiedustelemalla, huomioimalla esim. vierailutilanteissa, istumajärjestyksessä. Kannustamalla avoimuuteen, mutta kunnioittamalla opiskelijaa. Opiskelijan luvalla avoimella otteella myös ryhmätilanteissa. Antamalla opiskelijan kertoa myös muu-

le ryhmälle, jos opiskelija kokenut sen hyväksi ja tarpeelliseksi. Opiskelusuunnitelman laatiminen, pala kerrallaan periaatteella, yhdessä opiskelijan ja usein myös erityisopettajan kanssa.

Monet mainitsivat, että he ovat lisänneet huolenpitoa ja opiskelijasta välittämistä, mikä konkreettisenä toimintana merkitsee esimerkiksi puhelinoitoa kotiin, jos ei tule kouluun. He myös pyrkivät seuraamaan tilanteita tehokkaammin ja reagoimaan spontaanisti ja joustavasti tilanteisiin, jotka saattavat olla opiskelijalle vaikeita. He eivät vaadi opiskelijaa tekemään asioita, vaan ymmärtävät paniikkihäiriöisen hädän joissakin opetustilanteissa. He näkevät ja hyväksyvät painostamattomuuden positiivisen vaikutuksen ja hitaasti etenemisen merkityksen.

Olen vääntänyt rautalangasta selkeän paketin, jonka opiskelija on voinut tehdä pienissä erissä. Jos olen etukäteen kurssin kuluessa saanut tietää ongelmasta, olen pyrkinyt seuraamaan tällaisen opiskelijan työskentelyä tarkemmin ja mennyt tsemppaamaan berkemmin, mitä yleensä.

Välittäminen ilmenee vastaajien mukaan osallistuvana kuuntelemisena, myötälämisena, hyväksymisena, ymmärtämisenä ja opiskelijan kanssa puhumisena tavallisissa opiskelutilanteissa. Toiminnan tulisi olla hienovaraista, asiallista, eikä sen pidä herättää huomiota. Tärkeänä pidettiin, että opiskelijalta vaaditaan itseltäänkin yrittämistä, paneutumista opiskeluun ja sovittujen määräaikojen ja rajojen noudattamista.

Myötäläen ja ymmärtäen rajoja ja napakkaa tukemista unohtamatta.

Erään vastaajan mukaan ensin on rakennettava luja luottamus opiskelijan ja ohjaajan välille. Opiskelijan on tunnettava, että ohjaaja todella välittää opiskelijan etenemisestä. Ohjaajan on hyväksyttävä se, että on parempia ja huonompia päiviä ja että tiukkoja aikarajoja ei välttämättä voi toteuttaa tai suunnitelmiin tulee muutoksia useinkin matkan varrella. Ohjaajan on välitettävä tuettavasta opiskelijastaan muutenkin kuin vain suoritteita ”vahtien”. Hän toimii ilmeisesti hankkeessa yhteyshenkilönä ja hän on pohtinut ohjaajan roolia oppimisen tukemisessa syvällisesti.

Kuulumisten kysely on tärkeää ja välittäminen on oltava näkyvää opiskelijan perspektiivistä katsottuna. Kohtaamisten ilmapiirin on oltava kiireetön. Ohjaajan on kyettävä arvioimaan, milloin opiskelija tarvitsee esim. tapaamisiin tukihenkilön (jos täysi-ikäinen). Sovitut asiat on varmistettava, jotta opiskelijalla on sama ymmärrys kuin oh-

jaajalla (esim. opiskeltaviin asioihin liittyvät suoritustavat ja tehtävien palautusten määrääjat). Opiskelijalle on kyettävä löytämään sopivin ohjaaja (esim. oman kokemuksen mukaan tytöt haluavat ohjaajakseen naisopettajan ja pojat usein miesopettajan; persoonat ovat kuitenkin ratkaiseva ”valinnan” peruste).

Henkilökohtaista, opiskelijan opiskelua ja itsetuntoa vahvistavaa positiivista palautetta pidetään tärkeänä. Opiskelijan oppimistyyli ja vahvuudet tuodaan esille ja opinnot suunnitellaan siten, että opiskelijalla on realistiset mahdollisuudet niistä selviytyä. Opiskelijan kanssa keskustellaan opinnoista, mutta myös muista asioista. Kysytään kuulumisia oppilaitoksen käytävällä tavattaessa, antaudutaan keskusteluihin opiskelijan kanssa, kuunnellaan aidosti opiskelijaa ja tarjotaan keskustelumahdollisuuksia. Vaikutelmaksi jäi, että näillä yleensä tarkoitettiin ohimennen tapahtuvia, lyhyitä tuokioita, joilla halutaan viestiä välittämisestä ja opiskelijan tarpeiden huomioon ottamisesta. Erään vastaajan kommentti oman toiminnan kehittämistä on valaiseva:

Ymmärrystä ja asioiden arvioimista siitä näkökulmasta, että opiskelijalla on mielenterveyden ongelma.

Rauboittanut pube tabtia, ollut erityisen kärsivällinen, en ole hermostunut niin paljon.

Yhteistyötä tarvitaan

Yhteistyön opiskelijahuollon ja muiden asiantuntijoiden kanssa mainitsi 13 % vastaajista. Kuraattorit, opinto-ohjaajat, erityisopettajat ja terveydenhoitajat ovat ne tahot, joihin vastaajat ottavat yhteyttä ja ohjaavat opiskelijaa eteenpäin. Heidän kanssaan yhteistyö sujuu, keinoina ovat opiskelijahuoltokokoukset sekä henkilökohtaisten opiskeluohjelmien tekeminen ja oppimisen seuranta.

Oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa tehdään kyselyn mukaan yhteistyötä (53 % vastaajista), ja vain 8 % oli sitä mieltä, että yhteistyötä ei tehdä. Suorien jakaumien perusteella oli havaittavissa, että kohdeoppilaitosten vastaajat näkivät yhteistyötä tehtävän enemmän kuin vertailuoppilaitosten vastaajat. Eron tilastollinen merkitsevyys ($p = 0,074$) oli hyvin lähellä melkein merkitsevää.

Myös kyselyn avoimissa vastauksissa ulkopuolinen sidosryhmäyhteistyö mainittiin ja sitä pidettiin hyvänä, vaikka selkeää osallistumista sen toimintaan eivät vastaajat kuvanneetkaan. Vaikutelmaksi jäi, että odotukset yhteistyöltä ovat olleet suuremmat kuin on lopulta saatu. Vastauksista välittyy hienoinen epätoivo ja avunhuuto, jonka mukaan opetuksessa ei oikein pärjätä ainakaan vaikeim-

min mielenterveysongelmaisten kanssa. Opiskelijan hoitamisen ei katsota olevan oppilaitoksen tehtävä.

Paras tapa on ensisijaisesti saada opiskelijalle ammatillista apua ja tukea ja sitä myöten mahdollisuus toipua. Vasta tämän jälkeen jaksaa keskittyä opiskeluun. 20-vuotiasta nuorta miestä lainatakseni: ”ei voinut jaksaa käydä koulua, kun kaikki jaksaminen meni siihen, että jaksoi edes olla elossa”.

Mielenterveysongelmaisilla opiskelijoilla pitäisi olla tukena tukihenkilö terveysasioissa. Henkilön pitäisi olla reaalisesti mukana opiskeluissa, ei vain numerona papereissa ja joka tavataan kerran puolessa vuodessa.

Muita keinoja

Opiskelijan siirtämistä pois luokkatilanteesta, opiskelua pienryhmässä, rästäpajassa tai muussa erillisessä tilassa esitti 17 % vastaajista. Perusteina mainittiin, että niissä on vähemmän häiriötekijöitä ja parempi opiskelurauha. Opiskelijan jännittäminen vähenee ja hänen on mahdollista saada enemmän ohjausta. Seuraavana muutamia kriittisiä kommentteja, jotka koskivat opetushenkilöstön huolta kohtuuttomiksi tuntemistaan odotuksista:

Pyytänyt erityisopettajan paikalle. En tiedä missä todellisuudessa ihmiset elävät jos luulevat, että 24 oppilaan ryhmässä mukautetaan.

Mielenterveysoppilas haluaisi, että opettaja olisi esimerkiksi asiakaspalvelussa koko ajan hänen tukena. joka on mahdotonta, kun oppilaita on luokassa n. 20.

Opiskelu mielenterveysongelmien vuoksi esim. työssäoppimisessa hankalaa, ei työelämä ole boitopaikka eikä siellä ole aikaa ylenmääräisestä ohjauksesta. Koulu ei ole kuntoutuspaikka eikä toisten oppimisesta saa olla pois yhden tarvitsema runsas tuki kuten nyt on.

Muutamassa vastauksessa tuotiin esille, että opiskelijat eivät aina ole koulukuntoisia eikä opetushenkilöstöllä ole keinoja tai voimavaroja tukea tai ei ole aikaa edes kiinnittää huomiota opiskelijan ongelmiin.

Joissakin tapauksissa olen sitä mieltä että mielenterveysongelmainen on laitettu sairaalasta kouluun liian aikaisin. Opiskelijan uuden oppimisen taso on ollut aivan nolla. Lisäresursilla. Se on erittäin vaikea

järjestää ja siksi he yleensä keskeyttävät opinnot. Myös ryhmän painostus on ”raakaa” ja opiskelija ei yleensä jaksaa.

Vastaajista osa (8 %) ilmaisi, ettei osaa tai ei halua osallistua opiskelijan mielenterveyden ongelmien käsittelyyn tai oppimisen tukemiseen. Opiskelijan odotetaan pärjäävän samalla tavalla kuin muutkin eikä erityisiin toimenpiteisiin nähdä olevan aikaa, voimia tai osaamista. Opiskelijan odotetaan olevan koulukuntoinen. Seuraavassa muutamia kommentteja, jotka kertovat vastaajien riittämättömyyden tunteesta.

En tiedä, mikä on paras tapa. Onko sellaista? Tuen tarve on varmasti-kin kovin yksilöllistä riippuen siitä, millaisesta mielenterveyden ongelmasta on kyse.

Tähän en osaa sanoa, pitäisi saada itekin jotain koulutusta tällaisen opiskelijan oppimisen tukemiseen.

Kun tietäisi. Oma jaksaminen on lujilla, mistä aiheutuu ärtymystä eikä aina jaksaa ymmärtää eikä olla empaattinen. tekisi mieli sanoa, että mene muualle hoitamaan itsesi ensin kuntoon ja tule sitten takaisin, jos vielä baluat opiskella tätä alaa.

Pahimpia ovat olleet sellaiset tilanteet, joissa opiskelija on ollut sairauslomalla mutta psykiatri on vaatinut että opiskelija tulee ottaa tunneille mukaan kuntoutumisen nimissä. Näissä tilanteissa muiden opiskelijoiden sitoutuvuus ja opiskelu on kärsinyt erittäin pahasti. Mielestäni sote-alan koulutuksessa tulisi saada oppia ja opettaa rauhassa ilman että luokassa riehuu esim. maanisesta oireesta kärsivä opiskelija, joka ei anna muille suun vuoroa.

6.6 Oppilaitosten ominaisuudet

Hankkeessa mukana olevat oppilaitokset ovat rakenteeltaan ja taustaltaan hyvin erilaisia. Ammattiopisto Tavastian koulutuksen järjestäjänä toimii Koulutuskuntayhtymä Tavastia. Tavastia on yhtenäinen oppilaitos, jossa toimintatavat, kuten opiskelijan tukeminen, ohjaaminen ja erityisopetuksen järjestelyt, ovat vakiintuneet. Ammatillisen oppilaitoksen toiminta on myös keskittynyt yhdelle, tiiviille kampusalueelle, jolloin koko henkilökunnan tavoittaminen ja yhteen saattaminen on helppoa. Hankkeeseen liittyvät kuntoutuskurssit pidettiin oppilaitoksen tiloissa, joten opiskelijoiden ei tarvinnut poistua oppilaitoksen alueelta.

Oulun seudun koulutuskuntayhtymän (OSEKK) ammatillisen oppilaitoksen yksiköt (OSAO) sijaitsevat laajalla alueella Oulussa ja Oulun ympäristökunnissa. Yhdistyminen tapahtui vuonna 2005, mutta edelleen eri yksiköillä on omia perinteisiä toimintatapoja yhteisestä hallinnosta ja yhteisistä linjauksista huolimatta. Hankkeessa keskeisesti vaikuttavan opiskelijahuollon rakenne vaihtelee yksiköittäin samoin kuin sijaintikuntien palvelut. Myös asenteet opiskelijan tukemiseen vaihtelevat laajasti. Yhteisten toimintatapojen luominen ja jalkautuminen vie aikaa. Välimatkat oppilaitoksen eri yksiköiden välillä ovat pitkiä. Tästä syystä kuntoutuskurssit pidettiin kuntoutuspalvelun tuottajan eli Verven tiloissa. Verven toimitilat ovat keskeisellä paikalla Oulun keskustassa ja sinne on helppo tulla eri toimipaikoista. Syyksi mainittiin paitsi Verven hyvät tilat myös se, että kurssin pitäminen oppilaitoksen ulkopuolella vahvistaa kuntoutuksen roolia opiskelijan elämässä ja erottaa kuntoutuksen oppilaitoksen arjesta. Pitkien etäisyyksien mainittiin haittaavan kuntoutusta, sillä kulkeminen saattoi viedä aikaa jopa 2 tuntia päivässä. Toisaalta muuttuva ympäristö nähtiin myös etuna. Vastaavia oppilaitoksia on Suomessa runsaasti, ja avokuntoutusmallin mahdollisessa vakiinnuttamisessa kannattaa erilaisuus ottaa huomioon ja valmistautua sen varalle.

Vertailuoppilaitokset pyrittiin valitsemaan siten, että ne olisivat samantyyppisiä kuin kohdeoppilaitokset. Jyväskylän ammattiopisto on OSAO:n tapaan iso oppilaitos, joka toimii laajalla alueella. Hyria on pienempi ja vastaa enemmän Tavastian tilannetta. Taulukossa 4 on esitetty kohde- ja vertailuoppilaitosten opiskelijamäärät ja erityisopiskelijoiden määrät (Opetushallitus 2012) sekä kyselyyn vastanneiden määrät. Suluissa on esitetty erityisopiskelijoiden prosenttiosuudet. Lisäksi taulukossa on opetushenkilöstön kokonaismäärä sekä kyselyyn vastanneiden lukumäärä ja suluissa vastanneiden prosenttiosuus.

Taulukko 4. Perustietoa kyselyssä mukana olleista oppilaitoksista. Opiskelijamäärätiedot ovat syksyltä 2012 (Opetushallitus 2012).

Oppilaitos	Opiskelijoita	Erityisopiskelijoita	Opetushenkilöstön määrä	Kyselyyn vastanneita
OSAO	6043	715 (12 %)	648	138 (21 %)
Jyväskylä	5667	597 (11 %)	350	81 (23 %)
Tavastia	2119	270 (14 %)	276	56 (20 %)
Hyria	2448	309 (13 %)	233	51 (22 %)

Ammatillisissa oppilaitoksissa yleensä ja niin myös kohde- ja vertailuoppilaitoksissa on runsaasti erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita, joita tuetaan yleisesti ja erityisopetuksen keinoin. Hankkeen mukainen avokuntoutus nähdään yhtenä työvälineenä muiden joukossa. Tähän joukkoon kuuluu vain vähäinen määrä opiskelijoita. Yksikössä tai ryhmässä kyse on yleensä 1–2 opiskelijasta, joten kuntoutuksen vuoksi työmäärän ei nähdä nousevan kovin paljon.

Oppilaitosten toiminta ja voimavarat mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden tukemisessa

Hankkeen rakentaminen ja koordinointi, opiskelijoiden rekrytointi hankkeeseen sekä yhteistyö kuntoutustoimijan kanssa ovat nielleet erityisesti opiskelija-huollon voimavaroja runsaasti. Tämä työ on kuitenkin samaa, mitä oppilaitoksessa joka tapauksessa tehdään uusien opiskelijoiden kanssa.

Haastattelujen perusteella kuntoutus on oppilaitoksissa nivottu yhteen olemassa olevien opiskelijoiden tukijärjestelmien kanssa eikä uusia menetelmiä ole luotu. Opetuksen tasolla toiminta on ollut oppilaitoksen normaalin erityisopetuksen ja ohjauksen tehostamista. Opettaja on usein yksin kahdenkymmenen muun opiskelijan kanssa, joten ei ole kovin realistista ajatella, että häneltä riittäisi kovin paljon aikaa yksittäiselle opiskelijalle. Ryhmässä saattaa olla myös muita tuen tarpeessa olevia opiskelijoita, joiden tukeminen on tehtävä kaiken muun tekemisen ohessa. Kuntoutustoimintaan suunnatut voimavarat ovatkin olleet lähinnä henkisiä resursseja; ymmärryksen ja kannustuksen lisäämistä ja esimerkiksi hiljaisten opiskelijoiden parempaa huomioimista.

Opintojen edistymistä seurataan kaikkien opiskelijoiden osalta HOPSin ja erityisopiskelijoiden osalta lisäksi HOJKSin avulla. Näihin asiakirjoihin on opiskelijaa opettavilla opettajilla sekä opiskelijahuoltohenkilökunnalla mahdollisuus tehdä kirjauksia. HOJKSiin merkitään opiskelijalle tarjottavat tukitoimet ja seurataan niiden toteutumista. Erityisesti seurataan poissaoloja, joihin tartutaan, mikäli ne uhkaavat tulla liian pitkiksi. Lisäksi oppilaitosten ulkoisille internetsivustoilla (Wilma) voidaan jakaa tietoa sekä opettajille että opiskelijoille. Opiskelijoiden tiedot muodostavat siten kattavan ja helposti hallittavan kokonaisuuden, edellyttäen että sinne tehdään asianmukaiset merkinnät. Kuntoutustoimijoilla ei ole pääsyä näihin asiakirjoihin, joten tavallisesti yhdyshenkilö tai ryhmänohjaaja vie kuntoutukseen liittyvät asiat tiedostoihin.

Oppilaitoksissa on siis valmiit rakenteet kuntoutuksen integroimiseksi oppilaitoksen toimintaan ja olemassa oleva järjestelmä viritettiin tähän käyttöön. Keskeinen toimija opetuksen näkökulmasta on ryhmänohjaaja, joka välittää tiedot opiskelijan erityisistä tarpeista muille opettajille. Muutamille opettajille varattiin erikseen työaikaa hanketta varten, muutoin työ tehtiin normaalien työtehtävien ohessa. Hankkeessa mukana olevat opiskelijat olisivat joka tapauksessa tar-

vinneet runsaasti tukea, joten oppilaitoksissa katsottiin, ettei kuntoutushanke sinänsä lisännyt oleellisesti työmäärää. Rekrytointi, kuntoutusajatuksen ylläpito, yhteydenpito ja koulutukset olivat uusia työllistäviä toimintoja. Niiden resursointi on mietittävä etukäteen, mikäli hanke vakinaistetaan ja se tulee osaksi oppilaitosten toimintaa.

Kyselyssä tiedusteltiin opetushenkilöstön näkemyksiä siitä, miten vastaajat näkevät koulutuksen järjestäjän toimivan mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden tukemisessa ja millainen rooli henkilökunnalla on. Yhteenvedo tuloksista on esitetty taulukossa 5.

Taulukko 5. *Oppilaitoksen toiminta opiskelijoiden tukemisessa (N = 326)*

Opiskelijan tuki oppilaitoksessa	Eri mieltä tai joksseenkin eri mieltä	En osaa sanoa	Samaa mieltä tai joksseenkin samaa mieltä
Oppilaitoksessamme tuetaan aktiivisesti mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden opiskelua	17 %	23 %	60 %
Oppilaitoksessamme kiinnitetään huomiota mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden hyvinvointiin	15 %	21 %	64 %
Oppilaitoksessamme suunnataan resursseja mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden oppimisen tukemiseen	24 %	29 %	47 %
Oppilaitoksessamme on saataville ohjeita mielenterveysongelmaisen opiskelijan kanssa toimimisesta	43 %	27 %	30 %
Oppilaitoksemme tekee yhteistyötä oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa mielenterveyden asioissa	8 %	39 %	53 %

Kyselyn perusteella kaikista vastaajista 60 % on sitä mieltä, että oppilaitoksessa tuetaan aktiivisesti mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden opiskelua. Kohdeoppilaitosten vastaajat tuovat asian hieman enemmän esille kuin vertailuoppilaitosten vastaajat. Eri mieltä oppilaitoksen tuesta on 17 % vastaajista, ja vertailuoppilaitokset tuovat tuen puutteen hieman vahvemmin esille. Ero ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevää.

Vastaajista 64 % arvioi, että oppilaitoksessa kiinnitetään huomiota mielenterveysongelmaisen opiskelijan hyvinvointiin, vain 15 % oli eri mieltä asiasta. Kohdeoppilaitosten vastaajat olivat suorien jakaumien perusteella selkeästi useammin sitä mieltä, että oppilaitoksessa opiskelijan hyvinvointia tuetaan, kuin

vertailuoppilaitosten vastaajat. Ero oli myös tilastollisesti melkein merkitsevä ($p = 0,034$).

Koulutuksen järjestäjän resursointi mielenterveysongelmaisen opiskelijan opimisen tukemiseen jakoi kohde- ja vertailuoppilaitokset. Kohdeoppilaitosten vastaajista 52 % ja vertailuoppilaitosten vastaajista 39 % oli sitä mieltä, että oppilaitoksessa ohjataan resurssia tähän toimintaan. Ero oli myös tilastollisesti melkein merkitsevä ($p = 0,020$).

Ohjeistusta mielenterveysongelmaisten opiskelijan opintojen tukemisesta on niukanlaisesti, sillä yli 40 % vastaajista ilmoitti, ettei sitä oppilaitoksessa ole. Vain kolmannes vastaajista tiesi oppilaitoksen ohjeistuksesta. Vertailuoppilaitosten vastaaja olivat suorien jakaumien perusteella selkeästi ohjeistuksen puuttumisen kannalla ja kohdeoppilaitosten vastaajat kokivat useammin, että ohjeistus on olemassa. Ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä.

Yhteistyökuviot olivat tuttuja 53 %:lle vastaajista, ja peräti 40 % vastaajista ei osannut ottaa kantaa asiaan.

Koulutusalojen väliset erot

Molemmissa oppilaitoksissa nostettiin esille koulutusalojen ja yksiköiden väliset eroavaisuudet siinä, miten innokkaasti ne ovat lähteneet hankkeeseen mukaan. Yleisesti tekniset ja miehiset alat ovat hankalia saada mukaan. Näillä aloilla tekeminen ja opintosuoritusten saavuttaminen korostuvat, mielenterveyden asioiden puheeksi ottaminen ja käsitteleminen koetaan vaikeaksi. Kulttuuriala, sosiaali- ja terveys- ja kaupan ala mainittiin aloina, jotka ovat ainakin tässä hankkeessa vahvemmin mukana. Ne ovat naisvaltaisia aloja, joissa asennoituminen opiskelijan mielenterveyden ongelmiin on avoimempaa ja niistä puhuminen on helpompaa. Tästä syystä myös tietynlaiset opiskelijat saattavat hakeutua juuri näiden alojen opiskelijoiksi.

Joillakin koulutusaloilla koettiin, että ala ei kerta kaikkiaan sovellu henkilöille, joilla on ongelmia omassa elämässään. Terapeuttisiksi koetetut alat puolestaan kritisoiivat sitä, että ammatillisen koulutuksen tehtävä hämärtyy, jos tavoitteena on jokin muu kuin ammattiin valmistuminen.

Jokainen on oikeutettu opiskelemaan. Valitettavasti opettamani ala on vaativa, eikä sovellu kaikille. Kuitenkin alalleni näyttäisi tulevan opiskelijoita "kuntoutumaan", päämääränä ei ole realistisesti valmistuminen alalle ammattilaiseksi. Tuleeko joku ohjatuksi alalleni, koska se on käsillä tekemistä ja valtavirrasta poikkeava, vaihtoehtoala? Val-

mistumisluvut kertovat, että hyvin pieni osa jää alalle ammattilaiseksi. Yksi syy tähän voi olla, että bakija tavallaan säilötään kouluun opiskeluaikaksi, eikä koulu ole ponnistustaloutta työelämään. Siis että alalle ei hakeuduta ammattiperustan hankkimista varten vaan siksi että olisi joku paikka jossa olla muutama vuosi turvassa.

Hankkeen etenemisen myötä myös miespuolisten opiskelijoiden rekrytointi helpottui. Syiksi mainittiin asian tutuksi tuleminen ja toisaalta hanketoimijoiden kokemuksen lisääntyminen opiskelijarekrytointia tehtäessä. Kokemuksen myötä asiat osattiin myös valmistella paremmin ja viedä kaikille koulutusaloille soveltuvalla tavalla.

6.7 Yhteistyö oppilaitoksen ja kuntoutustoimijan välillä

Haastattelujen selkeä viesti oli, että hanke on kannatettava ja toivottava ja että se tuo oppilaitosten käyttöön konkreettisen työvälineen. Kuntoutustoiminnan jalkautumista oppilaitosten tiloihin pidettiin ainutlaatuisena ja onnistuneena toimenpiteenä. Toisaalta myös OSAOn ratkaisu käyttää kuntoutustoimijan tiloja kurssien järjestämiseen pidettiin myös onnistuneena ratkaisuna. Yhteistyö on lisäksi selkeästi parantunut ja tehostunut hankkeen aikana. Kuntoutustoimijan koettiin tuovan oppilaitokseen sellaista osaamista ja ammattitaitoa, jota oppilaitoksella ei muutoin ole. Vaikutelmaksi jäi, että tämä osaaminen yhdistyy ja limityy hyvin luontevasti erityisopetuksen menetelmiin ja toteuttamiseen, joten kuntoutuksen ja opetuksen yhdistämistä ei nähty kovin hankalana toimenpiteenä.

Yhteiset tapaamiset oppilaitoksen ja kuntoutuspalvelujen tuottajien välillä koettiin haastateltavien mukaan arvokkaiksi ja niiden määrää jopa toivottiin lisätävän. Toisaalta ongelmaksi koettiin opetuksen ja lääkinnällisen kuntoutuksen erilainen käsitteistö, ”kielten” erilaisuus ja yhteisen ymmärryksen löytäminen. Vuorovaikutus ja pitkä yhteistyö ovat lähentäneet osapuolia. Nähdään, että molemmilla on oma tehtäväkenttensä, jonka rajapinnoilla liikkuminen selkiyttää myös tehtävänjakoa. Jossakin puheenvuorossa todettiin, että kuntoutus on ammatillisen erityisopetuksen jatkumo. Hyväksi todettiin myös se, että kuntoutus tapahtuu ryhmämuotoisesti, koska ryhmä on tavanomainen toimintamuoto oppilaitoksessa. Ryhmässä toimimisen taidot ovat tärkeitä opiskelun aikana, mutta myös työelämässä koulutuksen jälkeen. Ryhmän nähtiin tukevan ja kantavan opiskelijan kuntoutumista. Joillekin opiskelijoille ryhmämuotoisuus kuitenkin saattoi olla esteenä kuntoutukseen osallistumiselle.

Oppilaitoksessa koettiin, että kuntoutustoimija toi mukanaan uskottavuutta myös sidosryhmiin päin. Esimerkiksi hoitotahon koettiin suhtautuvan vaka-

vammin opiskelijan ongelmiin, kun kuntouttava taho oli mukana toiminnassa. Tätä uskottavuutta ei oppilaitoksessa yksin ollut. Erityisesti tilanne tuli esille silloin, kun oppilaitoksessa nähtiin, että opiskelijalla ei ole riittäviä voimavaroja opiskeluun. Tällöin kuntouttava taho pystyi paremmin vakuuttamaan hoitavan tahon vaihtoehtoisten ratkaisujen välttämättömyydestä siihen asti kunnes opiskelija on taas koulutukseen valmis ja kykenevä vastaanottamaan opetusta. Oppilaitoksissa katsotaan, että koulukuntoisuus edellyttää kohtuullista elämänhallintaa, jonka rakentamista ei oppilaitoksessa voida syvällisesti lähteä tukemaan.

Opiskelijahuollon henkilöstö ja opiskelijahuoltoryhmät ovat toimineet keskeisinä yhteydenpitäjinä kuntouttavaan tahoon ja muihin sidosryhmiin päin. Opiskelijahuoltoryhmien toiminta on oppilaitoksissa hyvin vakiintunutta ja valmiiksi hankkeen tavoitteiden mukaista. Siten uusi kuntoutusmalli oli helppo integroida yhdeksi toimintamuodoksi muiden toimintamuotojen oheen. Hyvästä kokonaisuuden muodostumisesta kertoo se, että OPI-hankkeessa keskeyttävät opiskelijat ovat voineet siirtyä joustavasti kuntoutuksen piiriin, jos heidän koulukuntoisuutensa on ollut liian heikko. Oulussa on järjestetty kerran vuodessa OPI-trainer päivät, joissa yhdyshenkilöt tapaavat toisiaan ja joissa myös kuntoutuspalvelujen tuottajat ovat mukana. Tavoitteena on keskustella mallin toimivuudesta, ratkaista esille tulevia ongelmia ja kehittää toimintaa.

Haastatteluissa tuli esille, että opetuksen ja kuntoutuksen tavoitteissa on myös eroavaisuuksia. Opetuksessa toimitaan opetussuunnitelman ja ammatillisen koulutuksen lainsäädännön mukaisesti ja tavoitteena on opintojen eteneminen ja tutkinnon suorittaminen. Kuntoutuksen näkökulmasta pelkkä oppilaitoksessa oleminen ja toiminnassa mukana oleminen saatetaan nähdä kuntouttavana. Näiden kahden näkökulman sovittaminen on joskus vaikeaa. Kuntoutuksessa lisäksi työskennellään yksilöpohjalta, tavanomaisessa opetuksessa työskennellään paljolti opiskelijaryhmien kanssa. Tosin erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden kanssa tehdään yksilöllisiä ratkaisuja ja yksilöllisiä opintopolkuja ja tukitoimenpiteitä, joten yksilöpohjainenkin toiminta on oppilaitoksissa tuttua.

Yhteistyö kuntoutuslaitoksen kanssa on myös persoonallisuuskysymys. Osa opettajista kokee toiminnan vieraaksi ja liian juhlalliseksi. Kuitenkin nähtiin opettajien arvostavan sitä, että on olemassa erilaisia mahdollisuuksia opiskelijoiden auttamiseksi. He myös kokevat, että juuri tällä alueella apua tarvitaan eli heiltä puuttuu ymmärrystä, tietoa ja taitoa käsitellä mielenterveyteen liittyviä asioita.

Perustyötä tekevien opettajien ja kuntoutusalan ihmisten välillä ei ole aikaisemmin ollut systemaattista yhteistyötä. Yhteistyön kehittämiseksi tarvitaan kohtaamisia ja keskustelua, jolloin molemminpuolinen osaaminen lisääntyy. Todettiin myös, että ammatillisen koulutuksen tehtävään sisältyy nuorten kasvun tuke-

minen. Koko ikäluokan koulutuksen takaaminen, opinto-ohjaus, yleinen opiskelijoiden tukeminen, erityisopetus, keskeyttämisen ehkäiseminen ja läpäisyn parantaminen ovat esimerkkejä oppilaitosten tehtäväalueista. Silloin, kun tuen tarve ylittää ammatillisen koulutuksen tavanomaiset toimintamahdollisuudet, tarvitaan vaihtoehtoisia tukimuotoja. Haasteltavat pohtivat, että näitä voisivat olla työpajatoiminta, avoin ammattiopisto, osatutkintojen suorittaminen, etäopiskelu tai muut joustavammat järjestelmät ja enemmän opiskelijalähtöiset opiskelumuodot. Tähän ryhmään tuo OPI-hankkeen avomuotoinen kuntoutustoiminta yhden lisätyökalun.

Haastateltavien mukaan yhteistyö kuntoutuksen ja opetuksen välillä koettiin pääsääntöisesti hyväksi. Organisaatioiden kesken yhteistyötä on ollut aikaisemminkin, mutta henkilötason yhteistyö vahvistui hankkeen myötä. Molemmat osapuolet kokivat oppineensa toiselta ja opittujen asioiden koettiin koituvan lopulta opiskelijoiden hyväksi. Yhteiset opiskelijat ja heihin liittyvät tavoitteet sekä yhteiset koulutukset vahvistivat vielä osaltaan yhteistyötä näiden ehkä marginaaliryhmien opiskelijoiden elämän edistämisessä. OSAOn opettajia on ollut jopa opettajien työelämäjaksoilla Vervessä. Näin opitaan tuntemaan toisen osapuolen toimintoja ja luodaan kiinteitä yhteistyösuhteita. Oppilaitoksissa nähtiin olevan opittavaa kuntoutuksen toimintatavoista, joita leimaavat opiskelijan rauhallinen kohtaaminen ja hyvän ilmapiirin luominen. Kuntoutuspalvelujen tuottajan koettiin myös tuovan mukanaan sellaista asiantuntijuutta ja auktoriteettia, jota ei oppilaitoksella yksinään ole. Kuntouttava taho toisaalta on oivaltanut, miten paljon oppilaitoksissa tehdään työtä opiskelijoiden oppimisen edistämiseksi ja millaisia hyviä ja joustavia mahdollisuuksia oppilaitoksessa järjestettävä kuntoutus tarjoaa. Kuntoutuksen sijoittuminen oppilaitokseen on tuonut oppimisen näkökulman kuntouttajille ja hankkeesta on ammennettu lisäarvoa muihin kuntouttajan palveluihin.

Keskustelujen aikana tuli esille, että perustyötä tekevät opettajat eivät juuri saa tietoa kuntoutuksesta ja tiedonkulun tehostamista toivottiin. Vuoropuhelua aletaan käydä aktiivisesti usein vasta siinä vaiheessa, kun opiskelijan opinnot uhkaavat keskeytyä. Erityisesti toivottiin, että kuntoutuksen loppuvaiheessa saataisiin palautetta toiminnasta. Olisi hyvä käydä läpi, miten kuntoutuksen loppumisen jälkeen jatketaan, jotta opettajat osaisivat edelleen tukea opiskelijan opiskelua.

Oma ongelmansa on opiskelijoiden motivoitumattomuus opiskeluun, mikä saattaa aiheutua siitä, että opiskelija ei ole päässyt ensisijaisesti haluamalleen koulutuslalle. Tämän asian kanssa saatetaan kipuilla liiankin pitkään. Opiskelija ei osaa muuttaa tilannetta eikä opettaja tukea muutosta. Tällöin kuntoutus on saattanut tuoda uuden näkökulman asiaan ja kipeä päätös on pystytty te-

kemään. Myös ryhmänohjaajan huoli on saattanut helpottaa, kun rinnalle on saatu muitakin ammattitaitoisia ihmisiä tukemaan opiskelua. Kuntouttajan asiantuntemusta ja ulkopuolista näkemystä arvostetaan.

Kuntoutuksen ajoitus ja poissaolot opetuksesta

Keskusteluissa pohdittiin myös sitä, että joidenkin opiskelijoiden kuntoutusaika on liian lyhyt ja sen tulisi jatkua opiskelun päättymiseen asti tai siihen asti, kun opiskelija itse on siitä valmis irtautumaan. Tosin oppilaitokset eivät jätä kuntoutuksessa olleita opiskelijoita oman onnensa varaan, vaan tukitoimia jatketaan niin kauan kuin opiskelija niitä tarvitsee, aina opintojen päättymiseen asti.

Haastatteluissa tuli myös esille, että kuntoutuksen aikajänne on pitkä ja interventioita tapaamisten välillä vähän. Kolme koulutuspäivää peräkkäin tuntuu olevan osalle pitkä aika olla poissa opetuksesta. Hankkeessa olo sinänsä tulkittiin luvalliseksi poissaoloksi ja siitä ilmoitettiin kaikille opettajille. Tässä suhteessa ei ongelmia ilmennyt, yleensä opettajat ovat vain tyytyväisiä, kun opiskelijat saavat apua.

Todettiin, että kuntoutusjaksoja ei tulisi olla jaksojen alkaessa, koska silloin poissaolo haittaa eniten. Ajoituksessa kaivataan yhteistyötä kuntoutustoimijan ja oppilaitoksen välillä. Toisaalta todettiin, että näillä opiskelijoilla saattaa olla muita poissaoloja erittäin runsaasti, jolloin kuntoutukseen liittyvillä poissaoloilla ei olisi oleellista merkitystä, jos he muutoin olisivat koulussa.

Poissaolojen korvauksiin suhtauduttiin kovin eri tavoin koulutusalaista ja meillä olevista opinnoista riippuen. Mikäli opinnot etenivät yksilöllisesti, saatiin poissaolotkin paikata omalla tekemisellä. ATTO-aineiden opettajat ovat yleensä tarkkoja poissaoloista ja edellyttävät korvaavia suorituksia tunti tunnilta. Mikäli toiminta perustuu enemmän yksilötehtäviin kuten esimerkiksi kulttuurialalla, opiskelija voi jatkaa omaa työtään muita häiritsemättä siitä, mihin se ennen kuntoutukseen lähtöä jäi. Mikäli koulutusosalalle on tyypillistä, että opiskelutehtävät tehdään ryhmissä, kuten esimerkiksi rakennusalaalla on tapana, haittaavat poissaolot enemmän. Talon rakentaminen edistyy opiskelijan poissaolon aikana, eikä aikaisempiin tehtäviin ole välttämättä paluuta. Oppimiseen jää vaikeasti paikattavia aukkoja ja tästä syystä suhtautuminen poissaoloihin on tiukkaa. Ne nähdään isona opintoja hidastavana ongelmana. Tosin näidenkin tutkintojen osalta myönnetään, että muut kuin kuntoutukseen liittyvät poissaolot ovat suurempi ongelma. Mikäli opiskelijalle tulee poissaoloja vain kuntoutuksen vuoksi, ei ongelmaa olisi lainkaan. Joskus ylitunnollisille opiskelijoille poissaolo saattaa olla itselle iso ongelma.

Opetuksen ja kuntoutuksen välistä rajanvetoa

Haastattelujen mukaan opetuksen ja kuntoutuksen välillä käydään jatkuvasti keskustelua opetuksen ja lääkinällisen kuntoutuksen välisistä näkemyseroista. Liikutaan raja-alueilla, joissa oppilaitoksissa joskus koetaan, että opiskelijat ovat liian vaikeita oppilaitoksen hoidettavaksi, mutta hoitotaho näkee opiskelun ja opiskelijaryhmässä olemisen kuntouttavana ja opiskelijan parantumista edistävänä. Erityisesti jotkin koulutusalat nähdään terapeuttisina aloina ja mielenterveysongelmaisia opiskelijoita saatetaan kannustaa hakeutumaan näille aloille.

Oppilaitoksen näkökulmasta koulutuksessa tavoitellaan opintosuorituksia, pelkkä oleminen ei ole riittävää toimintaa. Opetusta säätelevät lainsäädäntö, opetussuunnitelmien tavoitteet, opetusjärjestelyt ja oppilaitoksen säännöt, joita tulisi noudattaa kaikkien opiskelijoiden kohdalla tasapuolisesti. Oppilaitoksille on ominaista, että siellä opiskelee sadoittain tai tuhansittain opiskelijoita. Oppilaitosta luonnehdittiin haastatteluissa tehtäiksi, joista valmistuu tutkinnon suorittaneita opiskelijoita. Siten oppilaitoksen toiminnalle on ominaista massojen käsittely, ei yksilöiden. Kuntoutuksessa puolestaan yksilö ja hänen hyvinvointinsa ovat keskiössä ja näiden kahden ajatusmaailman yhteensovittamisessa nähtiin olevan vielä tehtävää. Esille tuli, että hankkeen aikana opettajat saivat rohkeutta joustaa säännöksistä ja tehdä helpommin poikkeuksia hankkeessa mukana olevien opiskelijoiden osalta.

Oppilaitosten maailma ja arvot ovat myös viime vuosina koventuneet, kun käyttöön on otettu esimerkiksi tuloksellisuusrahoitus, läpäisyn parantaminen ja muita koulutuksen taloudellisuutta ja tehokkuutta edistäviä arvoja. Pehmeämmät arvot jäävät helposti taka-alalle eivätkä avokuntoutusmallin tyyppiset toimintatavat saa vastakaikua opettamisen maailmassa.

Koulua käytetään kuntoutuslaitoksena, mitä se ei ole. Muiden opiskelijoiden hyvinvointi ja opiskelu kärsii, kun kannatellaan mielenterveyspotilasta. Koulu on koulu ja jos opiskelija ei ole koulukuntoinen eli ei pysty etenemään normaalisti, eikä pysty opiskelemaan, hänet täytyy ensin saada muualla kuntoutettua. Opettajilla ei ole terveydenhuollon ammattipätevyyttä, mitä nyt oletetaan.

Olen työskennellyt nuorten mielenterveystyössä yli 10 vuotta ja kaikkein vastuuttominta, mitä olen kohdannut, on se, että mielenterveysongelmasta kärsivälle opiskelijalle tarjotaan kuntoutusta koulupäivien aikana esim. jos opiskelija on kolme päivää "märehtimässä" ongelmaansa, ei hän enää jaksa jatkaa opiskeluaan. Tästä on vaikka

kuinka monta näyttöä. Pabinta on, että kyseinen opiskelija on pois tunneilta, hän jää jälkeen eikä suoriudu seuraavista vaiheista puuttuvan osaamisensa vuoksi.

Muutama avovastaaaja käsitteli rajanvetoa koulutuksen ja kuntoutuksen välillä ja toivoi tähän enemmän selkeyttä. Rajoja toivottiin myös siihen, minkä tyyppiä mielenterveyden ongelmia ylipäättänsä pystytään tavallisissa oppilaitoksissa käsittelemään. Esimerkiksi aggressiivisuus ja vaikeat persoonallisuushäiriöt koettiin liian hankaliksi jo muiden opiskelijoiden opetuksen turvaamisen kannalta. Epätasainen toiminta ja yhtenäisen toimintakulttuurin puuttuminen oppilaitoksessa myös askarrutti, koska opiskelijat ovat tällöin kovin eriarvoisessa asemassa. Osa opettajista tekee erittäin paljon työtä opiskelijan tukemiseksi, osa opettajista taas katsoo, että opiskelijan mielenterveyden tukeminen ei ole heidän asiansa.

6.8 Pohdintaa opettajuudesta

Opettajat hankkeen toimijoina

Opettajuutta on oppilaitoksessa kovin monenlaista, kuten seuraavasta kyselyn yhteydessä saadusta avovastauksesta voidaan päätellä.

Henkilökuntaan mahtuu toki monenlaista toteuttajaa. Osa on kiinnostuneempia mielenterveysongelmaisten nuorten tukemisesta, osa vähemmän kiinnostunutta. Kokonaisuutena koulumme satsaa mielestäni tähän asiaan paljon ja henkilökunnan joukossa on todella rauentaista osaamista mm. kuraattorin ja erityisopettajien tabolla. Monet opettajat ottavat asian nykyään myös tosissaan ja vievät ainakin tietoa eteenpäin, jos kohtaavat ongelmia, joiden edessä tuntevat itse olevansa voimattomia.

Yleinen käsitys on, että opettajat ovat valmiit moniin erilaisiin ratkaisuihin opintojen onnistumisen turvaamiseksi, vaikka selkeästi kielteisiäkin kantoja mielenterveysongelmien hoitamiseen oppilaitoksessa esiintyy. Osa opettajista ei näe tarkoituksenmukaiseksi keskustella opiskelijan mielenterveyden ongelmasta ja ovat haluttomia muuttamaan omia toimintatapojaan tai opetusmenetelmiään. Tällöin ratkaisu saattaa löytyä yksilöllisistä opintopoluista ja vaihtoehtoisista suoritustavoista, opiskelusta toisessa oppimisympäristössä, kuten työpaikoilla tai työpajoilla. Tämä toiminta merkitsee opiskelijan irrottamista omasta opiskelijaryhmästä joko ajoittain tai kokonaan. Myös opiskelija saattaa suhtautua torjuvasti opettajan keskusteluyrityksiin tai avuntarjouksiin. Opiskelijan osallistumattomuus omien asioidensa käsittelyyn ja hoitamiseen näyttäytyykin melko isona ongelmana.

Kuntoutusmallin onnistunut toteuttaminen edellyttää opettajalta empaattisuutta ja paneutumista muihinkin kuin ammatillisiin tavoitteisiin opiskelijan oppimisen edistämiseksi. Vahva aineen- tai ammatinopettajan identiteetti saattaa estää asian vastaanottoa. Tiedon jakaminen ja osaamisen lisääntyminen saattavat avata näitä solmuja. Opettajan asenne saattaa muuttua, kun opiskelijan käyttäytyminen saa nimen diagnoosina ja tietoa mielenterveyden ongelmista tulee enemmän.

Myös epätietoisuus omasta osaamisesta ja taidoista tai oma epävarmuus saattavat aiheuttaa nuivaa suhtautumista mielenterveyden ongelmia kohtaan. Työturvallisuusasiat ovat opettajien näkökulmasta erityisen tärkeitä ja saattavat edellyttää rajoitteita, jos opettaja epäilee opiskelijan selviämistä vaaraa aiheuttavasta tehtävästä. Asian puheeksi ottaminen opiskelijan kanssa saattaa kuitenkin olla vaikeaa.

Oppilaitoksilla on käytössä ohjeistuksia ja varhaisen puuttumisen malleja, mutta niiden hyödyntäminen vaatii joskus ulkopuolisen tahon rohkaisua. Kiireisessä arjessa asioihin ei ehditä paneutua ja yhteydenotot asiantuntijoihin tuntuvat vaikeilta. Erityisen tärkeänä nähdään, että johtajien ja koulutuspäälliköiden tulisi tuoda mielenterveysopiskelijoiden tukemisen tärkeys vahvasti esille, jolloin vastuunotto myös opetuksen tasolla onnistuu.

Hankkeen aikana huomattiin, että opetushenkilökunnalle kohdistettujen mielenterveyttä käsitelleiden koulutusten jälkeen monet opettajat aktivoituivat ja yhteydenottoja opiskelijoiden asioista tuli enemmän. Sama vaikutus oli esimerkiksi ryhmänohjaajien yhteisillä tapaamisilla. Toisaalta tiedotus tai koulutus ei auta, jos aihe ei ole opettajalle juuri nyt ajankohtainen tai se tuntuu epämiellyttävältä. Opettajalla ei ole asiaan tarttumapintaa. Jatkuvalle tiedottamisella saatetaan osua oikeana ajankohtana opettajan tietoisuuteen ja päästään tekemään yhteistyötä. Erityisopetuksen vastaavilla nähtiin olevan tärkeä rooli asioihin puuttumisessa ja opettajien kanssa keskusteluissa.

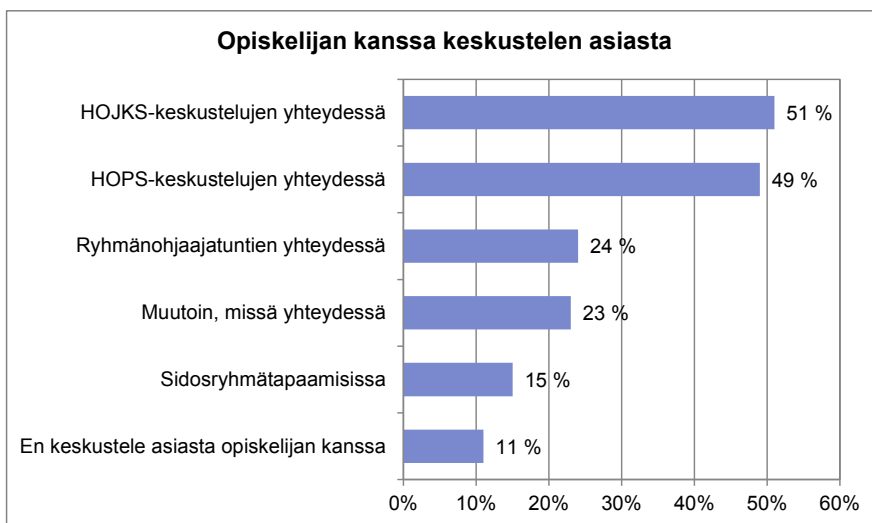
Usein opiskelijat, joilla on mielenterveyden ongelmia, ovat hiljaisia ja näkymättömiä, joten heidän ongelmiaan on vaikea havaita. Heidän ei ole helppo olla ryhmässä ja he saattavat eristäytyä. Opettajan on isossa ryhmässä vaikea havainnoida yksittäistä opiskelijaa ja reagoida hänen tarpeisiinsa. Erityisesti hiljaisten mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden tunnistamisen taidoissa opettajat tarvitsivat lisää osaamista. Opetuksessa tulee myös rajoja vastaan, kun opettajan ammattitaito ei enää riitä. Tällöin opiskelijapalvelut ja muut tukihenkilöt tulevat apuun. Opettajan on vain hyvä tietää ja tiedostaa, että hänen ei tarvitsekaan selvittää kaikkea yksinään. Näihin tilanteisiin avokuntoutuksen malli on erittäin sopiva. Erittäin tärkeänä haastateltavat näkivät opettajan havainnoinnin ja asian viemisen eteenpäin ryhmänohjaajille ja opiskelijahuollon henkilöstölle.

Ryhmänohjaaja tietää opiskelijan osallistumisesta kuntoutukseen ja hän yleensä ilmoittaa siitä muille opettajille, joten opiskelijan ei tarvitse sitä itse selittää. Myös HOJKSiin ja Wilmaan tehdyt tiedotteet ovat toimineet hyvin. Ylipäättänsä haastateltavat näkivät, että ryhmänohjaajan roolia tulisi kehittää ja vahvistaa, sillä hän on luontaisesti se henkilö, joka hoitaa opiskelijan ja opiskelijaryhmänsä asioita ja esimerkiksi kirjaa opiskelijan asioita henkilökohtaisiin suunnitelmiin. Hänen täytyy olla tietoinen kuntoutuksen kulusta ainakin jossakin määrin, jotta pystyy hoitamaan oman työnsä. Esitettiin jopa, että ryhmänohjaaja voisi toimia yhdyshenkilönä. Tämä ei kuitenkaan millään taholla ole saanut vahvaa kannatusta ryhmänohjaajien lukuisten muiden tehtävien vuoksi. Kaikki opiskelijat eivät myöskään halua, että opettajat tietävät hänen asioistaan syvällisesti eivätkä halua opettajaa mukaan verkostopalaveriiniin. Tällöin opiskelijapalvelujen edustaja saattaa olla neutraalimpi ratkaisu. Todettiin, että selkeää mallintamista on vaikea tehdä, koska yhdyshenkilön valinta on persoona- ja tapauskohtainen.

Haastatteluissa todettiin, että opettajien on tärkeä tiedostaa, että kuntoutuksesta tai sairauslomalta saapuva opiskelija, ei ehkä heti ole täydellisen opiskelukuntoinen. Hän ei ole valmis mittaviin poissaolojen korvauksiin tai suorituksiin, vaan hänelle on annettava aikaa paluuseen ja työskentelyn aloittamiseen.

Opetushenkilöstön ja opiskelijan vuorovaikutuksen paikka

Tämän kysymyssarjan tavoitteena oli selvittää, miten opetushenkilökunta käy keskustelua opiskelijan kanssa mielenterveyden asioista ja tukimahdollisuuksista. Haastatteluissa esille tulleet tavallisimmat toimintatavat oli annettu valmiina vaihtoehtoina ja lisäksi vastaajalla oli mahdollisuus avovastauksessa kertoa muita tilanteita, joita hän hyödyntää opiskelijoiden kanssa keskusteluun. Avovastausmahdollisuutta käytti 75 vastaajaa, joten annetut vaihtoehdot eivät olleet riittävän kattavia. Yhteensä eri vastauksia oli 566. Yhteenveto on esitetty kuvassa 13.

Kuva 13. Puheeksi ottamisen tilanteet (N = 326)

HOPS- ja HOJKS-keskustelut ovat kyselyyn vastanneiden tärkein työväline opiskelijan kanssa käytäviin keskusteluihin. Myös avovastausten perusteella painopiste on opiskelijan ja opettajan välisessä vuorovaikutuksessa. Kohdeoppilaitoksissa HOPS- ja HOJKS -keskusteluja käytetään puheeksi ottamisen keinona useammin kuin vertailuoppilaitoksissa (50 % / 40 %). Vajaa puolet vastaajista ottaa asian puheeksi sopivaksi katsomallaan hetkellä. Vertailuoppilaitosten vastaajat ilmoittivat useammin kuin kohdeoppilaitosten vastaajat, että puheeksi ottaminen tapahtuu muussa yhteydessä. Nämä tilanteet voivat olla hyvin epämuodollisia, aika ja paikka voivat vaihdella. Keskustelua voidaan käydä esimerkiksi oppituntien jälkeen, käytävällä, työssäoppimispaikassa, välituntien aikana, Wilmassa, tukiopetuksessa tai vaikkapa vapaa-ajalla. Vastaajat tuntuvat olevan hyvin herkkiä reagoimaan opiskelijan tilanteisiin ja ottamaan hienovaraisesti huomioon asian arkuuden. Neljännes kyselyyn vastanneista ottaa asian esille ohjaustunneilla sekä henkilökohtaisissa keskusteluissa, joita varten on erikseen varattu aika. Runsaat kymmen prosenttia vastanneista mainitsee, että opiskelija on itse tuonut asian esille ja pyytänyt keskustelua. Noin 10 % vastaajista ilmoittaa, ettei keskustele asiasta opiskelijoiden kanssa.

Ketkä tukevat opetushenkilöstöä

Kysymyssarjan tarkoituksen oli selvittää, mistä opetushenkilökunta kokee saavansa eniten tukea mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden kanssa työskentelyyn. Vastausvaihtoehdot oli annettu valmiina, mutta vastaajalla oli mahdollisuus avovastauksena tuoda esille muitakin avunlähteitä. Erilaisia vaihtoehtoja kertyi yhteensä 720. Yhteenveto on esitetty taulukossa 6.

Taulukko 6. Opettajien tuki (N = 326)

Aihe	Mainintoja	%
Kuraattorilta	159	49
Erityisopettajilta	126	39
Muilta opettajilta	126	39
Opinto-ohjaajalta	96	29
Terveydenhoitajalta	69	21
Opiskelijan ryhmäohjaajalta	39	12
Muulta henkilöltä, keneltä?	33	10
Esimieheltäni	29	9
Ohjaajilta/avustajilta/ammattimiehiltä	31	9
Sidosryhmän edustajalta, keneltä?	12	4

Kyselyn perusteella kuraattorit ovat avainasemassa tuen antamisessa opetushenkilöstölle, sillä puolet vastaajista nimeää kuraattorin henkilöksi, jolta on eniten saatu tukea. Muut opettajat ja erityisopettajat toimivat myös vahvoina tukijoina, sillä molemmat mainitsi lähes 40 % vastaajista. Kolmantena tukitahona toimivat opinto-ohjaajat sekä terveydenhoitajat. Esimiesten, sidosryhmien tai opetustoiminnan tukihenkilöiden rooli näyttäytyy vähäisempänä.

Suorien jakaumien perusteella voi päätellä, että kohdeoppilaitosten vastaajat saavat enemmän tukea muilta opettajilta ja esimiehiltä kuin vertailuoppilaitosten vastaajat. Tulos oli myös tilastollisesti melkein merkitsevä ($p = 0,03$), joten kollegiaalinen tuki näyttää toimivan kohdeoppilaitoksissa paremmin kuin vertailuoppilaitoksissa. Vertailuoppilaitoksissa kuraattorin tuki tuli vastauksissa hieman useammin esille kuin kohdeoppilaitoksissa. Vertailuoppilaitoksissa tukea saatiin enemmän myös sidosryhmiltä sekä muilta henkilöiltä.

Avovastausten perusteella keskeisimmäksi ulkopuolisiksi tukitahoiksi nousivat psykiatrian poliklinikat, opiskelijan hoitotaho sekä oma kouluttautuminen. Avovastauksena saattoi myös kertoa keneltä muulta henkilöltä on saanut tukea. Yleisimmäksi vastaukseksi osoittautui, ettei ole saanut tukea keneltäkään. Koulutuksista on saanut tukea viidennes ja läheisiltä muilta ihmisiltä, kuten puolisolta, papilta, nuoriso-ohjaajalta tai projektityöntekijältä, on saanut tukea kolmannes 32 vastaajasta.

Koulutus ja osaamisen kehittyminen

Opetushenkilöstölle mielenterveydenongelmat ovat edelleen vaikeita kohdata ja he mieluummin käsittelevät niiden oireita, kuten poissaoloja ja käyttäytymiseen liittyviä asioita. He tuntevat voimattomuutta ja osaamattomuutta mielenterveysongelmaisen nuoren opettamisessa. Mielenterveysongelmaisiksi diagnosoituja opiskelijoita on vähän suhteessa oppilaitoksen muihin opiskelijoihin ja hankkeessa on mukana vain harvoja opettajia. Mukana olleiden opettajien kokemus lisääntyy, mutta se ei automaattisesti siirry naapuriopettajalle. Tästä syystä osaamisen taso oppilaitoksessa laajenee hyvin hitaasti.

Osaamattomuuden vähentämiseksi järjestettiin hankkeen aikana opetushenkilökunnalle koulutuksia, joissa kouluttajina oli mielenterveyden ongelmien asiantuntijoita. Koulutuksen lisäksi opettajille on organisoitu vertaistukiryhmiä ja keskustelutilaisuuksia, jotka ovat omalta osaltaan lisänneet opetushenkilökunnan tietämystä asiasta. Tavastialla opettajille järjestettiin lisäksi psykologin konsultaatioita, joissa he psykologin johdolla saattoivat käsitellä opetuksen ongelmatilanteita. Opettajat ovat osallistuneet aktiivisesti koulutuksiin ja kokeneet ne hyödyllisinä, mutta opettajan yksilölliseksi tehtäväksi jää saatujen tietojen pohjalta kehittää omaa opetustaan siten, että sen avulla pystyvät tukemaan mielenterveysongelmaisen opiskelijan oppimista.

Hanke on tuonut mukanaan myös tietoisuuden asian tärkeydestä, ja siksi mielenterveyden ongelmat otetaan enemmän tosissaan. Lisäksi on ehkä opittu rajaamaan oppilaitoksen tehtäväkenttää ja luopumaan opetuksesta silloin, kun kyseessä ovat vakavat mielenterveyden ongelmat, joiden käsittelyyn oppilaitoksen henkilökunnalla ei ole oikeasti osaamista. On opittu luottamaan ulkopuoliseen asiantuntemukseen ja opittu hyödyntämään sitä. Toisaalta edelleenkin on havaittavissa, että opettajat tarttuvat mielellään oireisiin, mutta niiden syiden pohtiminen on hankalampaa tai ainakaan niitä ei tuoda vahvasti keskusteluun.

Haastattelujen mukaan henkilökunnan osaaminen on hankkeen aikana lisääntynyt erityisesti mielenterveysongelmien tiedostamisessa, tunnistamisessa ja opetuksen sopeuttamisessa opiskelijan tarpeisiin. Kuntoutuskurssien aiheuttamiin poissaoloihin suhtaudutaan joustavammin kuin hankkeen alkaessa. Yhdyshenkilöiden toiminta on tehostunut ja tukimahdollisuudet ovat monipuolistuneet. On myös havaittu, että keskustelu mielenterveysongelmaisista opiskelijoista on muuttunut asiallisemmaksi ja entinen ”löysä” puhetyyli on vähentynyt. Opettajat ovat tiedostaneet, että hankalissa tapauksissa apua on saatavissa ja sitä on oikeutettua hakea. Hoitavan lääkärin tehtävä on tehdä päätökset siinä vaiheessa, kun opetuksen voimavarat loppuvat.

Hanke on tiivistänyt yhteistyötä erityisopetuksen ja opiskelijapalvelujen välillä. Erityisesti haastattelujen yhteydessä korostettiin sitä, että opiskeluterveydenhuolto otti erittäin mielellään hankkeen työkalun vastaan.

Sähköisen kyselyn yhteydessä vastaajilla oli mahdollisuus vapaasti ilmaista ajatuksiaan kyselyn eri aiheista. Mahdollisuutta oli hyödyntänyt 73 vastaajaa. Osa vastauksia oli suhteellisen pitkiä ja niiden viestiä oli ilmeisesti pohdittu perusteellisesti. Kirjoittajista 36 % käsitteli henkilöstön koulutusta. Vastausten mukaan sitä kaivataan, sillä vastaajat kokevat olevansa ”kädettämiä” yrittäessään tukea mielenterveysongelmaisia opiskelijoita. Koulutusten sisällöt eivät saisi olla pelkästään mielenterveyden ongelmia kuvailevia. Joidenkin mukaan koulutuksissa tulisi pohtia ratkaisuja ja toimintatapoja, antaa konkreettisia ohjeita ja työvälineitä. Moni totesi, että yleistä koulutusta on saatavilla ja niihin on mahdollisuus päästäkin, mutta saadun tiedon hyödyntäminen arkipäivän tilanteissa on hankalaa. Erityisopettajakoulutus tai esimerkiksi työnohjaajakoulutus ovat tuntuneet joistakin vastaajista hyviltä. Toisaalta osa opettajista kokee olevansa opettamisen asiantuntijoita ja haluavat pysyä siinä roolissa:

En pidä erityisen tärkeänä saada yksityiskohtaista tietoa mielenterveyden häiriöistä ja ongelmista. Opiskelijalle on eduksi, että koulu on paikka, jossa hän on ns. samalla viivalla kuin muut. Asiantuntijoiden arvioitavissa on, kuka on työkyntoinen. Normaalin ihmisyhteisyyden ja ihmisten välisen lämmön pitäisi riittää opettajan työvälineiksi. Toki aikuisen ihmisen perustietoihin kuuluu käsitys siitä, että terveys voi horjua. Opettajan on varottava mielenterveyshoitajan rooliin astumista. Tämä ei tarkoita, ettei olisi vastuuta huolen ilmaisemisesta ja opiskelijan ohjaamisesta eteenpäin, jos opintojen aikana tulee esille boitoa vaativia asioita. Rajaa opetuksen ja hoidon välillä täytyy kirkaistaa, ei häivyttää.

Pohdintoja käytiin myös siitä, että mielenterveysongelmaiset opiskelijat ovat kaikki erilaisia, joten opiskelijan kanssa työskenteleminen pitää räätälöidä jokaisen kanssa erikseen. Yksinkertaisia, kaikkiin tilanteisiin soveltuvia ohjeita ei voida laatia. Eräs vastaajista satoi oppilaitoksen toiminnan muuhun yhteiskuntaan:

Monitahoinen on nykykoulu. Mutta niin se on kaikki muukin. Ei koulua ole kytketty irti muusta yhteiskunnasta, joten eiköhän tuo aikaansa kuvasta.

Vastaajien mukaan opettajien tietämys ja osaaminen on oman taustatiedon ja kiinnostuneisuuden varassa. Tällöin koulutuksiin jäävät osallistumatta usein ne,

jotka kuitenkin saattaisivat tarvita koulutusta. Erityisesti ryhmänohjaajien osaaminen olisi tärkeä, koska he ovat omien opiskelijoidensa suhteen avainasemassa:

Oppilaitoksessamme ryhmänohjaaja on arjessa yksin näiden asioiden kanssa sillä ns. opintojen seurantalavereissa jaksojen päätyttyä asiat saattavat nousta esille, mutta toimenpiteet jäävät lähes poikkeuksetta yksittäisen ryhmänohjaajan harteille.

Haastattelujen lisäksi henkilökunnan osaamisen tasoa selvitettiin kyselyn kautta. Lisäksi kartoitettiin panostusta henkilökunnan koulutukseen ja osaamisen tason nostamiseen. Taulukossa 7 on esitetty kyselyn tulokset.

Taulukko 7. Henkilöstön osaaminen (N = 326)

Koulutuksen järjestäjä ja henkilöstön osaaminen	Eri mieltä tai jokseenkin eri mieltä	En osaa sanoa	Samaa tai jokseenkin samaa mieltä
Oppilaitoksessamme kiinnitetään huomiota henkilöstön osaamiseen mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden ohjaamisessa ja oppimisen tukemisessa	52 %	17 %	31 %
Oppilaitoksessamme on henkilöitä, joilla on erityistä osaamista mielenterveyden asioissa	10 %	22 %	68 %
Opettajat osaavat käyttää opetusmenetelmiä, jotka tukevat mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden opiskelua	33 %	44 %	23 %
Henkilökunta on saanut koulutusta mielenterveysasioista	57 %	21 %	22 %
Olen osallistunut mielenterveyden asioita käsittelevään koulutukseen viimeisen vuoden aikana	65 %	3 %	32 %

Selkeä enemmistö kyselyn vastaajista (52 %) oli sitä mieltä, että oppilaitoksessa ei kiinnitetä huomiota henkilöstön osaamiseen mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden ohjaamisessa ja oppimisen tukemisessa. Kohdeoppilaitosten vastaajat näkivät selkeästi vahvemmin, että oppilaitoksessa kiinnitetään huomiota henkilöstön osaamiseen kuin vertailuoppilaitoksissa. Tulos on tilastollisesti merkitsevä ($p = 0,011$).

Lähes 70 % kaikista vastaajista katsoo, että oppilaitoksessa on henkilöitä, joilla on erityistä osaamista mielenterveyden asioissa. Suorien jakaumien perusteella

kohdeoppilaitoksissa näitä henkilöitä on selkeästi todennäköisemmin kuin vertailuoppilaitoksissa. Tulos ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä.

Vain runsaat 20 % kaikista vastaajista oli sitä mieltä, että opettajat osaavat käyttää opetusmenetelmiä, jotka tukevat mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden opiskelua. Huomattavaa on, että yli 40 % ei osannut vastata kysymykseen, ja kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että opettajat eivät osaa kyseisiä menetelmiä. Vertailu- ja kohdeoppilaitosten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa, mutta suorien jakaumien perusteella osaamisvajetta oli enemmän vertailuoppilaitoksissa. Tämän tuloksen perusteella tehokkaampi koulutus olisi tarpeen, mikäli mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden oppimisen tukemiseen haluttaisiin oikeasti vaikuttaa oppilaitoksissa.

Vastaajista 57 % oli sitä mieltä, että henkilökunta ei ole saanut koulutusta mielenterveyden asioissa, ja vain 22 % koki, että koulutusta on järjestetty. Vertailuoppilaitosten vastaajat ilmaisivat saaneensa selkeästi vähemmän koulutusta kuin kohdeoppilaitosten väki. Tulos oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p = 0,000$). Vastaava tulos saatiin kysymykseen, jossa tiedusteltiin osallistumista mielenterveyden asioita käsittelevään koulutukseen viimeisen vuoden aikana. Vain 31 % kaikista vastaajista ilmoitti osallistuneensa ja 65 % ei ollut koulutukseen osallistunut. Kohdeoppilaitosten vastaajat olivat osallistuneet koulutuksiin selkeästi enemmän kuin vertailuoppilaitosten vastaajat. Tulos oli tilastollisesti merkitsevä ($p = 0,015$). Haastatteluissa ja myös kyselyn yhteydessä annettiin kommentteja siitä, että yleiset luento- tai ilmoitustyyppiset koulutukset eivät tavoita henkilöstöä. Koulutusten tulisi olla pienemmissä yksiköissä, esimerkiksi osastokokouksissa tai vastaavissa.

6.9 Sidosryhmät ja niiden roolit kuntoutuksessa

Haastattelujen perusteella keskeisiä ulkopuolisia kumppaneita mielenterveyden asioissa ovat opiskelijaterveydenhuolto, mielenterveystoimistot, psykiatrian klinikat ja nuorisopsykiatrian klinikat. Kuraattorit ja terveydenhoitajat näyttävät olevan oppilaitoksessa keskeiset henkilöt, joiden kautta monet asiat kulkevat opetuksesta hoitotalolle ja päinvastoin. Ulkopuolisten verkostojen olemassaolo on hankkeen aikana paremmin tiedostettu, ja niitä pyritään käyttämään hyväksi. Opiskelijoiden huoltajien tai vanhempien osuus ei hankkeessa tullut näkyviin. Alaikäisten opiskelijoiden kohdalla vanhemmat ovat mukana jo lainsäädännön perusteella, mutta täysi-ikäisten kohdalla eivät enää. Vanhemmille tiedotetaan hankkeesta ja oppilaitoksen ulkoisilla internetsivuilla on pysyvä tiedote.

Sähköisessä kyselyssä yhteistyötahoja koskevaan avokysymykseen vastasi 154 henkilöä. Nimetyt yhteistyötahot olivat monimuotoisempia ja lähempänä arkipäivän toimintoja kuin tuli esille haastatteluissa. Tämä vahvistanee sitä, että ns. viralliset suhteet mielenterveysasioissa hoidetaan opiskelijahuollon toimijoiden kautta.

Yli 60 % vastaajista mainitsi terveydenhoitajan tai yleisesti opiskelijaterveydenhoidon sekä erilaiset psykiatrian klinikat, mielenterveystoimistot ja psykologit. Yhteistyön sosiaalitoimen palvelujen piiriin kuuluvien toimintojen kanssa mainitsi kolmannes vastaajista. Näihin yhteistyökuvioihin kuuluivat kuraattorit ja opiskelijahuoltoryhmien toiminta, nuorisotyön erilaiset muodot, joista etsivän nuorisotyön mainitsi usea henkilö. Nuorisokodit, päihdeasemat, työpajat, asumisyksiköt sekä yleisesti mainittuna kunta saivat yksittäisiä mainintoja.

Yhteistyön kuntoutuslaitosten kanssa mainitsi 10 % kysymykseen vastanneista. Useimmiten vastauksissa mainittiin OPI-hankkeessa mukana olleet Kiipulan kuntoutuslaitos ja Verve. Muutaman maininnan saivat muut ammatilliset oppilaitokset, jotka olivat pääsääntöisesti erityisoppilaitoksia. Erityisesti näistä erotuivat vielä Kiipulan ammattiopisto sekä Ammattiopisto Luovi, jotka molemmat tekevät hankeoppilaitosten kanssa muutoinkin yhteistyötä.

Hanketoiminnan ja sen tuoman osaamisen ja resurssit mainitsi muutama vastaaja, samoin perheen ja kavereiden kanssa tehtävän yhteistyön. Yksittäisiä mainintoja saivat myös seurakunta ja Kela. Osa vastaajista ei osannut sanoa yhteistyötahoista mitään tai oli kovin epävarma asiasta. Epäselvyyttä oli myös monissa käsitteissä, mitä kuvaa seuraava lainaus:

Etsivä nuorisotyö (vai mikähän se olikaan, joka menee jopa kotiin hakemaan?)

6.10 Ajatuksia kuntoutusmallista ja kokeilun antamista tuloksista

Tämän luvun ajatukset on koottu haastatteluista ja seuraavan luvun ajatukset on koottu kyselystä. Molemmissa on ollut mukana ainoastaan kohdeoppilaitosten henkilökuntaa, jolla on hankkeesta kokemusta. Haastatteluissa oli mukana enimmäkseen asiantuntijoita, jotka syvällisesti ovat mukana opiskelijan tukijärjestelmissä. Kyselyn vastaajat ovat enimmäkseen opetuksen käytännön toteuttajia.

Haastatteluista

Molemmissa oppilaitoksissa toiminta rakennettiin vahvasti opiskelijapalvelujen ja erityisopetuksen toimivien käytäntöjen varaan ja käytettiin valmiiksi luotuja menetelmiä ja hyödynnettiin olemassa olevia resursseja. Aktiivisia toimijoita olivat terveydenhoitaja, kuraattorit ja opinto-ohjaajat. Opetuksen hoiti tavanomaiseen tapaan opetushenkilöstö. Opetustoiminnasta ei haastatteluissa puhuttu kovinkaan paljon. Syynä saattaa olla se, että oppilaitoksissa opiskelijan tukeminen ja opintojen ohjaaminen on tuttua toimintaa ja sillä on vakiintuneet toimintatavat, kuten HOPS- ja HOJKS-työskentely. Täten hanke solahi opetuksessa käytännön toiminnaksi suhteellisen helposti ja edellytti toimia enemmänkin kuntoutustoimijan ja yhdyshenkilöiden, opiskelijahuollon ja hallinnon tasolla. Haastatteluissa todettiin, että toiminnan pitäisi olla koulutuksen järjestäjän strategian mukaista, ja ellei näin ole, tulisi strategiaa päivittää, jolloin toiminnalla olisi koulutuksen järjestäjän ”siunaus”.

Haastateltavat kokivat, että oppilaitos on hyvä paikka huomata ja ottaa käsittelyyn opiskelijoiden ongelmia jo varhaisessa vaiheessa. Tämä on miltei ainutkertainen mahdollisuus vaikuttaa nuoren elämään, sillä toisen asteen koulutukseen tulee koko peruskoulun päättävä ikäluokka ja heidän kanssa ollaan tekemisissä usean vuoden ajan. Ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa nähtiin hyvänä asiana yhteisöllisyyden vahvistuminen, kouluyhteisöön sitoutuminen, kavereiden löytyminen, opiskelijat eri aloilta tutustuivat toisiinsa. Lisäksi kuntoutuksen toiminnallisuus ja ulkopuolisen yhteistyötahon mukaan tulo nähtiin hyvinä asioina. Oppilaitosten johto tukee hanketta ja mallin tuomista koulutuksen maailmaan, mitä haastattelijat pitivät erittäin tärkeänä. Kuntoutustoimintaan ei siihen osallistuvilla opiskelijoilla myöskään liittynyt negatiivisia tunteita tai asennoitumista. Oppilaitoksissa ammattitaitoisen kuntoutustoimijan apu otettiin mieluusti vastaan.

Yleisenä näkemyksenä oli, että kun avokuntoutuksesta tulee valtakunnallinen malli, sille on luotava selkeä yhteistyömalli, joka kuvataan ja yhteydenpitäjät nimetään. Oppilaitoksessa olisi oltava henkilö, joka tuntee kuntoutustoiminnan kokonaisuuden ja mukana ovat opiskelijat, valvoo toimintaa ja toimii yhteishenkilönä kuntouttavan tahon vastaavaan henkilöön. Palvelut vaihtelevat oppilaitoksissa, henkilöstön nimikkeet ja resurssit ovat erilaisia, joten mallia toteutettaessa pitäisi myös nämä asiat sopia oppilaitoskohtaisesti ja ennen kuntoutuksen alkamista. Varsinaiset opiskelijan yhdyshenkilöt olisi myös nimettävä opiskelija- ja oppilaitoskohtaisesti. Varsinkin opiskelijan näkökulma on yhteishenkilön valinnassa tärkeä, sillä opiskelijat tarvitsevat kannattelua ja polun tasoittamista elämän herkässä vaiheessa.

Mikäli malli vakiintuu, todettiin, että yhteistyöpalavereja kuntoutustoimijan ja oppilaitoksen välillä tarvitaan enemmän. Nähtiin, että hyvin toimiva malli edellyttäisi tapaamista kuntoutustoimijoiden kanssa kuntoutuksen alkaessa, keskellä ja lopussa. Tapahtumat ja siellä tehtävät päätökset tulisi kirjata HOJKSiin. Erityisesti loppupalaveri voisi olla hyvin vuorovaikutteinen, siellä voitaisiin keskustella toiminnan kehittämistä ja ideoida vaikkapa uusia opetusjärjestelyjä. Todettiin myös, että kuntouttavan tahon tulisi kutsua opetuspuolen edustajat näihin kokouksiin.

Tärkeänä nähtiin myös, että oppilaitosten kanssa tulisi olla selkeä näkemys siitä, missä tuki tarjotaan ja millaista se on. Toivottiin myös, että oppilaitoksessa voitaisiin järjestää vertais- ja ryhmätapaamisia, joissa opetushenkilökunta voisi keskenään vaihtaa kokemuksia ja kehittää toimintaa. Näissä ryhmänohjaajat, erityisopettajat, kuraattorit ja muut kuntoutukseen osallistuvat voisivat käsitellä asioita yhdessä. Kuntoutus sinänsä ei edellytä lisäresursseja, koska sen nähdään nivoutuvan oppilaitoksen normaaliin toimintaan, mutta yhteisiin tapaamisiin aikaresursseja tarvitaan. Realistisesti myös nähtiin, että ylimääräisiä resursseja tuskin on tulossa. Hankkeen työt siirtyvät arkipäivän tehtäviksi ja erityisesti opiskelijahuollon väki tulee kantamaan toiminnan sujumisesta päävastuun.

Kuntoutustoiminnan ylläpitäminen edellyttää jatkuvaa huolenpitoa, mikä edellyttää aktiivista ja tehokasta yhdyshenkilötoimintaa. Yhteistyön ylläpitäminen kuntoutuksen ja opetuksen välillä, opiskelijarekrytointi, tiedottaminen ja aika-aulujen yhteensovittaminen ovat niitä töitä, jotka oppilaitoksen yhteyshenkilölle välttämättä kuuluvat. Toiminnan helpottamiseksi tulisi luoda oppilaitoksen toimintaan integroitu selkeä aikastrukturi rekrytointiin ja kurssien alkamiseen. Aikataulujen tulisi olla tiedossa hyvissä ajoin, samoihin aikoihin kuin lukuvuosisuunnittelua koko lukuvuodelle tehdään. Oppilaitoksissa laaditaan työjärjestykset lukuvuodeksi kerrallaan jo hyvissä ajoin ennen lukuvuoden alkua (usein jo edellisen lukuvuoden puolivälissä). Suunnitelmallisella toiminnalla parannettaisiin kuntoutustoiminnan jatkuvuutta, toteutumista ja onnistumisen mahdollisuuksia.

Hankkeeseen nimeäminen on tapahtunut pääosin ensimmäisen vuoden keväällä, joten hankkeessa olijat ovat toisen ja kolmannen vuoden opiskelijoita. Ensimmäisen aloitussyksyn aikana aika ei riitä sekä diagnoosin hankkimiseen että opiskelijan motivoimiseen kuntoutukseen, joten hankkeen vakiintuessaakin olisi hyvä, jos kuntoutus alkaisi vasta kevätlukukauden puolella silloin, kun on kyse uusista opiskelijoista.

Kuntoutuspalvelujen tuottajalta odotetaan haastattelujen mukaan kuntoutustoiminnan rahoitusta, mutta palvelujen tuottajan olisi hyvä varata rahoitusta myös

opetushenkilökunnalle. Tällöin yhteistyö varmistuisi ja siihen varattaisiin selkeästi aikaa oppilaitoksessa joko opettajilta, erityisopettajilta, ryhmänohjaajilta tai muilta opetuksen ammattilaisilta. Oppilaitosmaailman tehokkaampi huomioon ottaminen voisi muutoinkin olla tulevaisuudessa hyväksi. Siksi mietittiin, että kuntoutuksen ja mallissa kehitettyjen vapaamuotoisempien ryhmien toiminnan välimuoto olisi kehittämisen arvoinen asia.

Toteutuneissa hankkeissa nähtiin paljon hyviä asioita. Opiskelun keskeyttämisuhkiin kiinnitettiin erityisesti huomiota ja toimintaa tehostettiin. Toimintamallit olivat vanhastaan olemassa, joten uusia malleja ei tässäkään tapauksessa tarvinnut keksiä. Esimerkiksi Tavastialla puolet hankkeessa olleista keskeyttämisuhan alaisista opiskelijoista jatkaa edelleen opintoja. Jos keskeyttämisen uhka on ollut vakava, on OSAOssa otettu kuntoutustoimija mukaan, pidetty hätäpalaveria ja ratkaisuna on saattanut olla siirtyminen toisenlaiseen kuntoutukseen. Näin opiskelijalla on välittömästi yhteydet muihin palveluihin eikä hän jää oman onnensa nojaan.

Joskus kuitenkin opintojen keskeyttäminen on hyvä ratkaisu, jota hankkeessa on pystytty tukemaan. Opiskelijalla saattaa olla pitkä ammatillisen kuntoutuksen tarve, mutta hän ei ole valmis luopumaan opiskelusta eikä näe sen tuottamaa huonovointisuutta. Tällöin tuettu siirtyminen muiden palvelujen pariin saattaa parhaiten edistää opiskelijan hyvinvointia. Kaikille OPI-hankkeessa keskeyttäneille opiskelijoille tehtiin jatkosuunnitelma, joten he eivät jääneet tyhjän päälle. Oppilaitoksissa koettiin tärkeäksi, että jokin taho ottaa vastuun opiskelijasta, jos oppilaitoksen huolenpito loppuu. Hankkeen myötä on nähty, että opettajat ovat rohkeammin ottaneet käyttöön yksilöllisiä suunnitelmia ja erityisopetuksen mahdollisuuksia.

Hankkeen positiivisina vaikutuksina nähtiin opetushenkilökunnan osaamisen lisääntyminen ainakin silloin, kun oma opiskelija on ollut hankkeessa mukana. Ryhmänohjaajan mukanaolon tärkeys on hankkeessa korostunut, samoin kuntoutustoimijan asiantuntijuus ja ulkopuolisuus. Erityisesti arvostettiin kuntoutustoimijoiden tapaa kohdata opiskelija, työskentely oli rauhallista, ilmapiiri luotiin tietoisesti ja aikaa varattiin. Tästä olisi hyvä oppilaitostenkin ottaa mallia. Kokonaisvastuu opiskelijoista hajoaa isoissa oppilaitoksissa, pienemmissä se säilyy. Yhteistyökäytäntöjen kehittämiseksi on Oulussa ollut kaksi opettajaa opettajien työelämäjaksolla Vervellä. Työelämäjakson seurauksena ovat opettajat kertoneet käsitysten laajenneen ja ymmärryksen kasvaneen. Lisäksi tutuksi tuleminen on helpottanut yhteydenottoja kuntoutustoimijoihin. Tämä on uutta toimintaa, sillä aikaisemmin tällaisia opettajatasolta tulevia yhteydenottoja ei ole juuri tapahtunut.

Pohdittavaakin haastatteluissa tuli esille. Hanke on kohdistettu vain rajatulle ryhmälle mielenterveysongelmaisia opiskelijoita. Mitä pitäisi tehdä muille? Todettiin, että hankkeessa on kyse nimenomaan yksilöistä, ei massoista. Erityisesti pojille toivottiin muitakin vaihtoehtoja, koska hanke koettiin kovin naisvaltaiseksi. Miehistä näkökulmaa olisi hyvä saada lisää. Opettajien edustajat katsovat, että hankkeella ei kokonaisuudessaan ole oppilaitoksessa laajaa vaikutusta, koska kyse on kuitenkin hyvin pienistä opiskelijamääristä. Silti hanke ja siinä tehtävä työ nähtiin yksilöiden näkökulmasta tärkeänä.

Pohdittiin myös, onko avokuntoutus liian järeä ase oppilaitosympäristöön ja pystytäänkö sitä siellä oikeasti hyödyntämään. Toivottiin kevyempää mallia ilman diagnoosivelvoitetta ja esitettiin, että oppilaitoksen moniammatillinen asiantuntijaryhmä voisi määrittellä ne opiskelijat, joille OPI-tyyppinen kuntoutus olisi sopiva. Heidän tekemänsä lausunto mahdollistaisi pääsyn Kelan kustantamaan kuntoutukseen ilman muuta lausuntoa. Toisaalta oltiin myös sitä mieltä, kuntoutusmalli on liian kevyt ja tauot ovat liian pitkiä niille, joilla on vakavampaa kuntoutuksen tarvetta.

Haastatteluissa otettiin esille ”opiskelukykymallin” määrittäminen. Malli ottaisi huomioon nuoren opiskelijan aikuisten läsnäolon ja pehmeiden arvojen tarpeen tilanteessa, jossa tuloksellisuustavoitteet haittaavat yhteisöllisten arvojen kehittämistä. Olisi hyvä pysähtyä miettimään sitä, että opiskelun hallinta ja elämänhallinta kulkevat käsi kädessä.

Todettiin, että hankkeen avulla on tehty myös ennalta ehkäisevää mielenterveysystyötä, sillä kartoitusvaihe tuottaa asiakkuuksia, joita ei ehkä muutoin tavoiteltaisi. Siten kerrannaisvaikutukset saattavat olla hyvin hyödyllisiä.

Epätasapainoakin havaittiin, sillä näytti siltä, että hankalien opiskelijoiden kohdalla asioita käsitellään asioita tehokkaammin ja helpompien kohdalla asiaa ei ehkä hoideta. Myös opiskelijat ovat erilaisia. Osalla pulma on tullut äskettäin esille, eivätkä he osaa käsitellä asiaansa vielä ryhmissä. Osa opiskelijoista on ollut hoitosuhteessa jo kauan, he osaavat toimia yhteistyössä.

Pohdittiin myös uusien lakien vaikutuksia kuntoutustoimintaan ja toteuttamiseen. Näitä ovat asetus ammatillisen koulutuksen opiskelijavalinnasta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012b), määräys opiskeluhuollon järjestämisestä (Opetushallitus 2014) ja jo voimassa oleva ns. SORA-lainsäädäntö (L 630/1998 § 27, 32 ja 34).

Koulutuksen järjestäjän ja projektiryhmän haastattelun perusteella avokuntoutusmallilla on tulevaisuutta. Se palvelee molempien organisaatioiden tarpeita ja

on osoittautunut toimivaksi. Toiminta on taloudellista, koska oppilaitoksissa on valmiina vakiintuneet ja pitkään toimineet prosessit, joihin kuntoutustoiminta voidaan liittää. Hanke on toiminut hyvänä siltana kuntoutuksen ja opetuksen välillä ja on selkeästi nuoren opiskelijan asialla. Koulutuksen järjestäjät ovat alustavasti valmiit jatkamaan toimintaa samalla panostuksella kuin tähänkin asti. Myös opiskelijahuollon henkilöstö näkee kuntoutuksen tarpeelliseksi ja on valmis jatkamaan toimintaa, koska nyt on käytössä oikea, konkreettinen työkalu. Nähtiin myös, että harjoittelun myötä on opittu paljon asioita, ja kuntoutusyhteistyö voisi toimia pienemmillä resursseilla, kun mallit on luotu ja toimintaan on totuttu.

Kun hankkeessa kokeillusta mallista luodaan tuote, on tärkeää, että uudet koulutuksen järjestäjät perehdytetään ja valmistellaan siihen perusteellisesti. Henkilökunnan koulutus ja tehokas tiedotus ovat myös tärkeitä. Valtakunnan tason ohjeistus tarvitaan oppilaitoksille, ja tärkeää olisi myös kehittää sähköisiä ja mobiilimalleja, koska samankin koulutuksen järjestäjän oppilaitosten väliset etäisyydet saattavat olla hyvin pitkiä. Tärkeää on myös markkinoida tuotetta pitkäjänteisesti, sen käyttöä täytyy tukea jatkuvalla ylläpitämisellä. Tässä kohden nähtiin, että ammatillisilla erityisoppilaitoksilla olisi tärkeä rooli koulutusten toteuttajana. Erityisoppilaitokset ja kuntoutuslaitokset tulevat ammattilaisina juuri sille alueelle, joilla tavallisten ammatillisten oppilaitosten asiantuntemus ja oikeastaan myös toiminta-alue loppuu.

Kyselystä

Tämä kysymyssarja kohdistettiin ainoastaan hankeoppilaitoksille. Vastaukset on käsitelty myös kokonaan erikseen kaikille yhteiseksi tarkoitetuista kysymyksistä. Taulukkoon 8 on koottu tietoa vastaajien osallistumisesta hankkeeseen, hankkeen tuntemisesta ja ajatuksia hankkeesta.

Taulukko 8. Hankeoppilaitosten kokemukset OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeista (N = 194).

Hanketoimintaan osallistuminen	Kyllä	En
Oletko kuullut OPI- tai Oppimisen yhteispeli -hankkeesta ennen tätä kyselyä?	42 %	58 %
Tunnetko hankkeessa kehitetyn mallin, jossa opiskelu ja kuntoutus yhdistetään?	21 %	79 %
Onko opiskelijoitasi ollut hankkeessa mukana?	23 %	77 %
Oletko ollut hankkeen koulutuksissa?	11 %	89 %
Koetko opetuksen ja kuntoutuksen yhdistämisen toimivaksi ratkaisuksi?	73 %	27 %
Haluaisitko toimia opiskelijan tukihenkilönä vastaavassa toiminnassa?	36 %	64 %

Yhteenvedona voidaan sanoa, että vajaa puolet hankeoppilaitosten vastaajista tuntee hankkeen, mutta varsinaisen avokuntoutusmallin vain viidesosa. Oppilaitoksen näkökulmasta on kyseessä suhteellisen pieni hanke, joka koskee vain pientä osaa oppilaitoksen opiskelijoita ja henkilökuntaa. Vertailukohtana voitaisiin pitää hankkeita, joissa kehitetään opetussuunnitelmia, työssäoppimista tai vaikkapa Taitaja-toimintaa, jotka koskevat koko oppilaitosta ja suurta osaa opiskelijoita. Tätä taustaa vasten voidaan ajatella, että tiedotus on onnistunut vähintään kohtuullisesti.

Runsas viidennes vastaajista ilmoittaa, että omia opiskelijoita on ollut mukana hankkeessa. Hankkeen koulutuksiin on osallistunut vain 11 % vastaajista. Mallin toimivuuteen suhtaudutaan hyvin positiivisesti, sillä 73 % vastaajista kokee, että opetuksen ja kuntoutuksen yhdistäminen toimii ja 34 % vastaajista oli halukkaita toimimaan jopa yhdyshenkilönä.

Tarkennettuihin avokysymyksiin kirjoittivat vastauksia useammin malliin varauksella tai peräti kielteisesti suhtautuneet. Osa tarkennetuista vastauksista oli neutraaleja huomautuksia tai tarkennuksia.

Jos opiskelijan kunto on liian heikko, opinnot eivät etene ja opintoaika vaan kuluu hukkaan. Kokopäiväinen kuntoutuminen on usein paras ratkaisu ainakin aluksi. Loppuvaiheessa voisi olla hyvä yhdistää kuntoutus ja opiskelu, jotta opiskelijalla on tuki kouluun palatessa.

Mallin toimivuutta koskevaa tarkennettuun kysymykseen vastasi 58 henkilöä, joista runsas viidennes suhtautui positiivisesti hankkeeseen ja katsoi mallin toimivan käytännössä ja tuottaneen tulosta opiskelijoiden opintojen tukemisessa ja opintojen loppuun saattamisessa. Nähtiin, että malli toimii hyvin oppilaitosympäristössä antaen vertaistukea ja yksilöllistä tukea nuorille. Toimintamallin käyttöönotto nähtiin tarpeellisena ja sen laajentamista ja kehittämistä toivottiin.

Todettiin myös, että onnistuminen on kiinni toimijoiden asenteista. Laajakantoisempi ajattelutapa ja avoimempi suhtautuminen opiskelijoiden tukemiseen ja erityisesti mielenterveydenongelmiin auttaisi. Opetussuunnitelmat ovat joustavia, ja yksilöllisiä opintopolkuja on mahdollista rakentaa. Muutaman poissaoloapäivän paikkaamisen ei pitäisi heidän mielestään olla suuri ongelma, jos toimitaan opiskelijan edun mukaisesti.

En näe esteitä mallin toteuttamiselle. Lähipäivien poissaolot opetuksesta/työssäoppimisesta on sovittavissa ja soviteltavissa. Ymmärrän pulman, jossa opiskelijalla on muutenkin paljon poissaoloja ja on lisäksi luvallisesti poissa opetuksesta hankkeen lähipäivillä, jolloin itse opinnot eivät etene ja se luo lisää paineita ja negatiivista subtautumista.

Vuorovaikutusta kuntoutuksen ja opetuksen välillä toivottiin lisää. Osa vastaajista kertoi, että opiskelija ilmeisesti oli OPI-hankkeen kuntoutuksessa mukana, mutta hänellä ei ollut tietoa eikä asiasta varmuutta. Eräs vastaajista oletti, ettei hänen kuulukaan tietää opiskelijoiden kuntoutuksesta, vaikka useita ryhmän opiskelijoista oli siinä mukana. Tärkeänä kuitenkin nähtiin, että ainakin keskeiset henkilöt ovat sitoutuneet tekemiseensä, uskovat siihen ja saavat riittävästi resursseja toimintaansa.

Osa vastanneista (12 %) suhtautui malliin myönteisesti, mutta toi esille siitä saadut vähäiset kokemukset. Nämä vastaajat totesivat hankkeen tuoneen uutta tietoa, mutta vasta kokeilun jälkeen on mahdollista tehdä johtopäätöksiä. Vastauksista oli havaittavissa tietynlaista varovaisuutta.

Mallin kautta on kokeiltu aivan uutta toimintatapaa kuntoutuksen tukimuotojen tullessa kouluun. Malli vaatii hyvää yhteistyötä ja etenkin opiskelijahuollon, opiskeluterveydenhuollon ja erityisopetuksen toimijoiden sitoutumista.

On se ainakin kokeilemisen arvoinen malli. Toimii se työelämässäkin.

Ajatuksena kiinnostava, mutta toiminta pitäisi toteuttaa uusilla asiansa tuntevilla ihmisillä. Jos mielenterveysongelmaisia nuoria on kovin paljon integroituna tavallisiin ryhmiin, ei ainoastaan opettaja väsy.

Osa vastaajista (20 %) suhtautui joko hyvin varauksella tai kielteisesti toimintamallin tuomiseen oppilaitokseen. Todettiin, että opettajilla ja varsinkin ryhmänohjaajilla on jo nyt niin paljon tehtäviä, ettei tämäntyyppistä toimintaa voi laittaa heidän tehtäväkseen. Kuntoutusjaksojen aikana opiskelija jää jälkeen opinnoista ja opintojen täydentäminen on työlästä. Toivottiin, että kuntoutusjaksot suunniteltaisiin yhdessä oppilaitoksen kanssa, jolloin niiden optimaalinen synkronointi oppilaitoksen toimintaan olisi mahdollista.

Varauksellista suhtautumista kumpusi myös siitä, että opiskelijat eivät ole kovin innokkaita osallistumaan kuntoutukseen tai he ovat siihen liian huonokuntoisia. Toiminta ei siten kuitenkaan saavuta niitä opiskelijoita, joita haluttaisiin auttaa.

Opiskelijoita ei ole saatu bankkeeseen piiriin vaikka kuinka on yrittänyt puhua sen puolesta ja menty käymään ja katsottu videoita. Pitäisikö ollakin niin päin, että sieltä tulee ihminen tänne koululle ja kun kiinnittyminen on tapautunut ko henkilöön, opiskelija saattaisikin lähteä hänen mukaansa.

Muutaman kannanoton mukaan kaikki koulutusalat eivät sovellu opiskelijoille, joilla on mielenterveyden ongelmia. Erityisesti sosiaali- ja terveysalalla koetaan, että opiskelijoiden soveltuvuus alalle pitäisi varmistaa ja siksi nähdään toimintamallin tuovan alalle henkilöitä, jotka eivät sinne terveydellisten syiden vuoksi kuulu:

Opetus ja varsinaisen mt-kuntoutuksen yhdistäminen lb-koulutuksessa ottaen huomioon nykyiset työelämän vaatimukset on aika mutkikas juttu. Mielestäni kannattaisi ohjata kuntoutujat ensisijaisesti muulle alalle. Psykykinen kuormitus lb-työssä on kova.

Osa vastanneita (38 %) ei tuntenut mallia ollenkaan tai on siitä hieman kuullut. Tämä siitä huolimatta, että ryhmän opiskelijoita on ollut mukana kuntoutuksessa.

Opiskelijat ovat siellä 3 päivää silloin tällöin. Jäävät jälkeen oppimisessa ja tehtävissä. Osallistuin kerran palaveriin, jossa oli bankeihminen, kuraattori, opiskelija ja minä.

Saattaa olla, että yksi ohjattavani on ollut mukana juuri tässä bankkeessa, mutta en ole täysin varma. Aihe on kyllä niin vieras kuin olla voi.

Yleisesti kyselyyn vastanneet pitivät hyvänä, että mielenterveysongelmiin puututaan jo varhaisessa vaiheessa, jotta nuoren mahdollisuudet itse vaikuttaa niihin paranevat. Verkostoitumista pidettiin hyvänä ja mallin kansallista luonnetta arvostettiin. Suurimmaksi eduksi nähtiin, että opiskelijan kuntoutus on osa oppilaitoksen toimintaa, se on suunniteltua ja pitkäjänteistä ja siihen osallistuu oppilaitoksen henkilökuntaa tietyiltä osilta. Opinnot eivät keskeydy kuntoutuksen ajaksi, yhteistyö oppilaitoksen ja kuntoutustoimijan välillä edistää yhteiseen tavoitteeseen pyrkimistä ja laajentaa tukiverkkoa, toisilta oppimista ja antaa kokemuksen siitä, että opetuksen ja kuntoutuksen yhdistäminen on mahdollista. Toiminta nähdään helposti saavutettavana, huomaamattomana, eikä se siten leimaa opiskelijaa. Arvokkaana nähtiin myös ryhmän toiminta ja sen antama vertaistuki opiskelijalle.

Opintoja ei tarvitse jättää ”jäähyllä” hankkeen ajaksi. Oppilaat saavat tukea mielenterveysongelmaansa ja saavat samalla kuulua ammatilliseen opiskeluryhmään... Hanke on ollut ”huomaamaton” ei leimaa opiskelijoita... HYVÄ toimintatapa!

Nuoret eri aloilta voivat jakaa ajatuksiaan lähipäivillä, ei tarvitse olla yksin. Tuki tulee sinne, missä opiskellaan, eikä niin että nuoret siirtyvät tuen piiriin omiin terapiaoihin, joka on irrallaan opiskelusta ja opiskeluympäristöstä. Hanke mahdollistaa myös tukipalveluiden jatkumisen nuoren elämässä hankkeen päättymisen jälkeen. Suunnitelmallisuus ja jatkuvuus.

Tukea saaneet opiskelijat ovat kiitelleet sitä, että kuntoutuksen saaminen on auttanut jaksamisessa. Kaikki toimet, millä edistetään opiskelijoiden hyvinvointia ja opintojen edistymistä, vähentävät samalla keskeyttämiä ja tehostavat läpääsyä. Mallin avulla myös henkilöstön osaaminen kehittyy, kun ollaan mukana konkreettisesti mielenterveysongelman opiskelijan tukemisessa.

Toiminta oli muutaman vastaajan mielestä tuottanut tulosta. Opiskelijoiden jaksaminen oli parantunut ja opintoja saatettiin loppuun. Hanke oli mahdollistanut nuoren pääsyn erityispalveluihin nopeasti ja opiskelijälähtöisesti. Tuki rakentui moniammatillisesti ja joustavasti. Hanke edesauttoi yksilöllisten opintopolkujen luomista ja antoi sellaista henkilökohtaista tukea, jota oppilaitoksessa ei olisi muutoin pystytty antamaan.

Muutama vastaaja ei tuntenut mallia eikä siten pystynyt sanomaan mielipidettään. Eräs vastaaja on vielä odottavalla kannalla:

Katsotaan... kahden viikon päästä ryhmäni opiskelija lähtee OPI-jaksolle :-)

Suurimmalla osalla vastaajista oli huolena resurssien riittävyys. Henkilökunnalla on jo nyt niin paljon tehtäviä, ettei opiskelijoiden yksilöllinen huomioiminen enempää ole mahdollista. Toisaalta pohdittiin, että toiminta saattaa helpottaa työtaakkaa ja siten vapauttaa resursseja.

Monet toivat esille huolen siitä, että opiskelijoiden mielenterveyden ongelmat ovat lisääntymään päin. Samalla kuitenkin ryhmäkokoja suurennetaan, lähiopetustunteja vähennetään ja muutoinkin opetuksen resursseja pienennetään. Resurssit saattavat oppilaitoksessa jakaantua epätasaisesti ja joskus jopa mielivaltaisesti. Kaivattiin koulutuksen järjestäjän koordinoimaa yhteistä pohdin-

taa oppilaitoksen arvopohjasta ja sen opiskelijoille tarjoamista tukimuodoista. Ammatillisessa koulutuksessa on paljon muutoksia, ja jotkin vastaajat kokivat, että tukea tarvitsevien opiskelijoiden tarpeista ei näissä muutoksissa välitetä riittävästi.

Niukkenevien resurssien tilanteessa vastaajat kokivat vaikeaksi lisätä tukea mielenterveysongelmallisille opiskelijoille. Toisaalta tuotiin esille, että monesti riittävät hyvin pienet toimet. Ollaan lähellä ja läsnä, jätetään tiukka arviointi sivuun silloin, kun nuoren elämän palikat ovat sekaisin. Oppilaitoksissa tehdään töitä tulevaisuuden eteen, eli työtä tehdään koko yhteiskunnan hyväksi, ei vain yksittäisen opiskelijan hyväksi. Toivottiin myös henkilöstön välistä yhteistyötä ja toistensa kannustamista, jolloin jaksaminenkin paranee. Myös opettajat tarvitsevat apua ja tukea, kun opiskelijana on mielenterveysongelmainen opiskelija. Työnohjauksen ajateltiin auttavan opettajaa.

Koulutusta kaivattiin, ja toivottiin, että se olisi käytännönläheistä ja paneutuisi arjen ongelmiin. Tällöin se parhaiten auttaisi päivittäistä työskentelyä. Toivottiin myös, että hankkeen kokemuksia voitaisiin käyttää apuna koulutusten tuottamisessa, opetustyön suunnittelussa, toteuttamisessa ja muokkaamisessa.

On hienoa huomata, että oppilaitos on mukana tällaisessa hankkeessa. Toivon, että opettajille kertyy tätä kautta uutta osaamista siinä, miten työtään tekevät. On tärkeä antaa opettajille raamit, joiden mukaan omaa tehtäväkenttäänsä voivat hoitaa. Yhtä tärkeää kuin havahduttaa opettaja huomaamaan mielenterveysongelmat on havahduttaa hänet huomaamaan oma osuutensa ja vapautumaan turbasta syyllisyydestä. Tällä en tarkoita välinpitämättömyyttä vaan ryhtiä ja kohtuutta.

Oppilaiden mielenterveyden ongelmat lisääntyneet paljon viime vuosina tai oppilaat kertovat niistä ja hakevat apua avoimemmin kuin aiemmin. Lisäävät ammatillisten opettajien työtä ja varsinkin ryhmänohjaajan, onneksi tähän kiinnitetään huomiota ja aletaan tekemään asioita tilanteen parantamiseksi. Onneksi koulussamme on lisätty resursseja ja nyt on toimiva ammatillinen tukiverkko. Tilanteisiin tartutaan heti.

Opiskelijoiden poissaolot opetuksesta koettiin ongelmallisiksi. Opiskelija jää jälkeen opinnoissa ja poissaolojen korvaaminen ei kaikilta onnistu. Osalla opiskelijoita on muutoinkin poissaoloja runsaasti ja kuntoutuksen aiheuttamat poissaolot vielä lisäävät niitä. Yksittäinen maininta tuli myös opiskelijatovereiden kriittisestä suhtautumisesta selittämättömiin, mutta hyväksytyihin poissaoloihin.

Hankkeen koordinoinnista oltiin epätietoisia ja tiedottamisen koettiin olevan puutteellista.

En tiedä hankkeesta oikeastaan mitään. Oppilaat käyvät välillä jossain, muuta en tiedä. Lisää tietoa opettajille.

Tietämys mallista ja hankkeesta koettiin vähäiseksi. Toivottiin, että mallista ja hankkeesta tultaisiin kertomaan osastokohtaisesti, jolloin tieto saavuttaisi tehokkaammin opetushenkilökunnan. Tiedotusta pitäisi olla useampaan otteeseen ja palasteltuna sopivina annoksina, jolloin tietoisuus asiasta syvenisi. Kaivattiin oikeita konkreettisia esimerkkejä tukemiseen ja hankkeeseen osallistumisen onnistumiseen ja opiskelijaan oikeaan auttamiseen opiskelussa.

7 Yhteenveto ja pohdinta

Tässä luvussa tarkastellaan ja arvioidaan OPI- Ja Oppimisen yhteispeli -hankkeille ja arviointitutkimukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista koulutuksen järjestäjän, opetushenkilöstön ja opetuksen järjestämisen näkökulmista. Yhteenvedossa myös tehdään kehittämissuhteita kuntoutusmallille. Yhteenveto on jäsenetty hankkeen tavoitteiden mukaisten otsikoiden alle.

Avokuntoutusmallin rakentaminen

Tavoite: Rakentaa opiskelijoiden avokuntoutusmalli, johon voi osallistua opiskelun ohella.

Avokuntoutusmallin kehittämishanke eli OPI-hanke koettiin ainutlaatuiseksi ja täysin uudelleenlaiseksi toimintatavaksi, jossa tehtiin yhteistyötä eri organisaatioiden ja hallinnonalojen välillä. Suunnittelu koettiin huolellisesti tehdyksi ja erityisen arvokkaana pidettiin sitä, että taustaorganisaatiot ja kuntoutuspalvelujen tuottajat olivat alusta lähtien mukana hankkeen suunnittelussa. Eri toimijoiden roolit ja tehtävät oli selkeästi sovittu ja kaikkien osapuolten tiedossa. Tässä suhteessa avokuntoutusmallin rakentaminen saa hyvää palautetta.

Molemmilla hankkeeseen kutsutuilla oppilaitoksilla oli yhteistyötä vastinparinsa eli kuntouttavan tahon kanssa jo ennen hankkeen aloittamista. Molemmissa tapauksissa kuntouttava taho sijaitsee lähellä oppilaitosta, ja molempien kuntouttavien tahojen organisaatioon sijoittuu ammatillinen erityisoppilaitos, joten ammatillisen koulutuksen tuntemus ja mielenterveysopiskelijoiden tukeminen on ollut niille jo ennestään tuttua. Lähtökohdan voi olettaa helpottavan hankkeen toteuttamista ja siksi saatuja tuloksia ei voida suoraan yleistää koko ammatillista koulutusta ja kaikkia kuntoutuspalvelujen tuottajia koskeviksi. Tulokset ovat kuitenkin suuntaa-antavia ja saatujen kokemusten perusteella malli on toimiva ja sillä on selkeä tilaus oppilaitoksissa.

Oppilaitosten erilaisuus tuli hankkeessa selkeästi esille. Toinen kohdeoppilaitoksista on tiivis kampuistyyppinen kun taas toisen yksiköt ovat hajallaan usean kunnan alueella. Tästä seurasi myös kuntoutuskurssien sijoittaminen eri paikkoihin. Toisessa ne järjestettiin oppilaitoksen tiloissa ja toisessa kuntoutuspalvelujen tuottajan tiloissa. Molemmissa toimintatavoissa nähtiin etuja ja sik-

si toimintamalli riippunee tulevaisuudessakin siitä, millainen on oppilaitoksen toimintaympäristö.

Kuntoutusmahdollisuus koettiin hyväksi ja konkreettiseksi työkaluksi, joka toi toiminnan opiskelijoiden arkeen ja integroitui opiskeluun. Koettiin, että opiskelijat sitoutuvat paremmin kuntoutukseen, kun oppilaitoksesta ollaan toiminnassa mukana. Oppilaitoksen taholta on myös helppo kannustaa opiskelijaa ja tarvittaessa jopa saattaa hänet kuntoutukseen. Avokuntoutuksen koettiin integroituvan oppilaitosten toimintaan hyvin ja kokeilu sai hyvää palautetta.

Hyvin vahvasti tuli esille, että oppilaitoksissa on valmiina toimivat järjestelmät tukea tarvitsevien opiskelijoiden tunnistamiseen ja tukemiseen. Näitä ovat opiskelijan yleiset ohjaus- ja tukimallit sekä erityisopetuksen järjestäminen ja siinä käytetyt keinot ja menetelmät. Myös rahoitus järjestyy pääosin erityisopetuksen rahoituksena eli opetustoimintaan ei tarvitse kohdistaa kovin paljon lisää voimavaroja. Lisäresurssia tarvittaneen opiskelijoiden rekrytointivaiheeseen, yhdyshenkilöiden toimintaan sekä yhteistyön ylläpitämiseen oppilaitoksen ja kuntouttavan tahon kanssa.

Opiskelijarekrytointi oli laajaa ja vain pieni osa opiskelijoista päätyi hankkeeseen mukaan. Näiden kartoitusten myötä saatiin kuitenkin tuen piiriin opiskelijoita, jotka ehkä muutoin olisivat jääneet havaitsematta. Koska kaikki opiskelijat eivät päässeet tai halunneet varsinaiseen kuntoutukseen, perustettiin molemmissa oppilaitoksissa epämuodollisempaa kuntoutustoimintaa. OSAOssa toiminta oli nimeltään Arkiryhmä ja Tavastiassa Freedom-toiminta. Tutkimuksessa tuli esille, että näiden vapaamuotoisempien ryhmien toiminnan välimuoto olisi kehittämisen arvoinen asia, mikäli kevyempää, matalan kynnyksen kuntoutustoimintaa tulevaisuudessa halutaan.

Rekrytoinnin yhteydessä hankkeesta on tiedotettu hyvin laajalti vanhemmille ja erilaisille sidosryhmille, joten sitä kautta ovat mielenterveyden ongelmiin liittyvät asiat tulleet tutuiksi ja tarkastelun kohteiksi.

Yhteistyökäytännöt

Tavoite: Kehittää kuntouttavan tahon, oppilaitoksen sekä opiskelijan hoito- ja tukitahojen välistä yhteistyötä ja luoda tarkoituksenmukaisia yhteistyökäytäntöjä.

Arviointitutkimuksen mukaan haastattelujen ja kyselyn antamat näkökulmat avokuntoutuskokeiluun olivat hyvin erilaisia. Haastatteluissa oli mukana opiskelijahuollon ja opetuksen asiantuntijoita, jotka ovat syvällisesti paneutuneet opiskelijoiden ongelmiin ja opiskelun tukemiseen. Hanke oli käytännössä

heidän hallussaan ja opetushenkilöstölle annettiin lähinnä tietoa hankkeesta, mielenterveyden ongelmista ja kuntoutustoiminnasta. Kyselyyn puolestaan vastasivat tavalliset ammatinopettajat, joiden tehtävänä on opetuksen ohessa opiskelijoiden tukeminen. Heidän näkökulmansa oli konkreettisempi ja jossakin mielessä myös kriittisempi, vaikka olisivat kuntoutustoimintaa kannattaneet. Opettajat kokivat hyvin vahvasti, että opiskelijan oppimisen seuraaminen ja tuen antaminen on myös heidän työtään, vaikka varsinainen kuntoutustoiminta on opiskelijahuollon ja muiden asiantuntijoiden tehtävää.

Opettajien tietämys kuntoutushankkeesta vaikutti joissakin tapauksissa hyvin vähäiseltä, vaikka oma opiskelija olisi osallistunut kuntoutukseen. Toisaalta opettajat eivät välttämättä kokeneet, että heidän tulisi siitä tietääkään. Kuntoutuspalvelujen tuottajien kanssa opettajat eivät olleet paljon tekemisissä, yhdyshenkilöt tai opiskelijahuollon henkilöstö toimivat välittäjänä. Opetustoimintaan liittyvää keskustelua on käyty lähinnä kuntoutuskurssien sovittamisesta oppilaitoksen työjärjestyksiin, erityisopetuksen menetelmien hyödyntämisestä ja poisolojen korvaamisesta.

Edellä esitettyjen perusteella voitaneen päätellä, ettei opetuksessa ja opettajien työssä ole tapahtunut hankkeen myötä oleellisia muutoksia yhteistyökäytännöissä. Mielenterveysongelmaisiin opiskelijoihin on kiinnitetty entistä enemmän huomiota ja tukikeinoja on pohdittu ja toteutettu oppilaitoksen tavanomaisten toimintojen rajoissa. Yhteydet kuntoutustoimijoihin ja ulkoisiin sidosryhmiin kulkevat pääosin opiskelijahuollon kautta. Opiskelijahuolto on vastannut opiskelijoiden rekrytoinnista hankkeeseen ja yhteistyöstä kuntoutuspalvelujen tuottajien yhdessä hankeorganisaation kanssa.

Yleisenä näkemyksenä oli, että kun avokuntoutuksesta tulee valtakunnallinen malli, sille on luotava selkeä yhteistyömalli, joka kuvataan ja yhteydenpitäjät nimetään. Yhteistyöpalavereja kuntoutustoimijan ja oppilaitoksen välillä tarvitaan ainakin kuntoutuksen alkaessa, keskellä ja lopussa. Tapahtumat ja siellä tehtävät päätökset tulisi kirjata opiskelijan HOJKSiin. Todettiin myös, että kuntoututtavan tahon tulisi kantaa vastuu näiden kokousten järjestämisestä.

Yhteistyön ylläpitäminen kuntoutuksen ja opetuksen välillä, opiskelijarekrytointi, tiedottaminen ja aikataulujen yhteensovittaminen ovat niitä tehtäviä, jotka pitää suunnitella ja sopia hyvissä ajoin ennen toiminnan aloittamista. Tarvitaan oppilaitoksen toimintaan integroitu selkeä aika- ja toimintastrukturi. Aikataulujen tulisi olla tiedossa hyvissä ajoin, samoihin aikoihin kuin lukuvuosisuunnittelua lukuvuodelle tehdään eli edellisen lukuvuoden puolivälissä. Suunnitelmallisella toiminnalla parannettaisiin kuntoutustoiminnan jatkuvuutta, toteutumista ja onnistumisen mahdollisuuksia.

Kuntoutuspalvelujen tuottajan olisi hyvä varata jonkin verran rahoitusta myös opetushenkilökunnalle, vaikka varsinainen opetustoiminta toteutetaan oppilaitoksen rahoituksella. Rahoitus varmistaisi yhteistyön ja siihen varattaisiin selkeästi aikaa oppilaitoksessa joko opettajilta, erityisopettajilta, ryhmänohjaajilta tai muilta opetuksen ammattilaisilta.

Avokuntoutukseen osallistuminen edellyttää lääkärin kirjoittamaan lausuntoa, jonka katsotaan vaikeuttavan opiskelijoiden motivointia ja rekrytointia hankkeeseen. Lausunnon välttämättömyys on aiheuttanut runsaasti keskustelua, ja on tehty jopa esityksiä siitä luopumista tai sen muokkaamisesta kevyemmäksi versioksi. Hankkeen loppuvaiheessa on kuitenkin havaittu lausunnon tuomia etuja, ja asenne sitä kohtaan on oppilaitoksissa muuttunut positiivisemmaksi. Lausunnon saaminen on tiedotuksen myötä myös helpottunut. Hankkeen myötä ovat yhteistyökäytännöt oppilaitoksen, kuntoutuspalvelujen tuottajien ja alueellisten terveystieteiden kanssa kehittyneet ja keskinäinen luottamus on lisääntynyt.

Yhteistyökäytännöt ovat kehittyneet myös siinä suhteessa, että kuntoutukseen osataan paremmin valita ne opiskelijat, jotka siitä eniten hyötyvät. Nyt saadun kokemuksen perusteella avokuntoutuksen koettiin soveltuvan opiskelijoille, joiden sairaus oli alkuvaiheessa eikä vielä kroonistunut. Tällöin opiskelu ja tutkinnon suorittaminen kannustavat opiskelijaa ja auttavat asennoitumaan tulevaisuuteen positiivisesti.

Toimintojen koordinoituminen yhdeksi kokonaisuudeksi

Tavoite: Löytää keinoja yhdistää kuntoutuskurssi, oppilaitoksen tukitoimet sekä opiskelijan muut hoito- ja tukipalvelut opiskelijan kuntoutumista edistäväksi kokonaisuudeksi

Oppilaitosten näkökulmasta hanke toi opetuksen tueksi konkreettisen työvälineen, jonka käyttö on tehostunut ja parantunut hankkeen kuluessa. Kuntoutus-toimija täydentää oppilaitoksen toimintaa ja tuo sellaista osaamista ja ammattitaitoa, jota oppilaitoksella ei muutoin ole. Esimerkiksi ns. ”koulukuntoisuuden” ja vaihtoehtoisten mahdollisuuksien etsimisessä kuntoutuslaitosten osaamisesta koettiin olevan paljon hyötyä. Tämä osaaminen yhdistyy ja limittyy hyvin luontevasti ammatilliseen koulutukseen ja erityisopetuksen menetelmiin, joten kuntoutuksen ja opetuksen yhdistämistä ei nähty kovin hankalana toimenpiteenä. Jossakin puheenvuorossa todettiin, että kuntoutus on ammatillisen erityisopetuksen jatkumo.

Opiskelijahuollon henkilöstö ja opiskelijahuoltoryhmät ovat toimineet keskeisinä yhteydenpitäjinä kuntouttavaan tahoon ja muihin sidosryhmiin päin. Niiden toiminta on vakiintunutta ja uusi kuntoutusmalli integroitui helposti yhdeksi toimintamuodoksi muiden toimintamuotojen oheen. Hyvästä kokonaisuuden muodostumisesta kertoo se, että OPI-hankkeessa keskeyttävät opiskelijat ovat voineet siirtyä joustavasti kuntoutuksen piiriin, jos opiskelu ei tukitoimista huolimatta ole sujunut.

Ongelmaksi koettiin opetuksen ja lääkinnällisen kuntoutuksen erilainen käsitteistö, ”kielten” erilaisuus ja yhteisen ymmärryksen löytyminen. Lisäksi opetuksen ja kuntoutuksen tavoitteet saattavat erota toisistaan ja aiheuttaa vaikeuksia yhteistyössä. Vuorovaikutus ja pitkä yhteistyö ovat kuitenkin lähentäneet osapuolia. Molemmilla on oma tehtäväkenttensä, jonka rajapinnoilla liikkuminen selkiyttää myös tehtävänjakoa. Yhteistyötä tekemällä ja keskustelemalla näidenkin asioiden katsotaan korjaantuvan ajan mittaan.

Perustyötä tekevien opettajien ja kuntoutusalan ihmisten välillä ei ole aikaisemmin ollut systemaattista yhteistyötä. Tässäkin hankkeessa yhteydenpito tapahtui lähinnä hankeorganisaatioiden ja opiskelijahuoltohenkilöstön välillä. Opettajien osuus näyttäytyi opetustyön toteuttamisena, tiedotuksen kohteena olemisena ja osallisuutena silloin, kun oman opiskelijan asioita käsiteltiin. Ryhmänohjaajan rooli näytti myös hankkeessa vähäiseltä. Saattaa kuitenkin olla, että se on niin vakiintunutta ja arkista toimintaa, ettei se nouse tutkimuksessa esille. Opetuksen osuus kun näyttää integroituvan helposti oppilaitoksen normaaliin toimintaan. Tämä toimintatapa näytti toimivalta ja hyväksytyltä, joten näin lienee parasta toimia hanketta vakiinnutettaessakin.

Opiskelijoiden motivaatiota ja kuntoutuskurssin merkitystä lisäsi kurssin hyväksyminen yhden opintoviikon opintosuorituksiksi vapaasti valittaviin opintoihin. Saman suorituksen opiskelijat saivat myös Freedom-kurssin suorittamisesta.

Tunnistamis- ja ohjaustaidot

Tavoite: Parantaa opettajien taitoja tunnistaa mielenterveyden häiriöistä johtuvia oppimisen ongelmia sekä ohjata opiskelijat tarjolla olevaan kuntoutukseen. Tunnistaminen tapahtuu niin itsenäisesti kuin yhteisöllisestikin ja opiskelijaa osataan motivoida kuntoutukseen.

Opiskelijan mielenterveyden ongelma tunnistetaan yleensä opintojen aikana eikä esimerkiksi peruskouluista saatavaa siirtotietoa hyödynnetä kovinkaan paljon. Tunnistaminen tapahtuu tavallisesti seuraamalla opiskelijoiden opintojen edistymistä, käyttäytymistä ja ulkoista olemusta. Poissaolot ovat selkeä

indikaattori siitä, että opiskelijalla on ongelmia ja usein tunnistaminen käynnistyykin ottamalla tarkasteluun opiskelijan poissaolot ja niiden syyt. Työvälineenä käytetään oppilaitoksissa vakiintuneita käytänteitä, kuten henkilökohtaisia suunnitelmia (HOPS ja HOJKS), joiden avulla asia otetaan puheeksi, tilannetta seurataan ja tarvittaessa ryhdytään toimenpiteisiin. Opetushenkilöstö saa runsaasti tietoa opiskelijoista alkuhaastattelujen ja -kartoitusten kautta. Opiskelijapalvelujen henkilöstö on keskeisessä roolissa opiskelijan mielenterveysongelmien lopullisessa tunnistamisessa ja kuntoutukseen ohjaamisessa. Terveystenhoitajat, kuraattorit, opinto-ohjaajat ja erityisopettajat ovat tässä suhteessa avainhenkilöitä.

Hankkeeseen tulevat opiskelijat ovat yleensä toisen ja kolmannen vuoden opiskelijoita, jolloin oppilaitos on pystynyt hankkimaan tietoa opiskelijasta ja tekemään päätöksiä kuntoutukseen lähtemisestä. Jos kuntoutuksessa on ensimmäisen vuoden opiskelijoita, on nimeäminen tapahtunut yleensä kevätlukukaudella. Syksy on käytetty tuen tarpeen selvittelyyn ja opiskelijan motivoimiseen mukaan hankkeeseen. Suurin osa hankkeeseen osallistuneista opiskelijoista on nimetty erityisopiskelijoiksi, mutta ei välttämättä kaikkia.

Opetushenkilöstölle kohdistetun kyselyn mukaan tunnistamisessa on eroa kohdeoppilaitosten ja vertailuoppilaitosten välillä. Kohdeoppilaitoksissa opettaja huomaa opiskelijan ongelman itse tai tieto kulkee oppilaitoksen sisällä opiskelijahuollon tai ryhmänohjaajan kautta. Tämä kertoo siitä, että kohdeoppilaitosten opetushenkilöstöllä on kertynyt osaamista mielenterveyden ongelmista ja asioista keskustellaan opiskelijahuollon henkilöstön kanssa, joka edelleen ohjaa opiskelijoita kuntoutukseen. Vertailuoppilaitoksissa tietoa saadaan kohdeoppilaitoksista enemmän opiskelijalta itseltään tai nivelvaiheen siirtotiedoista eli opettajan ja opiskelijan välisestä vuorovaikutuksesta.

Kuntoutukseen ohjaus näyttää toteutuneen parhaiten silloin, kun opiskelijahuollon asiantuntijat ovat toimineet ohjauksessa aktiivisesti. Opiskelijat itse saattavat hakeutua omatoimisestikin kuntoutukseen, mutta tarvitsevat siinä ohjauksia, jotta toiminta olisi heidän kannaltaan tarkoituksenmukaista. Erityisesti miespuolisten opiskelijoiden osuus jäi vähäiseksi ja heidän motivoimiseensa tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Yksilölliset opetusmenetelmät

Tavoite: Parantaa oppilaitoksen käytössä olevia yksilöllisen opetuksen menetelmiä, joilla voidaan tukea mielenterveyden häiriöistä kuntoutuvia opiskelijoita.

Oppilaitoksissa on perinteisesti hyvin toimivat käytännöt opiskelijoiden tukemiseen, ja niitä sovellettiin myös hankkeessa olevien mielenterveysongelmais-

ten opiskelijoiden tukemiseen. Uusia menetelmiä ei kehitetty ja yleinen käsitys on, että olemassa olevien mahdollisuuksien käytön tehostamisella, tiedon lisäämisellä ja asenteiden muokkaamisella tullaan hyvin toimeen.

Mukauttaminen, joustavat ja yksilölliset opintojen suoritustavat, räätälöidyt työssäoppimismahdollisuudet, ohjaajien ja muiden tukihenkilöiden hyödyntäminen sekä erityisopetuksen keinot otetaan käyttöön myös mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden kohdalla. Kyselyn perusteella yli puolet vastaajista käyttää näitä menetelmiä, ja noin 20 % ei koe niiden käyttöä mahdolliseksi. Kohdeoppilaitosten vastaajat olivat vahvemmin erilaisten järjestelymahdollisuuksien puolella, kun taas vertailuoppilaitosten vastaajat eivät näitä mahdollisuuksia nähneet yhtä vahvasti.

Oppilaitoksen sisäinen yhteistyö

Tavoite: Parantaa oppilaitoksen eri henkilöryhmien keskinäistä yhteistyötä kuntoutusprosessin käynnistämisessä ja tukemisessa. Oppimista tukeva kuntoutus on tavoitteiltaan kaikkien tiedossa ja toteuttamisvastuu kuuluu kaikille.

Oppilaitoksen sisäiseen yhteistyöhön vaikuttaa se toimintaympäristö, jossa oppilaitos toimii. Esimerkiksi maantieteellinen sijainti, historialliset taustat tai tiettyihin koulutusaloihin painottuminen vaikuttavat tähän toimintaympäristöön. Koulutuksen järjestäjän tehtävä on organisoida ja resursoida oppilaitoksen toiminta ja määritellä sille voimavarat. Kyselyn perusteella 63 % kohde- ja vertailuoppilaitosten vastaajista oli sitä mieltä, että oppilaitoksissa kiinnitetään huomiota mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden hyvinvointiin, ja vain 15 % koki, ettei näin tehdä. Kohdeoppilaitosten vastaajat olivat selkeästi useammin sitä mieltä, että oppilaitoksessa opiskelijan hyvinvointia tuetaan, kuin vertailuoppilaitosten vastaajat. Ero oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($p = 0,034$). Tuloksen perusteella voidaan todeta, että hankkeessa mukana oleva opetushenkilöstö kokee koulutuksen järjestäjän panostavan mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden tukemiseen ja hankkeella voidaan olettaa olleen tähän positiivinen vaikutus.

Koulutuksen järjestäjä päättää eri toimintoihin varattavista voimavaroista. Kysymys mielenterveysongelmaisen opiskelijan oppimisen tukemiseen kohdistetuista resursseista jakoi kohde- ja vertailuoppilaitokset. Kohdeoppilaitosten vastaajista 52 % ja vertailuoppilaitosten vastaajista 39 % oli sitä mieltä, että oppilaitoksessa ohjataan resurssia tähän toimintaan. Ero oli myös tilastollisesti melkein merkitsevä ($p = 0,020$). Tulos osoittaa, että opetushenkilöstö tiedostaa kohdeoppilaitosten hankkeen myötä tulleen panostuksen mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden oppimisen tukemiseen.

Opiskelijahuollon rooli nähdään kyselyn mukaan tärkeänä ja ongelmien vaikeutuessa sen osuus lisääntyy. Opettajat tavallaan siirtävät sen asiantuntevampiin käsiin, kun omat keinot loppuvat. Ohjeistus toimintamuodoista puuttuu tai se ei ole tiedossa, sillä runsaat 40 % kyselyyn vastanneista koki, ettei ohjeistusta ole. Vastaajista 30 % tunsikin ohjeistuksen olemassaolon. Vertailuoppilaitosten vastaaja olivat suorien jakaumien perusteella selkeästi ohjeistuksen puuttumisen kannalla, ja kohdeoppilaitosten vastaajat kokivat useammin, että ohjeistus on olemassa.

Opetushenkilöstö näkee myös, että he saavat opiskelijahuollolta ja omilta kollegoiltaan eniten tukea opiskelijan mielenterveyden ongelmista aiheutuvia pulmia ratkoessaan. Kuraattorit, erityisopettajat sekä muut opettajat ovat tärkeimmät tukijat. Tätä kollegiaalista tukea olisi hyvä kehittää ja antaa siihen mahdollisuuksia oppilaitoksen arjessa. Näin myös oppilaitosten yksiköiden väliset kovin epäyhtenäiset toimintatavat ja toimintakulttuurit löytäisivät yhteisiä muotoja.

Avokuntoutusmallia vakiinnutettaessa on hyvä ottaa huomioon koulutuksen järjestäjien väliset erot. Yhdellä koulutuksen järjestäjillä saattaa olla useita oppilaitoksia omalla alueellaan ja naapurikunnissa. Oppilaitosten yhdistymisestä saman koulutuksen järjestäjän hallintoon on saattanut kulua vain vähän aikaa ja yhteiset käytännöt eri yksiköissä ovat vielä vakiintumattomia. Tällöin tiedottamisen ja koordinoimisen on oltava alusta alkaen tehokasta ja kaikki yksiköt tavoitettavaa. Tärkeänä nähtiin, että tietoa kuntoutuksesta on pidettävä jatkuvasti yllä, koska oppilaitoksen arjessa asia unohtuu. Tiedottaminen koettiin tärkeäksi opiskelijoita harvemmin opettaville opettajille, sivutoimisille tuntiopettajille ja ATTO-aineiden opettajille. Jaksojen vaihtuessa kaikille opettajille tiedottaminen koettiin tärkeäksi ja myös haastavaksi tehtäväksi.

Yhteistyövalmiudet

Tavoite: Vahvistaa ja monipuolistaa oppilaitoksen henkilökunnan yhteistyövalmiuksia opiskelijan hoito- ja tukitahojen kanssa.

Oppilaitosten näkökulmasta avokuntoutusmallissa on uutta oppilaitoslähtöisyyttä, kun oppilaitoksessa pohditaan, tunnistetaan ja valitaan ne opiskelijat, joille kuntoutus saattaisi sopia. Tämä poikkeaa aikaisemmasta käytännöstä, jossa päätökset tehdään Kelan toimesta irrallaan oppilaitoksen toiminnasta. Toimintaa verrattiin haastatteluissa työpaikoilla tapahtuviin TYK- ja ASLAK-kuntoutuksiin, ja toimintatapa on lisännyt oppilaitosten yhteistyöhalukkuutta.

Yhteistyövalmiuksia ovat vahvistaneet yhteinen työskentely opiskelijan asioissa. Lähes 70 % kaikista vastaajista katsoo, että oppilaitoksessa on henkilöitä, joilla on erityistä osaamista mielenterveyden asioissa. Suorien jakaumien perusteella kohdeoppilaitoksissa näitä henkilöitä on selkeästi todennäköisemmin kuin vertailuoppilaitoksissa. Tulos ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä, mutta antaa viitteitä siitä, että yhteistyövalmiudet ovat hankkeen myötä lisääntyneet kohdeoppilaitoksissa.

Oppilaitoksissa pidettiin hyvänä kuntoutuksen toimintatapoja, joita leimaavat opiskelijan rauhallinen kohtaaminen ja hyvän ilmapiirin luominen. Kuntouttava taho toisaalta on oivaltanut, miten paljon oppilaitoksissa tehdään työtä opiskelijoiden oppimisen edistämiseksi ja millaisia hyviä ja joustavia mahdollisuuksia oppilaitoksessa järjestettävä kuntoutus tarjoaa. Molemmipuoliset hyvät kokemukset luovat uskoa organisaatioiden välisen yhteistyön tarkoituksenmukaisuuteen.

Avokuntoutukseen soveltuvia opiskelijoita on suhteellisen vähän verrattuna kaikkiin tukea tarvitseviin opiskelijoihin. Asia hukkuu helposti, ellei mahdollisuutta pidetä jatkuvasti esillä. Kuntoutuksessa olevat opiskelijat ja siihen liittyvä toiminta tuo mielenterveyden ongelmat esille ja keskusteluun ja siten hyödyn-tävät myös niiden opiskelijoiden tukemista, jotka eivät pääse varsinaiseen kuntoutukseen. Toiminta myös muuttaa vähitellen oppilaitosten asenneilmapiiriä ja suhtautuminen mielenterveyden ongelmiin muuttuu arkipäiväisemmäksi ja asiallisemmaksi.

Huolta yhteistyövalmiuksien heikkenemisestä nähtiin koulutuksen kovenevissa arvoissa, talouden niukkuudessa sekä ammatillisen koulutuksen lainsäädän-tömuutoksissa, joiden mukaan kuraattorit ja psykologit siirtyvät oppilaitoksen sijaintikunnan alaisuuteen (Opetushallitus 2014).

Opetushenkilökunnan osaaminen

Tavoite: Kasvattaa opetushenkilökunnan osaamista mielenterveyskuntoutujan kohtaamisessa sekä opettamisen ja ohjauksen erityiskysymyksissä.

Opettajat tunnistavat opiskelijoiden mielenterveydenongelmat käyttäytymisen ja ulkoisen olemuksen perusteella. Poissaolot ovat selkeä viesti opiskelijan motivaation puutteesta tai ongelmista, kyselyn vastaajat olivat tässä suhteessa 90 %:sti yksimielisiä. Kyselyyn vastanneista 60 % oli sitä mieltä, että mielenterveysongelmaisilla opiskelijoilla on enemmän oppimisen ongelmia kuin muilla opiskelijoilla. Kohdeoppilaitoksissa nähtiin oppimisen vaikeutta hieman enemmän kuin vertailuoppilaitoksissa. Tuloksen perusteella voi varovaisesti olettaa,

että osaamisen lisääntyminen olisi lisännyt kohdeoppilaitoksissa myös ongelmien tunnistamista.

Huolestuttavaa kuitenkin on, että kyselyn mukaan vain runsaat 20 % kaikista vastaajista osaa käyttää opetusmenetelmiä, jotka tukevat mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden opiskelua. Huomattavaa on myös, että yli 40 % ei osannut vastata kysymykseen ja kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että opettajat eivät osaa kyseisiä menetelmiä. Vertailu- ja kohdeoppilaitosten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa, mutta suorien jakaumien perusteella osaamisvajetta oli enemmän vertailuoppilaitoksissa. Tämän tuloksen perusteella tehokkaampi koulutus olisi tarpeen, mikäli mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden oppimisen tukemiseen haluttaisiin oikeasti vaikuttaa oppilaitoksissa.

Perustyötä tekevä opettaja haluaa keskittyä opintojen eteenpäin viemiseen ja tavoitteena on tutkinnon suorittaminen tavanomaisia reittejä edeten. Opiskelijaa halutaan tukea ja auttaa, ja sen katsotaan olevan opettajan tehtävä. Kyselyn mukaan lähes 80 % vastaajista näki tukemisen opettajan tehtäväksi. Opettajan osaaminen keskittyy tavanomaisiin oppilaitoksissa käytössä oleviin pedagogisiin ratkaisuihin, yleisen tuen ja erityisopetuksen keinoihin. Näitä ovat joustaminen opintojen suorituksissa ja yksilölliset polut, kannustaminen, tukeminen, huolenpito ja keskustelut. Keskustelut käydään aloitushaastatteluissa, HOPSeja ja HOJKSeja laadittaessa, opiskelun ohessa tai niin, että opettaja etsii muun sopivan tilaisuuden keskusteluun. Kohdeoppilaitoksissa keskustelut tapahtuvat useammin HOPS- tai HOJKS-keskusteluissa ja vertailuoppilaitoksissa taas epävirallisissa tilaisuuksissa. Ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä, mutta näkyi suorissa jakautumisissa. Mielenterveysongelman puheeksi ottamisen koki kyselyyn vastanneista vaikeaksi 40 % ja helpoksi myös 40 %. Henkilökohtaiset suunnitelmat ja niiden tekeminen ovat tuottaneet monille opettajille arvokasta osaamista yleisellä tasolla, mutta mielenterveyteen liittyviin asioiden puheeksi ottamisessa on vielä ehkä syvennettävää.

Opettajat eivät koe, että heidän tulisi olla kovin syvällisesti mukana kuntoutustoiminnassa. Heille riittää tieto siitä, että opiskelija on kuntoutuksessa, tieto toiminnasta, aikatauluista ja tavoitteista. Lisäksi tärkeää on saada tietoa siitä, miten kuntoutus etenee ja miten heidän tulisi tukea kuntoutumista omalla toiminnallaan. Erityisen tärkeää tämä on ryhmänohjaajan kannalta, koska hän huolehtii opiskelijan asioista moneen suuntaan. Selkeästi tuli ilmi, että ryhmänohjaajien ja opettajien osuutta kuntoutustoiminnassa ei tule oleellisesti lisätä, koska todelliset mahdollisuudet paneutua yhden opiskelijan mielenterveyden asioihin eivät ole realistiset.

Nähtävissä oli, että opettajat tunnistavat opiskelijan mielenterveyden ongelmat, mutta tarvitsevat lisää tietoa asiasta. Esimerkiksi masennusta ei haastattelujen perusteella osata käsitellä samalla tavalla kuin muita erityisopetuksellisia tarpeita. Oppimisen ongelmat, kuten lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet, ADHD, kehityksen viivästyminen tai sosiaaliset ongelmat, ovat saaneet oppilaitoksissa runsaasti huomiota ja niiden suhteen osaaminen on lisääntynyt. Mielenterveyden ongelmien osalta samanlaista ”tietoisikutoimintaa” ei ole vielä ollut. Selvästi opettajat myös tarvitsevat pitkäjänteistä tukea rakentaessaan luottamuksellista suhdetta opiskelihaan. Aluksi opiskelija saattaa kieltäytyä puhumasta, häipyä tilanteesta tai käyttäytyä oudolla tavalla. Kyselyn mukaan 78 % vastaajista tuntee avuttomuutta työskennellessään mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden kanssa. Tässä kohden kohdeoppilaitosten vastaajat toivat hieman enemmän esille avuttomuuden tunnetta. Ero ei ollut vielä tilastollisesti merkitsevä ($p = 0,084$), mutta prosentuaalisista luvuista ero on havaittavissa. Tässäkin kohden voitaneen varovaisesti tulkita, että tiedon lisääntyminen lisää myös osaamisen tarvetta ja uskallusta tuoda tarve esille.

Vaikka opettajalla olisi taito ja halu ottaa asia puheeksi, eivät kaikki opiskelijat ole siihen halukkaita. Kaikista vastaajista 50 % katsoi, että opiskelijan ei ole helppo puhua opettajan kanssa. Prosentuaalisten vertailujen perusteella kohdeoppilaitosten opiskelijat ottavat tarjotun tuen helpommin vastaan kuin vertailuoppilaitoksissa. Kohdeoppilaitosten vastaajista 49 % oli joko samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että opiskelijat ottavat vastaan tarjotun tuen. Vertailuoppilaitoksissa vastaava luku oli 35 %. Tämä tulos voitaneen tulkita siten, että kohdeoppilaitosten opiskelijat ottavat asian helpommin esille, koska se on yleisesti hyväksytty ja esillä oleva asia oppilaitoksessa.

Koulutuksen järjestäjän rooli on tärkeä, kun toimintoja suunnitellaan ja toteutetaan. Selkeä enemmistö kyselyyn vastanneista (52 %) katsoo, että henkilöstön osaamiseen ei kiinnitetä erityistä huomiota mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden ohjaamisessa ja oppimisen tukemisessa. Kohdeoppilaitosten vastaajat kuitenkin näkivät vahvemmin, että oppilaitoksessa kiinnitetään siihen huomiota kuin vertailuoppilaitosten vastaajat. Tulos on tilastollisesti merkitsevä ($p = 0,011$).

Koulutukseen oli osallistunut viimeisen vuoden aika 65 % vastaajista, ja 57 % vastaajista ilmoitti saaneensa koulutusta. Hanke on tuottanut tulosta, sillä kohdeoppilaitosten vastaajat kokivat saaneensa koulutusta selkeästi enemmän kuin vertailuoppilaitosten vastaajat. Ero oli tilastollisesti merkitsevä ($p = 0,000$). Vastausten perusteella yleiset luentotyypiset koulutukset eivät tavoita henkilöstöä. Koulutusten tulisi olla pienemmissä yksiköissä, esimerkiksi osastokokouksissa tai vastaavissa. Koulutusten sisällöt eivät saisi olla pelkästään mielenterveyden

ongelmia kuvailevia, vaan niissä tulisi pohtia ratkaisuja ja toimintatapoja, antaa konkreettisia ohjeita ja työvälineitä.

Haastattelujen mukaan henkilökunnan osaaminen on hankkeen aikana lisääntynyt erityisesti mielenterveysongelmien tiedostamisessa, tunnistamisessa ja opetuksen sopeuttamisessa opiskelijan tarpeisiin.

Tiedotusmateriaalin tuottaminen

Tavoite: Tuottaa kuntoutusmallin levittämiseen materiaalia, koulutuksia ja konsultaatioita muihin oppilaitoksiin ja verkko-oppimisympäristöissä. Hankkeen toiminta, tulokset ja malli kootaan loppujulkaisuksi yhteistyössä rahoittajien kanssa.

Oppilaitoksissa hankkeesta tiedottaminen on ollut kattavaa ja tehokasta. Henkilökunta on saanut koulutusta mielenterveyden asioista, hankkeesta on jaettu tiedotteita monilla eri tavoilla ja eri tahoille. Tiedottaminen ei kuitenkaan ole välttämättä tavoittanut opetushenkilökuntaa, joten tiedottamistapaan, laatuun ja sisältöön olisi syytä kiinnittää erityistä huomiota, kun kuntoutustoimintaa vakiinnutetaan. Tiedottamisen täytyy olla pitkäjänteistä ja jatkuvaa. Tällöin asia pysyisi mielessä ja mahdollisuutta osattaisiin käyttää, silloin kun siihen on tarvetta. Opiskelijarekrytoinnin ohessa hanke on tullut tutuksi ulkopuolisille toimijoille, kuten alueen peruskouluille, terveyskeskuksille, opiskelijoiden vanhemmille ja muilla sidosryhmille.

8 Johtopäätökset

Miten hanke on vaikuttanut hankeoppilaitoksissa

Hanke- ja vertailuoppilaitosten opetushenkilöstön vastaukset eroavat toisistaan jonkin verran, joten voidaan katsoa, että hankkeella on ollut vaikutusta kohdeoppilaitoksissa. Keskeisin ero näkyi koulutuksen järjestäjän toiminnassa. Kohdeoppilaitosten vastaajat kokivat enemmän, että koulutuksen järjestäjä tukee työtä mielenterveysongelmaisen opiskelijan tukemiseksi, kohdistaa siihen voimavaroja, tarjoaa opettajille koulutusta ja tekee yhteistyötä ulkopuolisten tahojen kanssa. Ilmapiiri mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden ongelmien kohtaamiseen on kohdeoppilaitoksissa tullut avoimemmaksi ja opiskelijoiden tarpeisiin vastataan herkemmin. Kollegiaalinen tuki ja henkilöstön taidot ovat lisääntyneet. Toisaalta kohdeoppilaitoksissa on myös tietoisuus oman osaamisen rajallisuudesta ja puutteellisuudesta lisääntynyt.

Oppilaitoksissa on valmiit rakenteet kuntoutuksen integroimiseksi oppilaitoksen toimintaan. Opiskelijoiden oppimisen ja elämisen tukeminen on arkipäivää, toimintatavat ja niiden dokumentointiin ovat vakiintuneet. Hanketta varten ei tarvinnut kehittää uusia toimintamalleja. Olemassa olevat järjestelmät viritettiin kuntoutusprosessin käyttöön, erityisesti HOPS- ja HOJKS-prosessit osoittautuivat hyviksi vuorovaikutuksen välineiksi opiskelijan ja opettajan välillä. Todettiin, että kuntoutushanke ei lisännyt oleellisesti opetushenkilöstön työmäärää. Rekrytointi, kuntoutusajatuksen ylläpito, yhteydenpito ja koulutukset olivat uusia työllistäviä toimia.

Opetushenkilöstö näkee opiskelijan tukemisen olevan oppilaitoksen tehtävä. Oppilaitoksissa myös arvostetaan kuntoutuspalvelujen tuottajien toimintaa ja koetaan sen tuoneen lisäarvoa ja täydentävän oppilaitoksen toimintaa. Kuntoutus tuo oppilaitokselle uuden työkalun vaihtoehtoisen tukimuodon, jota ei ole aikaisemmin ollut. Kuntoutustoimijan läsnäolo tekee opiskelijan ongelmasta todemman ja opetushenkilöstö ottaa sen paremmin huomioon omassa työssään. Hankkeen myötä henkilökunnan osaaminen on lisääntynyt erityisesti mielenterveysongelmien tiedostamisessa, tunnistamisessa ja opetuksen sopeuttamisessa opiskelijan tarpeisiin.

Hankkeen aikana mielenterveysongelmaisiin opiskelijoihin on alettu kiinnittää enemmän huomiota ja ongelma on tehty näkyväksi. Diagnoosivaatimus mie-

lenterveyden ongelmasta aiheutti aluksi vastarintaa, mutta hankkeen myötä on siinä nähty myös hyviä puolia ja asenteet ovat muuttuneet positiivisemmiksi. Hankkeen myötä on myös avautunut uusia kanavia ja ajatusmalleja mielenterveysopiskelijoiden tukemiseen. On havahduttu huomaamaan muut kuntoutusmahdollisuudet ja esimerkiksi kolmannen sektorin tarjoamat palvelut nuorten elämän tukemisessa. Hanketoiminnasta on hyötynyt koko oppilaitosyhteisö ja myös ne opiskelijat, jotka eivät ole varsinaiseen kuntoutukseen osallistuneet. Näille kehitettiin matalan kynnyksen kuntoutustoimintaa, johon ei tarvittu diagnoosia. Tähän toimintaan osallistui erityisesti miespuolisia opiskelijoita.

Mitä pitäisi oppilaitoksissa vielä kehittää ja parantaa?

Oppilaitoksissa on toimivat mallit opiskelijoiden tukemiseen, oppimisen ohjaamiseen ja yksilöllisiin ratkaisuihin. Niiden käyttöä mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden opintojen ja kuntoutumisen tukemiseen pitäisi vielä parantaa lisäämällä opetushenkilöstön valmiuksia kohdata ja hyväksyä opiskelijan ongelmat. Mielenterveyden ongelmiin liittyvät käsitteet ovat oppilaitoksissa jäsentymättömiä. Olemassa olevien ohjeistusten päivittäminen tai uusien luominen sekä tehokas tiedottaminen saattaisivat omalta osaltaan parantaa tilannetta.

Opetushenkilöstön osaamista erityisesti mielenterveysongelmaisen opiskelijan konkreettisessa ohjaamisessa on lisättävä. Koulutukset ja luentotilaisuudet ovat osa tätä toimintaa, mutta parempana pidetään omassa yksikössä tapahtuvaa, pitkällä aikajänteellä ja tilanteisiin soveltuvaa kouluttautumista. Kollegiaaliset keskustelut ja vuorovaikutustilanteet koetaan vaikuttavina keinoina osaamisen kehittämisessä.

Ryhmänohjaaja toimii oman opiskelijaryhmänsä yhdyshenkilönä ja odotukset tälle toiminnalle olivat suurempia kuin arviointitutkimuksessa nähtiin. Ryhmänohjaajan osuuden selvittäminen ja realistinen arviointi ryhmänohjaajan toimintamahdollisuuksista olisi hyvä tehdä oppilaitoksissa. Mikäli ryhmänohjaajien osuutta kuntoutuksen toteuttamisessa lisätään, tulisi heille järjestää koulutuksia ja varata toiminnalle oma aikansa.

Poissaolot, muutokset opiskelijan olemuksessa ja käyttäytymisessä saattavat olla merkkejä opiskelijan mielenterveyden ongelmasta. Oppilaitoksissa tulisi edelleen kiinnittää huomiota ohjeistusten tekemiseen, puuttumisen nopeuteen ja opetushenkilöstön taitoon ottaa asia opiskelijan kanssa puheeksi.

Millainen avokuntoutusmalli olisi arviointitutkimuksen viitekehysessä?

Tutkimuksen perusteella avokuntoutus integroituu ja limittyy hyvin ammatillisten oppilaitosten toimintaan. Sen koetaan täydentävän oppilaitoksen toimintaa

ja tuovan konkreettisen työkalun, jonka avulla opiskelijan opiskelua ja elämää yleisesti voidaan tukea. Hahmoteltiin seuraavanlaista porrastusmallia, jonka mukaan mielenterveysopiskelijan tuki organisoituisi:

1. oppilaitoksen tavanomainen opetus, ohjaus ja opiskelijapalvelut oppilaitoksessa
2. ammatillinen erityisopetus oppilaitoksessa
3. kevyt kuntoutustoiminta ilman diagnoosia (Arkiryhmä tai Freedom-toiminnan kaltainen toiminta)
4. diagnoosia edellyttävä avokuntoutus oppilaitoksessa (Kuntoutuslaitos ja Kela)
5. kuntoutus oppilaitoksen ulkopuolella (Kuntoutuslaitos ja Kela).

Toiveita epämuodollisemmasta ilman diagnoosia tapahtuvasta matalan kynnyksen kuntoutuksesta esitettiin hyvin vahvasti, mutta mallintaminen ja mahdollinen kehittäminen ei sisälly tähän tarkasteluun ja jäänee myöhempien pohdintojen varaan.

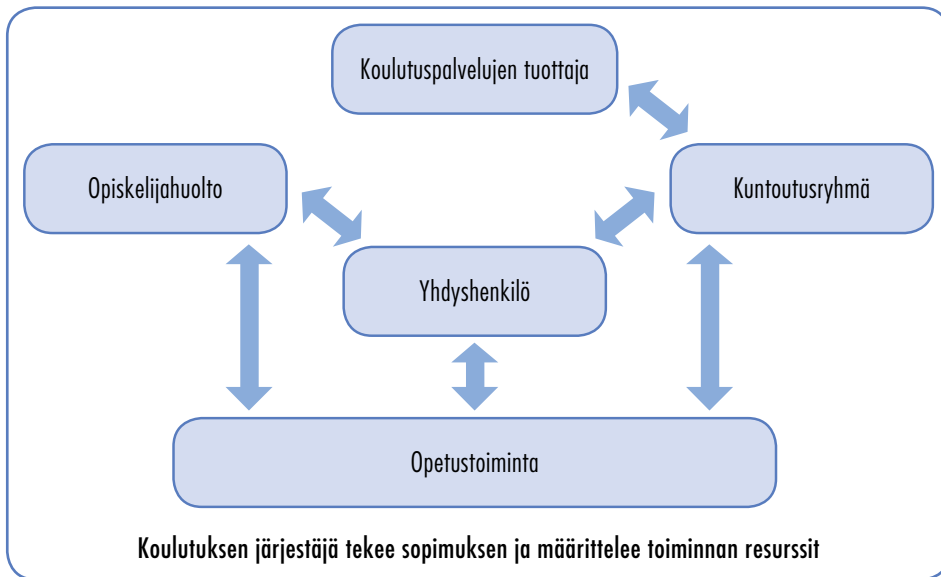
Kuntoutusmallia luotaessa on tärkeää ottaa huomioon koulutuksen järjestämiseen liittyvät tosiasiat ja sopeuttaa kuntoutustoiminta niihin. Opetussuunnitelmat määrittelevät opetuksen sisältöjä ja tavoitteita, toiminta on ryhmämuotoista ja perustuu hyvissä ajoin päätettyihin työjärjestyksiin, jaksotuksiin ja muihin oppilaitoksen toimintaan oleellisesti liittyviin suunnitelmiin. Opiskelun onnistuminen edellyttää ”koulukuntoisuutta”, jonka määrittely olisi tarpeen tehdä yhdessä kuntoutuslaitosten kanssa.

Kuvassa 14 on hahmoteltu arviointitutkimuksesta saatujen ajatusten valossa avokuntoutusmallin toimintaa oppilaitoksen näkökulmasta. Siinä perustan toiminnalle antaa koulutuksen järjestäjä, joka sopii avokuntoutusmallin käyttöönotosta kuntoutuspalvelujen tuottajien kanssa. Koulutuksen järjestäjä myös organisoii ja resursoii toiminnan oppilaitoksessa. Sopimuksessa on syytä sopia mahdollisimman tarkasti toimijoiden vastuut, nimetä toimijat ja määritellä toiminnan arviointi. Koska avokuntoutus ja yhteistyö palveluntuottajan kanssa on uutta, sillä ei ole vanhoja perinteitä, ja ilman tarkkoja suunnitelmia ja vastuutuksia se saattaa hukkua oppilaitoksessa monien muiden toimintojen joukkoon.

Kuntoutus tapahtuu tavanomaisen opetustoiminnan ohessa. Opettajat ottavat huomioon kuntoutukselle asetetut tavoitteet omassa työssään ja tukevat opiskelijan kuntoutumista normaalin opetuksen ohessa. Vakiintuneet tavat tukea opiskelijoita, järjestää erityisopetusta ja tehdä yhteistyötä opiskelijahuollon henkilöiden kanssa ovat hankkeessa osoittautuneet hyviksi toimintatavoiksi. Niiden käyttöä pitää tehostaa ja virittää vielä enemmän opiskelijoiden mielenterveyttä

tukeviksi. Tarvittaessa opettajat osallistuvat omaa opiskelijaansa koskeviin kuntoutuspalavereihin. Avokuntoutuksessa olevan opiskelijan ryhmänohjaajalle ja opettajille annetaan säännöllisesti tietoa kuntoutuksen etenemisestä ja tavoitteista. Tiedot kirjataan opiskelijan HOPSiin tai HOJKSiin. Tiedottamisesta ja kirjaamisesta vastaavat pääasiassa yhdyshenkilöt ja opetuksesta ryhmänohjaajat tai opettajat omista aineistaan.

Kuva 14. Avokuntoutusmalli tutkimustulosten viitekehyksessä

Opiskelijahuollon henkilöstö on avainasemassa rekrytoitaessa opiskelijoita kuntoutukseen, kuntoutustoiminnan jatkuvassa ylläpitämisessä ja yhteistyössä kuntoutustoimijan kanssa. Opettajat havainnoivat ja seuraavat opiskelijoita ja tuovat kuntoutustarpeen esille opiskelijahuollon henkilöstölle, jotka vievät asiaa edelleen eteenpäin.

Yhdyshenkilö toimii linkkinä opetuksen ja kuntoutuksen välillä. Yhdyshenkilö on oppilaitoksen työntekijä, joka on opiskelijoiden kuntoutuksen toteuttamisessa ja seuraamisessa avainhenkilö. Yhdyshenkilö on opiskelijan luottohenkilö, jonka kanssa voi ottaa puheeksi opiskeluun ja kuntoutukseen liittyviä asioita. Tarvittaessa yhdyshenkilö on yhteydessä opetushenkilöstöön tai kuntoutuspalvelujen tuottajiin eli toimii opiskelijan ”puhemiehenä”. Opiskelijahuollon henkilöstön tai erityisopettajan osaaminen näyttäisi soveltuvan parhaiten yhdyshenkilölle.

Kuntoutustyöryhmä muodostuu oppilaitoksen ja kuntoutuspalvelujen tuottajien edustajista. Työryhmä koordinoi kuntoutuksen toteuttamista, seuraa ja ke-

hittää toimintaa. Koordinointiin kuuluvat esimerkiksi aikataulujen suunnittelu ja sovittaminen oppilaitoksen toimintaan, kuntoutuskurssien käytännöistä sopiminen sekä opiskelijoiden rekrytointi kuntoutukseen yhdessä oppilaitoksen opiskelijahuollon henkilöstön kanssa.

Mitä pitäisi ottaa vakiinnuttamisessa huomioon?

Oppilaitoksissa on valmiit toimintamallit ja halukkuus opiskelijoiden oppimisen tukemiseen, joten avokuntoutusmalli voidaan rakentaa ja virittää olemassa oleville toiminnoille. Oppilaitoksen ja kuntoutuspalvelujen tuottajien välisen yhteistyön systemaattinen organisointi ja resursointi on kuitenkin tehtävä erikseen. Koulutuksen järjestäjän täytyy olla vahvasti mukana, kun avokuntoutusmallia tuodaan oppilaitokseen.

Kuntoutuksen ja opetuksen kielet ja kulttuurit ovat erilaisia ja nämä erot on syytä ottaa huomioon suunnittelu- ja toteutusvaiheessa. Yhteisiä tapaamisia opetuksen ja kuntoutuksen välillä tarvitaan, jotta tieto kulkee opetuksesta kuntoutukseen ja päinvastoin. Yhteistyön avulla myös opitaan hyödyntämään kummankin osapuolen osaamista ja ymmärtämään toiminnallisia eroavaisuuksia.

Opiskelijahuollon ja erityisesti kuraattorin rooli on hankkeen aikana ollut vahva ja sen säilyttäminen vakiinnuttamisen yhteydessä on tarkoituksenmukaista. Opiskelijahuollon henkilöstöllä on kokemusta ja osaamista opiskelijoiden vaikeidenkin ongelmien käsittelyssä.

Avokuntoutusmallille tulisi luoda oppilaitoksissa selkeä strukturi yhdessä oppilaitoksen ja kuntoutustoimijan kanssa hyvissä ajoin ennen toiminnan aloittamista. Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten erilaisuus on otettava suunnittelussa huomioon.

Tiedotuksen pitäisi olla yleisellä tasolla laajaa ja kaikkia oppilaitoksen henkilöstöryhmiä koskevaa, jotta toiminta vakiintuisi oppilaitoksen arkeen. Opetushallituksen olisi hoidettava valtakunnan tason tiedottaminen ja henkilöstön kouluttaminen keskitetysti ja konkreettinen toteutus voisi hoitua esimerkiksi ammatillisten erityisoppilaitosten asiantuntijapalveluiden kautta. Tiedotuksen olisi syvennyttävä sitä mukaan kuin henkilöitä on mukana toiminnassa. Hankkeessa kehitetty porrastettu tiedostusmalli voisi toimia tiedotustoiminnan pohjana.

Opetushenkilöstön pitää saada tietoa kuntoutuksesta ja sen etenemisestä, mutta kovin aktiivisen roolin odottaminen on ehkä epärealistista. Opetushenkilöstön tehtävä hankkeessa on oppimisen ohjaaminen ja opiskelijoiden tukeminen koulutuksen järjestäjän linjausten mukaisesti.

Lähteet

- Johnson, B.R. & Onwuegbuzie, A.J. 2004. Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose has Come. *Educational Researcher* 33(7), 14–26.
- Kauranen, U. & Sipilä, S. (toim.) 2013. Oli syy tulla kouluun – Oppilaitoksen ja kuntoutuksen yhteispeliä oppilaitoksen arjessa. *Kiipulasäätiö*. Turenki.
- Kansaneläkelaitos. 2010. Ammatillista perustutkintoa suorittavien avomuotoisen mielenterveyskuntoutuksen kehittämishanke (OPI-hanke) vuosina 2011–2013.
- Kiipula 2011. Oppimisen yhteispeli – Missä mennään mitinki 13.12.2011. Muistiinpanot.
- Kiipula 2012. OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeiden koonti 5.10.2012.
- Korkeakoski, E. & Tynjälä, P. (toim.) 2010. Hyötyä ja vaikuttavuutta arvioinnista. *Koulutuksen arviointineuvoksen julkaisuja* 50. Jyväskylä.
- Kumpulainen 2011. Opetajat Suomessa 2010. *Koulutuksen seurantaraportti 2011:6*. Opetushallitus.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 1998. 630/21.8.1998.
- Opetushallitus 2009. Lapsi- ja perhetyön perustutkinto, lastenohjaaja 2009. Lapsi- ja perhetyön koulutusohjelma/osaamisala. *Ammatillisen perustutkinnon perusteet*. Määräys 18/011/2009.
- Opetushallitus 2014. Ammatillisten perustutkintojen perusteet, Opiskeluhoito. Määräys 7.3.2014 10/011/2014.
- Opetushallitus 2012. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmän raportit. <http://vos.uta.fi/rap/ptr/s12/p02elk6os.html>- Luettu 25.4.2014.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012a. Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016. *Kehittämissuunnitelma*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:1. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. 2012.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012b. Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus opiskelijaksi ottamisesta 2012. 20.12.2012.
- Yli-Luoma, P.J.V. 2000. Johdatus kvantitatiivisiin analyysimenetelmiin SPSS-ohjelman avulla. *International Multimedia & Distance Learning*: Sipoo.

Liitteet

Liite 1

Ohjausryhmän kokoonpano

Kiisseli Irja, suunnittelija, Kela

Kilpeläinen Arja, kehitysjohtaja, Bovallius ammattiopisto

Kortesniemi Päivi, opiskelijapalvelupäällikkö, Koulutuskeskus Tavastia

Kosonen Kirsti, rehtori, Jyväskylän ammattiopisto

Lehtola Arto, rehtori, Hyria Koulutus Oy

Miettinen Kaija, erityisasiantuntija, tutkija, Bovallius-ammattiopisto

Niemelä-Pentti Saija, rehtori, Oulun seudun ammattiopisto

Kulmala Juhani, opetusneuvos, Opetushallitus

Tuulio-Henriksson Annamari, johtava tutkija, Kela

Liite 2

Aineistoanalyysin asiakirjat

Hankesuunnitelma, Ammatillista perustutkintoa suorittavien opiskelijoiden avomuotoisen mielenterveyskuntoutuksen kehittämishanke (OPI-hanke) vuosina 2011–2013, 3. Kansaneläkelaitos 3.9.2010 Liite 1

Oppimisen yhteispeli -hanke, Työsuunnitelma 2.11.2010, Hilikka Seppänen ja Päivi Korttesniemi

Oppimisen yhteispeli – Missä mennään mittinki, 13.12.2011

OPH Valtionavustukset ammatillisen peruskoulutuksen kehittämiseen, hankehakemus 16.3.2012

Opi- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeiden yhteistyökokous, 27.9.2012, Kela

OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeiden koonti, 5.10.2012, Kiipulasäätiö

OPI-hanke, terveydenhoitajan näkökulma, luonnos julkaisuun, 7.12.2012

Oppimisen yhteispeli -hankkeen tutkimus, 17.1.2013, Kela

OPI-hanke ja erityisopetus, Elina Jalli 29.1.2013, luonnos julkaisuun

Kokousmuistiinpanot, arviointitutkimuksen kartoituskokous Hämeenlinnassa 29.1.2013

Opiskelijakuntoutushanke, diaesitys, Päivi Korttesniemi 4.2.12013

Oppilaitoksen ja palveluntuottajien yhteistyö – haasteet ja onnistumiset, OPI-hankkeen työkokous, Helsinki, 27.11.2013, Päivi Korttesniemi

Oppimisen yhteispeliä ja hyvinvointia -seminaari, 18.12.2013, Verkatehdas, Hämeenlinna

Koulutuskeskus Tavastia, Case Freedom -luonnos julkaisuun

Liite 3

Tiedot yksilö- ja fokusryhmähaastattelutilanteista

Yksilöhaastattelut

Yksilöhaastattelut toteutettiin Oulussa 9.9.2013, jolloin läsnä olivat projektikoordinaattori Nina Moilanen, erityisopettaja Irene Männistö Oulun seudun ammattiopiston Haukiputaan yksiköstä ja ammatillinen kuntoutusohjaaja Marjo Savukoski Verveltä. Haastattelu kesti noin kaksi tuntia. Koulutuskeskus Tavastialla 1.10. yksilöhaastatteluun osallistui Tavastian projektikoordinaattori.

Fokusryhmähaastattelut

Haastattelut toteutettiin seuraavasti:

Opettajat ja opiskelijahuolto Hämeenlinnassa 24.9.2013

Eskelinen Erja, koulukuraattori, opiskelijapalvelut
Ekholm Tia, opettaja, erityisopettaja, pintakäsittelyala
Peltoniemi Marja, lehtori, erityisopettaja, Atto-aineet
Rokka Suvi, ammatillinen ohjaaja, käsi- ja taideteollisuus ja vaatetusala
Kilkka Minna, lehtori, erityisopettaja, rakennus- ja maanmittausalat
Jalli Elina, erityisopettaja, Atto-aineet, erva-koordinaattori
Ketonen Eerika, nuoriso-ohjaaja, opiskelijapalvelut
Laiho Kimmo, koulukuraattori, opiskelijapalvelut
Kortesniemi Päivi, opiskelijapalvelupäällikkö

Koulutuksen järjestäjä ja projektiryhmä Oulussa 30.9.2013

Niemelä Pentti Saija, OSAO, rehtori
Savukoski Marjo, ammatillinen kuntoutusohjaaja, Verve,
Paitsola Kirsi, Verve, palvelupäällikkö, kuntoutusohjaaja
Pajulampi Kaarina, OSAO, opiskelijahuollon esimies
Moilanen Niina, OSAO, projektikoordinaattori

Opettajat ja opiskelijahuolto Oulussa 30.9.2013

Meriläinen Ritva, kuraattori
Ollinketo Erkki, erityisopettaja
Hakalin Ilona, opinto-ohjaaja
Marttila-Vesainen Ilona, erityisopetuksen vastaava
Anderson Maria, opinto-ohjaaja
Jussila Anja, opinto-ohjaaja

Koulutuksen järjestäjä ja projektiryhmä Hämeenlinnassa 1.10.2013

Kujala Heini, rehtori
Ulla Kauranen, projektikoordinaattori (OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeet); Kiipula
Ora Petteri, projektijohtaja, Kiipula
Kortesniemi Päivi, opiskelijapalvelupäällikkö, oppilaitoksen yhdyshenkilö Opi- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeet

Liite 4

Fokusryhmähaastattelujen teemat

Oppimisen yhteispeli -hanke, tutkimus oppimisen ja oppilaitoksen näkökulmasta

Tutkimuksen tekijä Kaija Miettinen, S. ja A. Bovalliuksen säätiö

Hankkeen rahoittaja Opetushallitus

Tutkimuksen rahoittaja: Kela

Haastattelujen ajankohdat: Tavastia 24.9. ja 1.10., Oulu 30.9.2013 (2 haastattelua)

Alla keskeiset teemat, joita fokusryhmähaastattelussa tullaan joustavasti ja väljästi käsittelemään. Haastattelua voidaan nimittää puolistrukturoiduksi haastatteluksi ja tavoitteena on, että myös uudet ajatukset ja teemat mahtuvat mukaan.

Teema 1 Hanke/Kuntoutusmalli oppilaitoksessa

- Miten hyvin hanke/kuntoutusmalli tunnetaan oppilaitoksessa?
- Miten koulutuksen järjestäjä/oppilaitos/opintolinja on valmistautunut hankkeen toteuttamiseen ja miten hankkeesta on tiedotettu henkilökunnalle?
- Miten oppilaitoksen henkilökunta on saanut tiedon opiskelijan osallistumisesta hankkeeseen ja mitä opetukseen liittyviä toimenpiteitä tiedon perusteella on tehty opiskelun ja oppimisen tukemiseksi?
- Kaikille opiskelijoille tehdään HOPSit ja erityisopetusta saaville opiskelijoille HOJKSit. Onko niiden laatimisessa otettu huomioon mukanaolo hankkeessa ja onko se vaikuttanut niiden laatimiseen ja toteuttamiseen, eli onko näillä kahdella eri tukimuodolla yhteys toisiinsa ja millainen yhteys, millaisia kokemuksia opetushenkilökunnalla on asiasta?
- Miten opettajat ovat toimineet tilanteissa, joissa kuntoutuksessa oleva opiskelija keskeyttää opiskelun ja mikä on toimintamalli silloin, kun keskeyttämisen vaara on olemassa?
- Millaisia opetusjärjestelyjä on oppilaitoksessa tehty hankkeen toteuttamiseksi ja kuntoutusmallin toimivuuden varmistamiseksi (esim. poissaolojen korvaamiset, työssäoppiminen jne)?

Teema 2 Kuntoutusmallin edellyttämät voimavarat

- Mitä toimiva malli edellyttää opettajalta ja muulta henkilökunnalta?
- Miten hanke on vaikuttanut opettajan ajankäyttöön
- Millaiset resurssit toimiva kuntoutusmalli mielestänne edellyttäisi?
- Millaiset resurssit on varattu hankkeen toteuttamiseksi?

Teema 3 Kuntoutusmallin toimivuus oppilaitoksessa

- Toimiiko kuntoutusmalli oppilaitosympäristössä?
- Onko se juurtunut osaksi arkipäivän opetustyötä?
- Millaisia hyviä asioita se on tuonut mukanaan?
- Millaisia esteitä toteuttamisella on?
- Miten tieto on kulkenut opettajien ja hankkeen yhdyshenkilöiden välillä?
- Millaisen tiedon kulkemista pidetään tärkeänä?
- Millainen ja kuka olisi hyvä yhdyshenkilö oppilaitoksen näkökulmasta?

Teema 4 Hankkeen/kuntoutusmallin vaikutukset

- Onko opettajien osaaminen parantunut mielenterveysongelmanaisen oppilaan tunnistamisessa ja opetuksen sopeuttamisessa nuoren tarpeiden mukaiseksi hankkeen aikana?
- Miten hanke on lisännyt opettajan ammatillisia valmiuksia tukea opiskelijaa opinnoissa ja erityisesti ongelmatilanteissa?
- Onko hanke parantanut koulutuksen läpäisyä/vähentänyt keskeyttämiä?

Teema 5 Katse tulevaisuuteen

- Onko toiveita kuntoutusmallin vakiinnuttamisesta?
- Millainen olisi toimiva malli oppilaitoksen näkökulmasta?
- Millainen olisi kuntoutustoimijan tai Kelan rooli toimivassa mallissa?
- Kun kuntoutusmalli vakiinnutetaan, miten pitäisi toimia, jotta tulokset olisivat mahdollisimman hyvät?
- Hankkeen ulkopuolelle jäi opiskelijoita. Mitä pitäisi tehdä heidän kanssaan? Osallistuivatko hankkeeseen ne opiskelijat, jotka sen tarpeessa olivat?

Teema 6 Hankkeen arviointia

- Kunkin osallistujan yhteenveto ja arvio hankkeen toteutumisesta ja tuloksista.

Liite 5

Kyselylomake

Arviointikysely OPI- ja Oppimisen yhteispeli

1. Opetusryhmissäni on ollut mielenterveysongelmaisia opiskelijoita *

- Lähes kaikissa opettamissani ryhmissä
- Noin puolessa opettamistani ryhmistä
- Silloin tällöin yksittäisiä opiskelijoita
- Hyvin harvoin
- Ei koskaan

2. Omat näkemykseni mielenterveysongelmaisista opiskelijoista *

	eri mieltä	jok- seen- kin eri mieltä	en osaa sanoa	jok- seen- kin samaa mieltä	samaa mieltä
Mielenterveysongelmaisilla opiskelijoilla on enemmän oppimisen ongelmia kuin muilla opiskelijoilla	☐	☐	☐	☐	☐
Mielenterveysongelmaisilla opiskelijoilla on paljon poissaoloja koulusta	☐	☐	☐	☐	☐
Mielenterveysongelmaiset opiskelijat ovat tunnollisia opiskelijoita	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen itseni joskus avuttomaksi, kun työskentelen mielenterveysongelmaisen opiskelijan kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
Minun on helppo ottaa puheeksi mielenterveysasiat opiskelijan kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
Minun on helppo tukea mielenterveysongelmaista opiskelijaa	☐	☐	☐	☐	☐
Opiskelijoiden on yleensä helppo keskustella opettajan kanssa ongelmistaan	☐	☐	☐	☐	☐
Opiskelijat ottavat mielellään tarjoamani tuen vastaan	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän mielenterveyden ongelmien tavallisimmat tunnusmerkit	☐	☐	☐	☐	☐

3. Mielestäni tavallisimmat mielenterveyden ongelmien tunnusmerkit ovat seuraavat:

---

4. Tavallisesti saan tiedon opiskelijan mielenterveyden ongelmista *

- Huomaan itse
- Opiskelija kertoo
- Opiskelijahuollon henkilöstöltä
- Ryhmänohjaajalta
- Nivelvaiheen siirtotiedoista
- Opiskelijan vanhemmat kertovat
- Muualta, mistä _____

5. Tieto siirtyy yleensä *

- Peruskoulun siirtotiedoista
- Muista lähteistä saaduista siirtotiedoista (muu oppilaitos, kuntoutuslaitos tms.)
- Opiskelijan aloitusvaiheessa, kun tehdään alkukartoituksia
- HOPSin laatimisen yhteydessä
- HOJKSin laatimisen yhteydessä
- Opiskelijahuoltokokouksissa
- Kodin ja koulun yhteistyössä
- Muualla, missä _____

6. Opiskelijan kanssa keskustelen asiasta *

- HOPS-keskustelujen yhteydessä
- HOJKS-keskustelujen yhteydessä
- Ryhmänohjaajatuntien yhteydessä
- Sidosryhmätapaamisissa
- En keskustele asiasta opiskelijan kanssa
- Muutoin, missä yhteydessä _____

7. Omaan työhöni olen saanut mielenterveyden ongelmien käsittelyssä eniten tukea *

- Muilta opettajilta
- Ohjaajilta/avustajilta/ammattimiehiltä
- Erityisopettajilta
- Opiskelijan ryhmänohjaajalta
- Esimieheltäni
- Kuraattorilta
- Opinto-ohjaajalta
- Terveydenhoitajalta
- Sidosryhmän edustajalta, keneltä _____
- Muulta henkilöltä, keneltä _____

8. Olen mukauttanut opetusta tai oppimisympäristöä tukiessani mielenterveysopiskelijan opiskelua seuraavalla tavalla:

---

9. Paras tapa tukea mielenterveysongelmaisen opiskelijan oppimista on mielestäni

---

10. Oppilaitoksen näkökulma mielenterveysopiskelijoiden opintojen tukemiseen *

	eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	en osaa sanoa	jokseenkin samaa mieltä	samaa mieltä
Oppilaitoksessamme tuetaan aktiivisesti mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden opiskelua	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaitoksessamme kiinnitetään huomiota mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden hyvinvointiin	☐	☐	☐	☐	☐
Mielestäni mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden oppimisen tukeminen on opiskelijahuollon tehtävä	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaitoksessamme suunnataan resursseja mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden oppimisen tukemiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Opetussuunnitelmaa on mahdollista mukauttaa mielenterveysongelmaisen opiskelijan tarpeiden mukaan	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaitoksemme tarjoaa mahdollisuudet erilaisten opetusmenetelmien ja järjestelyjen toteuttamiseen mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden osalta	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaitoksessamme on saataville ohjeita mielenterveysongelmaisen opiskelijan kanssa toimimisesta	☐	☐	☐	☐	☐
Opettajalla on ratkaiseva rooli mielenterveysongelmaisen opiskelijan opintojen tukemisessa	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaitoksemme tekee yhteistyötä oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa mielenterveyden asioissa	☐	☐	☐	☐	☐

11. Yhteistyötahoja ovat

---

12. Henkilöstön osaaminen *

	eri mieltä	jok- seen- kin eri mieltä	en osaa sanoa	jok- seen- kin samaa mieltä	samaa mieltä
Oppilaitoksessamme kiinnitetään huomiota henkilöstön osaamiseen mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden ohjaamisessa ja oppimisen tukemisessa	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaitoksessamme on henkilöitä, joilla on erityistä osaamista mielenterveyden asioissa	☐	☐	☐	☐	☐
Opettajat osaavat käyttää opetusmenetelmiä, jotka tukevat mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden opiskelua	☐	☐	☐	☐	☐
Henkilökunta on saanut koulutusta mielenterveysasioista	☐	☐	☐	☐	☐
Olen osallistunut mielenterveyden asioita käsittelevään koulutukseen viimeisen vuoden aikana	☐	☐	☐	☐	☐

13. Vapaa tila mielipiteelle tai ajatukselle

Taustatietoja vastaajasta

14. Rastita koulutusala/koulutusalat, joilla toimit *

- Humanistinen ja kasvatustieteiden ala
- Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala
- Tekniikan ja liikenteen ala
- Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
- Kulttuuriala
- Luonnontieteiden ala
- Luonnonvara- ja ympäristöala
- Matkailu-, ravitsemis- ja talousala

15. Toimin pääasiassa *

- Ammatinopettajana
- Ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien opettajana (ATTO-aineet)
- Erityisopettajana
- Opinto-ohjaajana
- Kuraattorina
- Ohjaajana/avustajana
- Ammattimiehenä
- Muuna, mikä _____

16. Toimin päätyöni lisäksi *

- En tee muuta
- Ryhmäohjaajana
- Osaston tai yksikön päällikkönä
- Erityisopetuksen vastaavana
- Muuna, mikä _____

17. Rastita ammattiin liittyvä koulutus/koulutukset *

- Aineenopettajakoulutus
- Ammatillinen opettajakoulutus
- Ammatillinen erityisopettajakoulutus
- Erityisopettajan koulutus (yliopisto)
- Opinto-ohjaajan koulutus
- Muu, mikä _____

Taustietoja vastaajasta

18. Iältäni olen *

- alle 30 vuotta
- 30–39 vuotta
- 40–49 vuotta
- 50–59 vuotta
- yli 60 vuotta

19. Sukupuoleni on

- nainen
- mies

20. Rastita koulutustaso *

- Toisen asteen koulutus
- Alempi korkeakoulututkinto
- Ylempi korkeakoulututkinto
- Muu, mikä _____

21. Hanketoiminta *

	kyllä	en
Olen ollut toimijana mielenterveyteen liittyvässä hankkeessa	☐	☐
Olen osallistunut jonkin mielenterveyshankkeen tilaisuuteen	☐	☐
Olen kuullut, että oppilaitoksessamme on meneillään mielenterveyteen liittyvää kehittämistoimintaa	☐	☐
Olen hyödyntänyt mielenterveyshankkeissa tuotettua materiaalia	☐	☐

22. Rastita oppilaitos, jossa työskentelet *

- Ammattiopisto Tavastia
- Oulun seudun ammattiopisto
- Jyväskylän ammattiopisto/Jämsän ammattiopisto
- Hyria Koulutus Oy

Seuraavat OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hanketta koskevat kysymykset on tarkoitettu vain Tavastian ja OSAOn henkilökunnalle

23. OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeesta *

	kyllä	en
Oletko kuullut OPI- tai Oppimisen yhteispeli -hankkeesta ennen tätä kyselyä?	☐	☐
Tunnetko hankkeessa kehitetyn mallin, jossa opiskelu ja kuntoutus yhdistetään?	☐	☐
Onko opiskelijoitasi ollut hankkeessa mukana?	☐	☐
Oletko ollut hankkeen koulutuksissa?	☐	☐
Koetko opetuksen ja kuntoutuksen yhdistämisen toimivaksi ratkaisuksi?	☐	☐
Haluaisitko toimia opiskelijan tukihenkilönä vastaavassa toiminnassa?	☐	☐

24. Mielipiteesi mallin toimivuudesta oppilaitosympäristössä

---

25. Mitä hyvää näet mallissa olevan?

---

26. Mitä esteitä näet mallin toteuttamisella olevan oppilaitosympäristössä

---

27. Vapaa paikka hanketta koskevalla mielipiteelle tai ajatukselle

---

28. Vapaa sana ja vastaajan viestit

Liite 6

Sähköisen kyselyn sähköpostiviestin lähete

Hyvä vastaanottaja

Oppilaitoksesi henkilökunta on valikoitunut kyselytutkimukseen, jossa kartoitetaan erityisesti masennus- ja ahdistusoireisten opiskelijoiden oppimisen tukemista. Kyselyyn osallistuvat neljän koulutuksen järjestäjän ammattiopistot; **Hyria Koulutus Oy, Jyväskylän koulutuskuntayhtymä, Koulutuskuntayhtymä Tavastia sekä Oulun seudun koulutuskuntayhtymä.**

Kyselyn taustalla on Kansaneläkelaitoksen (Kela) ja Opetushallituksen toteuttamat OPI- ja Oppimisen yhteispeli -hankkeet, joiden tavoitteena on luoda kuntoutusmalli mielenterveysongelmaisten opiskelijoiden opintojen tukemiseksi opintojen aikana. Kehittämishankkeen taustalla vaikuttavat puolestaan nuorten lisääntyneet mielenterveyden häiriöt, joihin tulisi puuttua mahdollisimman varhain.

Kyselyyn vastaaminen vie aikaa noin 20 minuuttia. Kysely on ehdottoman luottamuksellinen ja tulokset julkaistaan hyvin yleisellä tasolla. Vastuullisena tutkijana toimii FT Kaija Miettinen, toimeksiantajana Kela ja taustaorganisaationa Bovallius-ammattiopisto.

Alla on linkki, jolla pääset kyselyyn. Kiitos etukäteen vaivannäöstäsi. Vastaamalla autat kehittämään nuorten opiskelijoiden opintojen tukemista ja sitä kautta ammatillista koulutusta. Vastausaikaa on 16.2.2014 saakka.

Kaija Miettinen
kaija.miettinen@bovallius.fi
0504384821

[Vastaa kyselyyn tästä linkistä](#)

Liite 7

Tietoja kyselystä

Kysely oli vastaajille avoimena 3.2.–16.2. välisen ajan, jolloin vastauksia saatiin 171

Uusintakysely 17.2.–2.3.2014 tuotti 155 vastausta.

Vastaajat oppilaitoksittain kaikista vastaajista:

Oppilaitos	Kyselyjä lähetetty	Vastaajia	Vastausprosentti
Tavastia	276	56	20
Osao	648	138	21
Hyria	233	51	22
Jyväskylä	350	81	23
Yhteensä	1 507, joista 5 postia ei tavoittanut vastaanottajaa eli yhteensä 1 502	326	

Painettu
ISBN 978-952-13-5839-5
ISSN 1798-8918

Verkkojulkaisu
ISBN 978-952-13-5840-1
ISSN 1798-8926

Oppimisen yhteispeli -hanke on Kelan ja Opetushallituksen yhteishanke, joka toteutettiin vuosina 2011–2013. Hankkeen tavoitteena oli kehittää opiskeluun integroitu avokuntoutusmalli ammatillisen koulutuksen opiskelijoille, joilla on masennus- ja/ tai ahdistuneisuushäiriö. Kuntoutusmallia kokeiltiin kahdessa ammatillisessa oppilaitoksessa yhteistyössä alueen kuntoutuspalvelujen tuottajien kanssa. Tämä hanke nimettiin OPI-hankkeeksi ja sen avulla saatiin konkreettista tietoa avokuntoutuksen toteuttamisesta ja toteutumisesta aidoissa opiskeluympäristöissä.

Arviointitutkimuksen avulla selvitettiin avokuntoutusmallin toimivuutta, toimintatapoja ja kehitystarpeita. Tutkimuksessa olivat mukana hankeoppilaitokset ja hankkeen ulkopuolelta mukaan pyydetty kaksi oppilaitosta, jotka toimivat vertailuoppilaitoksina. Vertailun avulla pyrittiin tutkimaan hankkeen vaikutuksia hankeoppilaitosten toiminnassa ja opetushenkilöstön asenteissa.

Yhteistyössä:

Kela

BOVALLIUS
ammattiopisto

Opetushallitus
www.oph.fi/julkaisut